

LA GERMANIA D'ALCOI

Josep Lluís Santonja

CENTRE ALCOIÀ D'ESTUDIS HISTÒRICS I ARQUEOLÒGICS
(CAEHA)

ALCOI
2007

Santonja, Josep Lluís

La Germania d'Alcoi / Josep Lluís Santonja ; pròleg de Lluís Torrò.—
Alcoi : Centre Alcoià d'Estudis Històrics i Arqueològics, 2007.

144 p. ; 22 cm

D.L.

ISBN

1. Alcoi—Historia—S. XVI I. Santonja, Josep Lluís II. Torrò Gil, Lluís
III. Centre Alcoià d'Estudis Històrics i Arqueològics, ed.
94(460.315Alcoi).041

Aquest llibre recull diverses línies de recerca encetades per l'autor, que han estat patrocinades per les entitats públiques següents: Ajuntament d'Alcoi (per al projecte "Violència i repressió urbana: el justícia d'Alcoi, 1476-1525"), Institut de Cultura, Juan Gil-Albert ("La Germania d'Alcoi. Anàlisi d'una revolta, 1518-1525") i Acadèmia Valenciana de la Llengua (Estudi i transcripció del "Llibre de la retacha"). Sense l'ajut d'aquestes institucions el present llibre no haguera estat possible.

Per alleugerir les notes a peu de pàgina, fem servir algunes abreviatu-
res per a identificar els arxius o sèries més esmentats:

AMA (Arxiu Municipal d'Alcoi)

AMC (Arxiu Municipal de Cocentaina)

ARV (Arxiu del Regne de València)

CJ (Cort del Justícia d'Alcoi)

LC (Llibre del clavari de la vila d'Alcoi)

MC (Manual o llibre de consells de la vila d'Alcoi)

PN (Protocol notarial)

Disseny i maquetació: Paloma Castelló

© de l'edició: Centre Alcoià d'Estudis Històrics i Arqueològics d'Alcoi
(CAEHA)

© dels textos: l'autor

Correcció lingüística: Joaquim Victoriano Lavinya

Imprimeix:

DL:

ISBN:

Imatges de portada: Josep Miró (Museu Arqueològic Municipal)
Arxiu Municipal d'Alcoi

ÍNDIX

Introducció.....	9
Les dificultats en el canvi de segle.....	13
Les contradiccions de la prosperitat valenciana	
Alcoi abans de la Germania	
L'inici de la revolta.....	41
Els prolegòmens	
L'avalot de la Seu i la formació de la Germania	
L'expansió de la Germania	
La formació de la Germania d'Alcoi	
La designació del lloctinent general	
El fracassat intent de dissolució de la Germania d'Alcoi	
La lluita pel govern i les institucions	
La Guerra de les Germanies.....	61
La preparació dels enfrontaments	
Les campanyes del nord i del sud	
La resistència d'Alzira i Xàtiva	
Alcoi en la darrera fase de la guerra	
La repressió.....	87
Alcoi sota la mà d'Hurtado de Mendoza	
La repressió sota el govern de Germana de Foix	
Què fou la Germania d'Alcoi.....	107

A MANERA D'INTRODUCCIÓ

Com que escrivim la història des del present i pretenem explicar-lo a partir del passat, tendim, quasi sempre inconscientment, a acceptar el curs dels fets com a inevitable. Aquesta forma d'explicar el que ens deixem darrere en la marxa del temps és valuosa per tal com ens permet entendre l'origen dels nostres problemes i ens ajuda a encarar-los i superar-los. Però també té altres implicacions: pot arribar a fer-nos creure que les coses no podien haver estat d'una altra manera. Ras i curt, si el que ha passat no podia ser distint, potser les coses estan bé tal com estan o, a tot estirar, cal acceptar-les encara que no ens agraden. Dificil disjuntiva per als qui no entenen la història com una mera remembrança o contemplació del passat, sinó com un exercici d'anàlisi que ens ha de proporcionar els coneixements i les eines per poder canviar la realitat en què vivim.

Hi ha esdeveniments que marquen autèntics tombants en el curs de la història. Per a la del nostre país, les Germanies en són un d'aquests. Poques vegades els valencians hem conegut un episodi revolucionari amb la profunditat i l'abast que va tenir aquest aixecament popular (caldria situar-lo, probablement, al nivell de la Guerra de Successió, la Guerra del Francès o la Guerra Civil). Més enllà d'estèrils debats (àmpliament superats en l'actualitat) sobre el tarannà "progressista" o "reaccionari" del fet, provocats pel trasllat acrític i inadequat de conceptes contemporanis a períodes anteriors, la *radicalitat* del conflicte està fora de qualsevol dubte. I empre el terme *radical* no en el sentit vulgar que l'assimila a actituds de caràcter violent, sinó en el sentit primigeni d'*arrel*: la cerca d'una transformació completa de la societat valenciana des de la seua pròpia base.

L'anòmal i desigual creixement valencià del Quatre-cents va generar unes profundes contradiccions econòmiques, socials i ideològiques que van acabar esclatant al començament del regnat de Carles I. No entraré en una descripció d'aquests fets, ni cauré en la temptació de proposar un estat de la qüestió. No vull esmenar-li la plana a l'autor: la lectura del text de Josep Lluís Santonja ens dona les claus de l'assumepte. Em limitaré a assenyalar que el País Valencià del crepuscle de l'edat mitjana encarava una sèrie de problemes de difícil solució: la presència d'una important minoria mudèjar, la sobreexplotació de la

qual sostenia una bona part de la noblesa feudal, però també d'unes oligarquies ciutadanes rendistes que controlaven el poder en moltes viles; un camperolat cristià sotmès per les senyories laiques o eclesiàstiques a unes pressions econòmiques i polítiques que, tot i ser menors que les que suportaven els seus homòlegs musulmans, eren molt més suaus que aquelles dels territoris de senyoria reial; uns municipis (especialment els de reialenc) controlats per unes petites minories privilegiades, que exclouien a la immensa majoria dels veïns, i aclaparats pel pes d'un endeutament censalista forjat sota la pressió de rendes d'uns monarques amb uns ingressos sempre insuficients; i, finalment, una potent economia manufacturera, bàsicament urbana, sobre la qual els gremis perdien la seua capacitat de control, cada vegada més sotmesa als designis i interessos del capital comercial. En aquest context i en un país marcat encara per una violència fundacional molt present, no és gens estrany que la utopia comunal del paraire Joan Llorenç i d'altres s'estenguera com un regall de pólvora.

La història general dels esdeveniments ens és prou ben coneguda. Ja des de la seua finalització no van faltar cronistes que van situar els fets clau. La historiografia actual, a més, com ens mostra Santonja en els primers compassos del text que teniu a les mans, ha posat damunt la taula les claus explicatives més notables. Tanmateix, aquesta recerca patia d'un buit que ha començat a cobrir-se recentment. Fins fa poc més d'un lustre, la història de les Germanies era, essencialment, una història del Cap i Casal. Quasi tot el que sabíem de la resta del regne tan sols havia tingut rellevància en tant que s'inseria en el marc general dels esdeveniments (com és el cas de la transcendental mesura, sancionada amb posterioritat pel rei, del bateig dels mudèjars o *moriscs* des d'aleshores). Però, com és ben evident, la Germania no va ser un fenomen que afectara exclusivament la capital. Moltes altres viles i llocs van decantar-se a favor del moviment i, fins ara, en sabíem ben poc. La recerca de Josep Lluís Santonja s'inscriu precisament en aquesta nova línia d'investigació que està traient a la llum les "altres" Germanies, les d'aquelles localitats que s'hi van adherir, ben sovint de manera entusiàstica.

La vila d'Alcoi en va ser una, i sense ser de les més destacades, tampoc no va tenir un paper irrellevant en el conflicte. Ací, també hi eren presents la major part dels problemes esmentats adés. El cas alcoià, a més, és especialment significatiu perquè s'hi havia desenvolupat una puixant economia manufacturera des de la primeria del segle XIV. Era lògic, per tant, que una revolta iniciada pels gremis tèxtils hi tinguera un marcat reflex. L'economia i la societat alcoianes, tot i ser encara eminentment agrícoles, ja giraven en bona mesura al voltant de les activitats draperes. De fet, les primeres ordenances que les regulaven de les quals tenim coneixement (encara que, malauradament, no

en sabem res del seu contingut) havien estat aprovades pel Consell de la vila feia pocs anys, concretament el 1497. El fet és molt significatiu perquè denota que la manufactura alcoiana caminava ràpidament cap a la seua maduresa. La presència de comerciants forans (molts d'ells estrangers) al llarg del Quatre-cents, deixava gradualment pas a un control d'artesans locals que començaven a vendre pel seu compte una part cada vegada major de la producció, i els altres se subordinaven als seus propis afers i interessos. Si a les tensions que aquest procés degué provocar en el si de l'entramat gremial, afegim els greus problemes relacionats amb la pugna per l'exercici del poder local entre una minoria que en posseïa l'exclusiva i uns nous sectors ascendent (probablement relacionats, a més, amb la manufactura) que en restaven exclosos, tenim un panorama propici per a l'esclat obert del conflicte.

Josep Lluís Santonja, especialista en el període i un dels nostres autors més prolífics, no és el primer historiador que ha abordat la qüestió de les Germanies a Alcoi, però hi ha raons per a suposar que aquest treball marcarà una fita historiogràfica important. Fins ara les millors aproximacions havien estat, majoritàriament, parcials.¹ L'única obra que havia pretès esdevenir una "història" dels fets a Alcoi, la del cronista Moya,² està farcida d'errors de transcripció (no sempre innocents) i hi subjau una interpretació a mitjan camí entre allò que la historiografia del moment marcava i les concepcions d'una visió particular i reaccionària de la història alcoiana que tant de mal ha fet i encara fa en l'imaginari col·lectiu del nostre poble. Com tantes altres vegades, la participació alcoiana en l'aixecament s'atribueix, únicament, a forasters malintencionats: "...y si tuvo aquel lugar fue sin duda por la influencia de elementos extraños que aquí se infiltraron".³ Enfront d'aquesta visió, Santonja ens mostra amb claredat, malgrat les limitacions d'una documentació redactada pels vencedors (no tenim a penes constància escrita directa de l'activitat de la "Junta dels Tretze" d'Alcoi), que el conflicte tenia arrels profundes en la vila.

El text que teniu a les mans, doncs, és un sa exercici de restauració de la memòria col·lectiva. Si la prosa de l'autor no trasllueix simpaties ni decantaments per un o altre bàndol, no per això deixa de posar en relleu uns fets que fins ara se'ns havien mostrat deformats per tal de salvar un pretès "esperit"

¹ Destaca la de Ricard BAÑÓ: *Llorenç Nadal lo Mallorquí: aproximació a l'estudi del moviment agermanat a Alcoi, 1521-1523*, treball inèdit sobre una de les figures més destacades i significatives de la germania alcoiana. Aquesta contribució ha estat la base de la que, fins ara, n'era la millor síntesi publicada; em referisc a R. BAÑÓ: "Las Germanias", a Francisco MORENO (coord.): *Historia de la comarca. L'Alcoià, el Comtat y la Foia de Castalla*, Alacant, Ed. Prensa Alicantina, S.A., 1996, pàg. 256-276.

² José MOYA: *Libro de Oro de la Ciudad de Alcoy*, Alcoi, Família Moya-Bernabeu, 1992, 2 vol. (manuscrit de 1950); el relat de la Germania a Alcoi en el volum segon, pàg. 154-185.

³ *Ibid.*, pàg. 155.

alcoià, lliure de culpa davant les reiterades manifestacions violentes i revolucionàries que històricament han sacsejat el nostre poble. Encara que aquest treball no tracta d'escriure una història de bons i dolents, la veritat és que, si hi són (i que cadascú en trie els seus), no cal cercar-los molt lluny.

No he estat mai partidari d'allò que podríem anomenar "història ficció" (què hauria passat si...?), però el cert és que crec fermament que en aquest cas, com en tants altres, el resultat no estava predeterminat. No sabrem mai com s'hauria desenvolupat el País Valencià (i Alcoi, evidentment) si els agermanats s'hagueren imposat finalment (ni que fóra parcialment), però és segur que hauria estat molt diferent. Hi haurien perdut alguns dels dominats de sempre (en el nostre cas, *a fortiori*, els moriscs), però també una àmplia fracció dels dominadors, especialment la noblesa feudal i les oligarquies terratinents i comercials. Si ens fixem en les comunes medievals flamenques o italianes que constituïen el model dels rebels, no tenia, probablement, per què haver anat malament del tot.

Lluís Torró
Universitat d'Alacant

LES DIFICULTATS EN EL CANVI DE CENTÚRIA

El trànsit al segle XVI és una època fonamental de la història del nostre país. Fins i tot ha estat considerada com el *llindar de la modernitat*. Està emmarcada, a més, entre dues fites històriques: l'inici de la centralització política i l'esclafit de la primera revolta social moderna identificada amb el nom de Germania. Una revolta que està precedida per un acusat període de violència urbana, la repressió subsegüent i una conflictivitat social bastant palpable.

Estudiar, però, la Germania d'Alcoi és fer-ho d'un succés d'inocultable importància, la transcendència del qual ultrapassa els límits de la pura història local. Alcoi va convertir-se en el bastió agermanat que protegia la ruta interior des de València fins a Oriola, nord i sud d'abast màxim que abraçà la Germania al País Valencià. Malgrat que la revolta agermanada ha estat estudiada sobretot pel que fa a la ciutat de València i en menor mesura a les poblacions on s'aferrissà la resistència, Xàtiva i Alzira, ha de tenir-se en compte que, per exemple, a Alcoi, rere l'esclafit de la revolta, li foren imposades unes composicions superiors a les de mateixa capital de regne i tan sols per davall de les ciutats que més resistiren l'empenta dels exèrcits reials.

Malgrat aquesta importància de la revolta alcoiana, les referències historiogràfiques són molt reduïdes. En el segle XVII un escriptor alcoià, el doctor en lleis Vicent Carbonell, molt integrat dins la classe oligàrquica que seguia controlant els ressorts del poder a la vila, va defensar fins i tot que la revolta no s'havia produït a Alcoi, que havia estat *una peste de la qual no adoleció nuestra Villa*.¹ Dos segles després, però, ja es reconeixia que a Alcoi sí que havia existit la revolta. A la *Guia del forastero en Alcoy* hi havia tot un capítol dedicat a la Germania, tot i que fóra un petit resum de les referències que

¹ CARBONELL, Vicente, *Célebre Centuria que consagró la Ilustre y Real Villa de Alcoy a honor y culto del soberano Sacramento del Altar (que sea por siempre alabado) en el año 1668. Escrivela Vicente Carbonell, Dt. en Amb. derechos, hijo de la misma Villa a quien la dedica. Añadense las historias de San George y sucesos de los Terremotos*, València: Lorenzo Cabrera, 1672, en 4t.

de la Germania alcoiana havia donat el cronista Escolano.² Per contra el P. José Vilaplana, especialitzat a enaltir les *glòries espirituals* de la nostra ciutat, va manifestar en la seua *Historia religiosa de Alcoy*³ quelcom d'inversemblant, que els d'Alcoi "con igual fidelidad sirvieron al Emperador Carlos V a quien en el año 1522 ayudaron a dominar las sediciones de Castilla". El cronista Remigio Vicedo en la seua *Guía de Alcoy*, que apareix en 1925, es limita a escriure: "poco después que en Valencia, en 1521, fue constituida la hermandad de los trece, se formaba en Alcoy, y dentro y fuera de esta villa se desarrollaron sucesos verdaderamente sangrientos, si el conde Juan González estuvo en Alcoy, también la visitó Vicente Periz y en las riberas de nuestros ríos tuvieron lugar verdaderos encuentros o batallas".⁴ No obstant això, l'historiador local que més aportacions ens ha fet ha estat l'antic cronista oficial de la ciutat, José Moya, el qual va recollir bona part de la documentació sobre la Germania local, publicada molts anys després pels seus hereus en la voluminosa obra *Libro de oro de la Ciudad de Alcoy*.⁵ Més recentment Ricard Bañó va començar a estudiar aquest succés tot seguint la biografia del líder de la Germania, Llorenç Nadal, del qual va publicar primerament una breu ressenya en 1981, que va eixamplar després amb un estudi de la revolta.⁶

Aquesta tasca de documentació encetada per Moya i continuada per Bañó ha estat revisada i augmentada per a aquest treball amb una recerca més completa a l'Arxiu Municipal d'Alcoi (especialment a la secció del Justícia, poc consultada fins al moment) on es custodia el major fons documental sobre el tema.

² *Guía del forastero en Alcoy, contiene la topografía y la historia de Alcoy, su estadística, división y ensanche de la ciudad, la descripción de sus edificios públicos, religiosos y civiles, fiestas populares, biografías de sus hijos y vecinos más notables...*, Alcoi: José Martí Casanova, Librero-Editor, 1864, 406 pàg.; n'hi ha edició facsímil, València: Librerías París-Valencia, 1990. Escolano es va limitar a esmentar que el conseller del rei Carles I, Villasilpliz, va estar a Alcoi el 20 de febrer de 1521, juntament amb un jurat de València, tres consellers, un advocat i dos membres de la Junta dels Tretze.

³ VILAPLANA GISBERT, José, *Historia religiosa de Alcoy*, Alcoi: Francisco Payá, 1903, 707 pàg.; n'hi ha edició facsímil, Alacant: Diputació Provincial, 1977, a cura d'Adrián Espí Valdés.

⁴ VICEDO SANFELIPE, Remigio, *Guía de Alcoy*, Alcoi, 1925.

⁵ MOYA, José, *Libro de oro de la Ciudad de Alcoy*, Alcoi: família Moya, 1992, 2 vol.

⁶ BAÑÓ, Ricard: "Llorenç Nadal lo Mallorquí", en *Revista de Festes*; Alcoi: Associació de Sant Jordi, 1981, pàg. 77. Del mateix autor, l'estudi inèdit "Llorenç Nadal lo mallorquí: aproximació a l'estudi del moviment agermanat a Alcoi, 1521-1523". Li agraïsc profundament a Ricard Bañó que em facilitara la consulta del seu estudi inèdit que m'ha servit per a precisar millor alguns aspectes d'aquest llibre i per a conèixer més encara el paper de Nadal en la revolta agermanada.

LES CONTRADICCIONS DE LA PROSPERITAT VALENCIANA

Les causes immediates de l'esclafit de les Germanies valencianes han estat relacionades per García Càrcel, Eulàlia Duran i Vicent J. Vallés en llurs treballs sobre la Germania valenciana, sens dubte, amb les conseqüències derivades de la prosperitat que caracteritzà la València del segle xv. Per a García Càrcel fins i tot cap crisi precedeix la Germania sinó que la crisi s'encetà pels purs efectes de l'aixecament popular.

L'expansió econòmica de la València del segle xv es reflectí en una sèrie de signes evidents: el creixement demogràfic —la ciutat de València va passar de 8.000 focs en 1418 a 11.000 en 1483 i tot el regne arribaria en 1489 a la xifra de 50.000 cases—; l'excepcional estabilitat de preus i salaris i un manteniment de la capacitat adquisitiva dels diners des del començament fins a la fi del segle; l'espendor cultural que es reflecteix en l'enriquiment arquitectònic de la capital (construcció de la Llotja, del Palau de la Generalitat, de les Torres dels Serrans, del Micalet) i acadèmic (creació de la Universitat-Estudi General en 1500, instal·lació de la impremta en 1474 per Lambert Palmart); l'impressionant consumisme de què parlen els dietaristes de l'època i les abundoses prestacions que s'hi fan als reis (segons García Càrcel la xifra de prestacions de la ciutat de València a la Corona entre 1426 i 1515 ascendia a més de dotze milions de sous).⁷

València, en competència amb Barcelona, s'havia beneficiat de no haver pres part en la guerra civil contra Joan II proposada pels catalans. Des de 1418, any en què el fogatge li adjudicava uns 8.000 focs, la capital valenciana havia augmentat la seua població de forma considerable. López Elum considera que el Regne de València, almenys la zona de jurisdicció reial, experimentalment, segons la recaptació de l'impost del monedatge, un ascens entre 1430 i 1451, tot seguit d'una disminució entre 1460 i 1480, any a partir del qual s'iniciaria una certa estabilització amb tendència alcista. Això suggeriria que aquesta tendència principiaria vers els anys 1490, precisament en coincidència amb el canvi de la conjuntura general europea.⁸ Era, a més, característic del cas valencià la seua superior densitat demogràfica, amb 24 habitants per quilòmetre quadrat, molt per damunt de les febles densitats de la resta de territoris de la Corona d'Aragó i prop dels 26 habitants per quilòmetre quadrat que presentava Castella.

⁷ DURAN, Eulàlia, *Les Germanies als Països Catalans*, Barcelona: Curial, 1982, pàg. 58. Ricardo GARCÍA CÁRCEL, *Las Germanías de Valencia*, Barcelona: Península, 1975, pàg. 44-46. VALLÉS BORRÁS, Vicente J., *La Germania*, València: Institució Alfons el Magnànim, 2000, pàg. 15-28.

⁸ LÓPEZ ELUM, Pedro, *El impuesto del morabatí, su base económica y sus aplicaciones demográficas. Datos para su estudio (ss. XII-XVIII)*, València: Universitat, 1972, *passim*.

Però, aquest creixement demogràfic fou desproporcionat entre el camp i la ciutat. Mentre la ciutat de València es convertia en un focus de recepció d'autèntiques masses d'immigrants, altres ciutats i pobles del país es despoblaren des de la dècada de 1460. Segons els registres del morabatí, Xàtiva passà de 1.901 focs en 1451 a 911 en 1511, Alzira de 476 a 382 focs i minvaren, així mateix, poblacions de les comarques de la Costera, la Ribera, la Plana Baixa, l'Alt Maestrat i els Serrans. A València aquesta allau de gent trobà veritables problemes d'integració a causa de l'exclusiu sistema gremial i les dificultats per a trobar sortida a l'increment de la producció. En 1513 la ciutat ja disposava de 2.352 mestres, la qual cosa semblava una autèntica inflació en comparació amb el nombre d'oficials i aprenents. Molts d'aquests eren forans perquè la rigidesa dels exàmens a la ciutat hauria impedit, llavors, aquesta proliferació. Aquesta sobreabundància va provocar força problemes als gremis per l'empobriment de la majoria de mestres i l'esgotament de les opcions de producció i mercat. En un estudi realitzat per García Càrcel sobre el gremi de velluters de la ciutat de València destaca, sobretot, que una bona part dels mestres no podien ni tan sols pagar les quotes gremials. Abundaven, aleshores, els mestres empobrits, i els mateixos capítols del gremi es feien ressò d'aquest problema:

“Per obviar a moltes desigualtats que entre los mestres del dit offici se acostumen fer de cascun dia los richs fent companya ab los pobres ab partits molt damnosos per els pobres o principiants de hon redunda molt dan[y] per els mestres del dit offici, que entre mestres del dit offici no puxa ésser feta companya desigual sinó que lo guany sia igual entre los de la dita companya”.⁹

A més a més, la majoria de mestres ni tan sols tenien oficials; per exemple, entre els velluters, quasi el seixanta per cent d'ells no en tenia. Aleshores va entrar en crisi el sistema gremial davant el desfasament entre preus i salaris, la superproducció de mercaderies i un progressiu descens de la productivitat. Segons García Càrcel això va accelerar el canvi de les velles relacions gremials mestre-oficial-aprenent a les noves de patró-capitalista-assalariat, amb la conseqüent proletarització d'un bon nombre de menestrals. Llavors van xocar els mateixos mestres, enfrontats en dos grans grups: l'un representat per la minoria que controlava els mitjans i les condicions de producció, i l'altre que recollia els depauperats mestres sense oficials, amb ben poca capacitat productiva i amb pretensions de reformar les reglamentacions gremials i relaxar el poder dels mestres més poderosos. Vicent Vallés indica, així mateix, que

⁹ Citat per Ricardo GARCÍA CÁRCEL, *Las Germanías de Valencia*, pàg. 60.

totes aquestes circumstàncies posaren en greu perill el manteniment del sistema gremial i provocaren una intensa guerra de preus i una davallada en la qualitat de les peces que fabricaven els tallers valencians. García Càrcel cita, per exemple, el procés que incoaren en 1516 un grup de mestres, encapçalat per Pere Maça, Joan de Montesa, Francesc Ferri i Adrià Bessó, contra els clavaris i majorals de l'ofici de velluters, en què feren al·lusió que

“no resmenys emperò essent axí augmentat lo dit offici segons dit és algunes a particulars de aquell [ofici] havent sguart més a lurs propis interessos que al bé publich del dit offici de algun temps ensà, abusant de les dites ordinacions e capítols se han volgut apropiat e de fet se han apropiat lo regiment del dit ofici de tal manera que quatorce o quinze persones han tengut e tenen lo dit regiment després de vint anys ensà havent-hi en lo dit ofici com hi ha quatre-cents mestres o més (...) per hon alguns particulars del dit ofici desigant lo bé e repòs de la cosa pública han pensat per levar dita sizania a la qual dóna ocasió la dita multitud seria bó que lo dit offici fos partit en dos braços e que a quascú de aquells tingués de per sí son regiment ab los capítols e ordinacions que huy tenen...”¹⁰

Amb el creixement demogràfic i el canvi en algunes de les relacions de producció feren aparició o, més aviat, reviscolaren, antigues tensions entre els cristians vells i les minories mudèjars. Sota la protecció directa de la Corona en territoris de reialme, els hereus de l'antiga població musulmana del segle XIII, la qual havia capitulat al llarg de la conquesta cristiana, havien mantingut llurs costums, lleis, llengua i religió. El despoblament produït per les pestes de mitjan segle XIV havia afavorit l'aparició d'una fracció de mudèjars rics i benestants, gràcies al conreu de les terres abandonades. També les moreries s'havien enriquit des de mitjan segle XIV i sembla ser que els assalts del segle següent contra aquestes responien més a *la cobdícia e ambició de la roba*, com en el cas de la moreria de València en 1455, que no pas a motius estrictament religiosos.¹¹

En general la posició dels mudèjars va començar a ser crítica a partir de 1492, arran de l'expulsió dels jueus i l'enduriment de l'activitat inquisitorial contra els conversos. El temor de seguir el mateix camí provocà un corrent d'emigració del regne que les Corts d'Oriola tractaren d'aturar en 1493. L'expulsió dels *moros* de Granada en 1502 n'agreujà el malestar i les corts hagueren de prometre, reiteradament, que els mudèjars del regne no serien expulsats. L'Església mateixa veia amb pocs bons ulls aquesta massa de gent

¹⁰ Col·legi de l'Art Major de la Seda. Processos, segle XVI, núm. 4; citat per Ricardo GARCÍA CÁRCEL, *Las Germanías de Valencia*, pàg. 61-62

¹¹ DURAN, Eulàlia, *Les Germanies als Països Catalans*, pàg. 100-101.

infidel i la Inquisició reforçava les seues activitats contra qualsevol convers. Els mudèjars, aleshores, tan sols confiaven en llurs senyors, que els protegien davant qualsevol amenaça d'expulsió o conversió forçosa. En la guerra de les Germanies, lògicament, aquests mudèjars passaren a formar part de les tropes de xoc de l'exèrcit senyorial.

Una altra de les conseqüències de l'expansió econòmica valenciana en el segle XVI fou l'endeutament de la ciutat a causa, sobretot, de les constants peticions de préstecs per part de la monarquia. Aquests capitals, però, no sortien de la recaptació d'impostos sinó que eren préstecs de tercers constituïts en forma de censals a canvi d'un determinat interès anual, fins que fóra restituit el capital. La ciutat de València obtenia d'aquesta manera els capitals sol·licitats pel monarca i s'obligava a pagar els interessos fins que la Corona tornara el préstec, la qual cosa sempre es perllongava exageradament. Entre 1426 i 1515 la ciutat va prestar al rei més de dotze milions de sous; les despeses del municipi pel pagament de pensions d'aquests préstecs passaren de les 18.000 lliures anuals en 1400 a les 40.000 en 1500 i, fins i tot, a les 53.000 l'any 1516.¹² L'any 1483 la ciutat ja no podia equilibrar amb els seus ingressos el pagament de les pensions; hagué, aleshores, de carregar-se més censals per a poder continuar amb els pagaments.

Les dificultats de la hisenda municipal i una sèrie d'irregularitats administratives, com escriu Belenguier, causaren, fins i tot, en 1511 la fallida dels mercaders Jeroni Torres i Baltasar Forés. Aquest últim havia controlat fins aleshores els arrendaments de les mercaderies, de les carns, dels préstecs de forment i de les clavaries del quitament i dels censals. Hagué d'intervenir-hi el mateix rei que designà el regent de la batlia, Lluís Joan, perquè portara el control de la situació financera del municipi. Aquest es dedicà bàsicament a sanejar-la i revalorar els arrendaments. A més, en aquelles circumstàncies els jurats es negaren, el 29 de gener de 1511, a fer cap préstec més al rei per a pagar el servei votat en les corts de Montsó l'any anterior. La delicada situació financera del municipi, però, no era tan sols conseqüència dels excessius préstecs a la Corona. Bona part del dèficit es produïa per culpa d'una dolenta administració. El mateix rei Ferran II va nomenar en 1486 una comissió, presidida pel batle Diego de Torres, per a examinar els obscurs comptes dels jurats i racional, als quals acusava d'apropiació dels diners, manipulació de les clavaries i intervenció interessada en els arrendaments. Un intent en 1496 de rebaixar el tipus d'interés dels censals va provocar la protesta dels prestadors, els qual adduïen els perjudicis que aquesta mesura provocaria en tots els sectors

¹² *Ibíd.*, pàg. 88-90. GARCÍA CÁRCCEL, Ricardo, *Las Germanías de Valencia*, pàg. 62-64. BELENGUER CEBRIÀ, Ernest, *València en la crisi del segle XV*, Barcelona: Edicions 62, 1976, *passim*.

productius de la ciutat. En no poder lluir els censals, les pensions acabaren pagant-se amb nous impostos que, indefectiblement, queien sobre les classes populars. Aquesta política duta a terme a València per Ferran el Catòlic ha estat qualificada per Belenguer de *des-redreç*.¹³

La incapacitat de la ciutat de València d'autoabastir-se féu més greu el problema de l'endeutament municipal. Si entre 1400 i 1425, segons García Càrcel, la ciutat importà més de 268.000 cafissos de forment, entre 1475 i 1500 la xifra ja pujava a més de 422.000 cafissos. Aquest augment massiu de les importacions no era producte tan sols de la subproducció del camp valencià o d'una política de manteniment dels preus del forment, sinó que anava paral·lel a un sistema especulatiu que s'aprofitava de les constants pujades del preu del blat i dels episodis de fam estesos en la població.¹⁴ D'aquest tràfic se n'aprofitaven alguns, entre ells la poderosa família genovesa dels Grimaldi, la qual aconseguí del rei Carles el monopoli del blat castellà. O els flequers i els moliners, els quals constantment eludien fins i tot el dret de l'almodí. Un exemple de penúria de blat a València es produí l'any 1503. Pel gener d'aquell any el cafis costava 60 sous; a finals del mes de març, 90, i a mitjan mes d'abril costava 120 sous. La situació s'hi va radicalitzar en veure que alhora s'importaven més de 10.000 cafissos, que quasi no arribaren als mercats habituals. L'explicació fou que molts mercaders feren acaparament mentre esperaven que pujara el preu més encara. S'hi prengueren, doncs, mesures extraordinàries, com ara protegir militarment les naus que portaven el blat, intentar la supressió del decret que impedia l'exportació castellana i investigar en cada poble perquè no fóra amagat el blat. Encara que hi va arribar blat sicilià en el mes de maig, no s'hi va poder impedir l'inici d'una revolta, durament reprimida. Aconseguiren els avalotadors, però, que el mateix rei Ferran enviara una comissió per a investigar les denúncies sobre la corrupció en l'administració del blat i que cessara l'antic racional Gaspar Amat. El fet més transcendental d'aquest episodi —per a García Càrcel, un assaig del que s'intentaria en les Germanies—, però, fou la constitució d'una junta de govern entre els mesos de maig i novembre de 1503.¹⁵

Si l'oligarquia tenia llavors el poder econòmic, paral·lelament controlava, tot i que fóra una paradoxa, el *democràtic* règim foral. En la convocatòria de les corts de 1519 la majoria dels diputats pertanyia a les classes de nobles i eclesiàstics; tan sols un 9,5 per cent eren síndics representants del braç reial. Per la seua banda, la Corona estava també interessada d'augmentar l'eficiència de l'administració a costa dels privilegis dels municipis i de la Generalitat. Va

¹³ *Ibid.*, pàg. 229-289.

¹⁴ GARCÍA CÁRCEL, Ricardo, *Las Germanías de Valencia*, pàg. 71-72.

¹⁵ *Ibid.*, pàg. 75-77.

potenciar el paper dels governadors, els quals posseïen atribucions executives i judicials. Va cobrar importància el racional, funcionari en principi elegit pel consell general de la ciutat i després directament pel rei. Estava encarregat de la gestió avitualladora de la ciutat i de confeccionar la nòmina de candidats a jurats, la qual s'havia de presentar a la Corona.

La intervenció del rei afectà també la Generalitat en llevar-li l'atribució d'elegir els oficials i, sobretot, de controlar l'arrendament del general. En les corts de 1510, però, s'arribà a un acord pel qual els diputats recobraven les atribucions, podrien visitar el regne per a inspeccionar els comptes i evitar els fraus i que els arrendaments eixirien en pública subhasta. Quant al govern local de la ciutat de València, la intervenció de la Corona es remuntava als temps d'Alfons el Magnànim, el qual va institucionalitzar una pràctica comuna des de Pere IV, com era que, dels sis jurats, dos foren cavallers i els altres quatre, ciutadans. Va imposar a més la ceda, que era una nòmina confeccionada pel racional, amb candidats habilitats i aprovats pel rei per a ocupar els càrrecs de jurats. Alhora es va devaluar el consell general o consell de cent, en principi òrgan consultiu dels jurats, que era l'única institució de govern on encara eren admesos els menestrals. El consell abraçava una àmplia perspectiva social: sis nobles, quatre jurats, quatre juristes, dos notaris, 48 representants de les dotze parròquies i dos representants de cada gremi reconegut oficialment.

Tot aquest intervencionisme reial fou àmpliament rebutjat pels menestrals. En distints moments foren denunciats els mateixos representants reials, com el governador Cabanyelles, el lloctinent Lluís Ferrer i el racional Gaspar Amat. Fins i tot, a la mort de Ferran el Catòlic, el consell general prengué la iniciativa i no respectà la ceda a l'hora d'extraure els jurats, malgrat les protestes del batle Diego de Torres. Per a elegir els jurats, els consellers crearen un nou mètode: els jurats, agrupats successivament amb els consellers de cada parròquia, elegirien un ciutadà i aquest formaria part de la nòmina de candidats a traure's en sorts. Al mateix temps, en tractar de reformar la política censalista de la ciutat, aconseguiren obrir la Taula de Canvis en 1519, també malgrat les protestes del mateix Carles I.¹⁶

ALCOI ABANS DE LA GERMANIA

L'Alcoi del trànsit al segle XVI es caracteritzà per un creixement a dues bandes, econòmic i demogràfic. El primer s'hi produí com a conseqüència, o paral·lelament, a allò que Lluís Torró denomina la *primera arrencada protoindustrial*, marcada per dues fites històriques: la confirmació per part de

¹⁶ *Ibíd.*, pàg. 82-84. DURAN, Eulàlia, *Les Germanies als Països Catalans*, pàg. 108-109. BELENGUER CEBRIÀ, Ernest, *València en la crisi del segle XV*, pàg. 65-298.

Ferran d'Aragó l'any 1484 de les franquícies als veïns d'Alcoi per al comerç i el pasturatge, i l'aprovació de les primeres ordenances gremials dels paraires, amb la creació de la casa de la Bolla en 1497.¹⁷ El creixement poblacional de la vila fou apreciable i posà fi a l'estancament demogràfic característic de l'última dècada del segle xv. Malgrat aquestes consideracions generals, a la fi de la dècada de 1510 es produeix un encariment del nivell de vida, com mostren les pujades continuades dels preus de l'ordi i el forment. Aquest encariment també es reflecteix en l'increment dels arrendaments dels tres forns i dels molins d'Alcoi.

Les epidèmies coetànies, malgrat el temor que despertaven entre els veïns, no n'afectaren greument l'evolució demogràfica positiva, ja que els distints censos de veïnatge realitzats mostren que la població no disminuï sinó que va créixer fins a la indicada darrera dècada del Quatre-cents, quan s'enregistrà un balanç negatiu i s'hi perdé, entre els anys 1493 i 1499, més d'un onze per cent dels habitants, a causa, sobretot, de les dues successives pestes de 1494 i 1496 que fustigaren la comarca. Malgrat açò, la tendència de creixement es recuperà i en un termini de sis anys el nou cens de 1505 ja enregistrava un increment poblacional de quasi un trenta per cent.

Taula 1. Població d'Alcoi, 1481-1529

Anys	1481	1493	1499	1505	1510	1511	1515	1518	1523	1529
Focs	360	412	366	493	440	453	466	467	523	473

Amb tot, aquest període conegué epidèmies i algunes de ben terribles. De la pesta de 1489, escampada des de València fins a Oriola, arribaren notícies a Alcoi en el mes de març que *se morien en la ciutat e regne de Múrcia* i, aleshores, hom disposà que cada veí de la població estiguera almenys un dia vigilant el portal d'accés des del sud:

“començant al sol exit fins una ora tocada la oració [i que] sia tengut de guardar lo dit portal que persona estranya no puxa entrar en la dita vila que no sia coneguda e que haia de jurar en poder de la dita guarda que no ve del dit regne de Múrcia ni menys de terra que.s muyren ni ha conversat ab gents de terra que.s muyren de pestilència”.¹⁸

¹⁷ TORRÓ GIL, Lluís: “Les ordenances gremials de 1561 i el desenvolupament industrial d'Alcoi”, en *Revista de Festes, Alcoi: Associació de Sant Jordi*, 1993, pàg. 99.

¹⁸ AMA, MC 1484-1496, consell de l'11 de març de 1489, pàg. 86.

Hom adoptava així el tradicional costum de tancar la ciutat davant l'epidèmia, controlar les vies d'ingrés, filtrar els forasters i prohibir el pas dels que vingueren de poblacions afectades per la malaltia. Tanmateix, l'extensió i la virulència de la pesta obligaren el consell a adoptar una mesura més radical, com fou la proposta adreçada al municipi de Bocairent per a signar una germanor contra l'epidèmia de tal manera que, quan apareguera en una de les dues poblacions, les persones sanes pogueren abandonar-la i refugiar-se en l'altra vila on encara es fóra lliure de la malaltia.¹⁹ El manteniment de la pesta a la ciutat de València durant l'any següent obligà, així mateix, el consell a actuar contra el trànsit entre les dues poblacions i prohibí qualsevol intercanvi comercial, llevat del que vinguera a Alcoi i poguera presentar-hi un certificat de no haver tingut cap contacte amb malalts, abans de poder traspassar els portals de la vila.²⁰ L'extensió del contagi a altres poblacions obligà el consell a ampliar les mesures de control en altres portes; així s'ordenà tancar tots els portals, llevat dels de Sant Agustí, Riquer i la Plaça i aquests dotats de guarda permanent perquè, d'ara endavant "no sia acollit qui vinga de loch hon se muyren de pestilència, ço és, de València, Nulles, Ontinyent, Billena, Capdet, Oriola e Crevillent" i s'hi establí una quarantena per als individus que hagueren estat *xxx dies fora la vila*.²¹

En algunes ocasions una mort sobtada desfermava de bell nou el pànic i obligava el govern local a rescatar les disposicions contra la pesta, tot i que no haguera estat descoberta en cap altre indret. Així va ocórrer l'any 1492 quan, en ple mes de gener, circulà la notícia que un fill d'un cert Llidó havia mort, segurament, víctima de la *pestilència*. Aleshores s'hi disposà que la casa on havia viscut tota la seua família fóra tancada i que, sense permetre cap contacte o comunicació amb veïns i familiars, els Llidó foren enviats a l'ermita de Sant Cristòfol fins que no s'aclariren les causes del decés.²² Quan les notícies de l'arribada de la pesta eren generals en tot el regne, com l'any 1494, s'hi implantava amb el major rigor tot el necessari per aïllar la vila del contagi, se'n disposava el tancament d'alguns portals mentre que es mantenien oberts altres amb guardes per a controlar l'entrada de forasters, i alhora s'hi fixava una quarantena per a tots els que acudiren de les poblacions afectades per la malaltia.²³

El segle XVI principià a València amb epidèmies. Sorgien, però, d'una forma localitzada, com les de 1501 a Xàbia, 1507 a Iecla i 1517 a Alacant, abans

¹⁹ *Ibíd.*, consell del 4 de març de 1489, pàg. 109.

²⁰ *Ibíd.*, consell de l'11 de gener de 1490, pàg. 125.

²¹ *Ibíd.*, consell del 23 d'abril de 1490, pàg. 127-128.

²² *Ibíd.*, consell del 27 de gener de 1492, pàg. 153.

²³ *Ibíd.*, consell del 20 de juny de 1494, pàg. 220-221.

d'arribar la primera gran mortaldat ocorreguda l'estiu de 1519 i que va afectar, sobretot, la ciutat de València, a la qual s'afegiren després la riuada d'octubre i els tremolors sentits a Xàtiva. Aquesta malaltia de l'any 1519 no fou apreciable a Alcoi, però sí que ho fou la següent, la de l'any 1522, la qual, perllongada per tot un any, s'aferrissà especialment a les comarques d'Alcoi i Cocentaina, tot i que a la vila d'Alcoi sembla que el contagi es va retardar, perquè encara al juny de 1523 s'hi decretaven mesures per a protegir els veïns de la probable arribada de gent empestada d'Ontinyent.²⁴

Quant a la població, la seua composició era totalment de cristians ja que, segons els cronistes Miedes i Diago, antigament Alcoi s'havia arrogat el dret d'exempció de moreries dins el perímetre urbà a canvi d'una compensació econòmica a la Corona.²⁵ Aquesta animadversió cap als mudèjars no fou obstacle, tanmateix, perquè, en temps de dificultats, hom hi confugira. A mitjan segle xv, enfront del creixement demogràfic i urbà general de tot el regne, la vila d'Alcoi es trobava sumida en un continu despoblament, de tal manera que entre l'any 1439 (quan s'hi havien censat sis-centes cases o llars) i el 1468 (amb tan sols tres-centes d'habitades) va perdre la meitat dels veïns, la qual cosa comportà, sens dubte, un afebliment econòmic, especialment per als recaptadores d'impostos i regalies, com ara la mateixa Corona. Davant aquesta situació, els membres del consell municipal idearen que, deixant de banda antigues presumpcions, s'aixecara una moreria a la vila de prop de cent cases, amb certs drets i exempcions per als seus habitants. Açò comportaria l'augment de la població, l'increment del valor del solar urbà, una major generació de riquesa i l'arribada d'una allau de colons cristians de forma paral·lela a la vinguda dels mudèjars. Com que l'interés de la Corona era, sobretot, recuperar les rendes de la vila, ben reduïdes, acceptà de bon grat l'oferta i el mateix Joan II sancionà l'any 1468, mitjançant un reial privilegi, la facultat d'aixecar una moreria a Alcoi. Aquest document, que es troba a l'Arxiu del Regne,²⁶ consta de dues parts ben definides. La primera conté l'exposició del procurador de la vila per a sol·licitar la gràcia reial i la segona la concessió règia. En la intervenció del notari Joan Navarro, enviat pel consell municipal com a síndic procurador de la vila, es certificaven les causes per les

²⁴ *Ibid.*, consell del 14 de juny de 1523, pàg. 295.

²⁵ DIAGO, Fr. Francisco, *Apuntamientos recogidos por... para continuar los Anales del Reyno de Valencia desde el Rey Pedro III hasta Felipe II*, València: edició de Vicent Castañeda Alcover, 1936-1942, I, pàg. 167-168. VILAPLANA GISBERT, José, *Historia religiosa de Alcoy*, pàg. 212.

²⁶ ARV, secció Batlia, núm. 1.154, ff. 229-231 (Cervera, 13 de maig de 1468), publicat per HINOJOSA MONTALVO, José, *Historia medieval. Textos para la historia de Alicante*, Alacant: Institut de Cultura Juan Gil-Albert, 1990, pàg. 382-385.

quals es demanava llicència per aixecar la moreria: el despoblament de la vila (“en temps passat era poblada de pus de sis-centes cases e huy no són sinó bes tres-centes cases poblades”) i en conseqüència la caiguda de les rendes, tant senyoriales (pertanyents a la Corona), com les pròpies que recaptava el municipi. Davant açò, la moreria era la solució per atraure nous pobladors mudèjars, sobretot procedents de llocs de senyoriu, on “són maltractats per los senyors primers e oficials de aquells, no lexant-los traure los fruyts e splets de lurs heretats, les quals tenen e possehexen en la terra o terres de alguns senyors”. Com que al terme d’Alcoi ja hi havia prop de vint cases de mudèjars amb la seua mesquita, es demanà al rei que els concedira llicència per a nomenar “un alcadí (...) lo qual jutge haja poder e facultat de jurar les qüestions vertens entre los dits moros qui en la dita moreria habitaran segons çuna e xara, així com és acostumat jurar entre moros de altres moreries del dit regne”. A més, designarien dos consellers ancians, un salmedina i un alamí. El rei, per la seua banda, exigí que els nous pobladors musulmans aixecaren a càrrec seu *hun alberch ben fortificat e abte per a poder star e habitar en aquell*, mentre ratificava que, com en altres moreries del Regne, tan sols el batle general i el seu representant local pogueren entrar a la moreria per a exercir la seua jurisdicció.²⁷

No obstant això, aquest projecte d’erigir una moreria finalment no es realitzà i passaren quasi trenta anys abans de reprendre’s la qüestió. L’octubre de 1495, davant la convocatòria de corts generals, el consell de la vila decidí plantejar de bell nou el tema de la moreria i disposà que el seu síndic-procurador Joan Alçamora anara a Sant Mateu, on es reunirien els diputats, perquè suplicara a Ferran d’Aragó que *sia mercè del dit Senyor Rey confermar aquell dit privilegi*.²⁸ Ferran, per contra, havia mudat la política de son pare i, lluny d’afavorir els assentaments mudèjars, impedia la seua creació, tot i que açò no es corresponguera amb la línia d’uniformització religiosa i política imposada a Castella. En conseqüència, Ferran no acceptà la proposta del consell alcoià i així el síndic Alçamora va contestar que, fins que no s’assegurara que a la vila antigament havia existit una mesquita, “lo Senyor Rey no volia atorgar que en la present vila de Alcoy se fis casa nova de oració per als dits moros, ço és, mesquita sinó en los lochs acostumats, ço és, o a Barchell o a la casa que.s diu la mesquita als olivars”.²⁹ El fet cert és que no s’hi pogué erigir la mesquita en sòl urbà i, per tant, jurídicament, no s’hi constituí cap moreria a Alcoi com

²⁷ BAÑÓ, Ricard: “La moreria d’Alcoi”, en *Ciudad, Alcoi*, 30 de juny i 3 de juliol de 1979. HINOJOSA MONTALVO, José, *Historia medieval. Textos para la historia de Alicante*, pàg. 351.

²⁸ AMA, MC 1484-1496, consell del 27 d’octubre de 1495, pàg. 246-248.

²⁹ *Ibid.*, consell del 3 de febrer de 1496, pàg. 259.

havia pretés el consell. Els mudèjars, llavors, constituïen un reduït nombre de famílies, la major part ubicades al caseriu de Barxell, i molt allunyades de la vida urbana d'Alcoi.

El desenvolupament econòmic en el trànsit al segle XVI va comportar, així mateix, un creixement del flux d'esclaus portats a aquestes terres. En el segle XIV Alcoi ja estava constituït com el punt de confluència de tres rutes de mercaders esclavistes: una de legal, utilitzada pels que portaven els esclaus *quintats* i pagada la seua cèdula al batle general de València, i unes altres dues d'il·legals, des de Castella i des del port d'Alacant, on arribaven ocultament els vaixells a depositar la seua càrrega humana per a ser distribuïda per les poblacions de l'interior. Aquest paper d'Alcoi dins la xarxa esclavista féu que, amb el transcurs del temps, la vila es convertira en un dels mercats més actius del sud del Regne, juntament amb Oriola i Alacant.³⁰

En el segle XV, amb la lenta desaparició de la guerra peninsular com a font provisora d'esclaus, els mercaders confugiren a importar els capturats a les costes africanes, dins d'un procés general en tot el món mediterrani considerat per Heers com el pas d'un sistema de guerra a un sistema mercantil esclavista.³¹ A Alcoi les primeres notícies sobre els africans es documenten l'any 1481 quan el mercader portugués Rodrigo Rodríguez Dolçara obtingué del batle general el certificat de drets de la venda d'onze esclaus duts des de Portugal i venuts a Alcoi i pobles dels voltants.³² Alguns mercaders alcoians decidiren participar en aquest lucratiu negoci i així, per exemple, Melcior Garcia afegí a les seues pràctiques comercials la mitjanceria en la venda i la revenda d'esclaus. L'any 1516 presentà al batle local quatre captius que havia adquirit a Portugal procedents de la Terranova, de la terra dels Ibo i de l'Algarb, dels quals tres ja els havia venut immediatament a la comarca.³³ Totes aquestes compres d'esclaus eren controlades per la batlia però, igual que en altres indrets, a Alcoi hi hagué també casos de tràfic il·legal. L'agost de 1516 dos mercaders portuguesos introduïren de forma irregular una partida de negres per Xixona i Penàguila fins Alcoi. Assabentat d'açò, el batle general va

³⁰ GUAL CAMARENA, Miguel: "Una cofradía de negros libertos en el siglo XV", en *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*, Saragossa: 1952, V, pàg. 457-463. HINOJOSA MONTALVO, José: "Las estructuras sociales", en *Historia de la Provincia de Alicante*, III, pàg. 353-354. HINOJOSA MONTALVO, José, *Historia medieval...*, pàg. 325-333. SANCHIS LLORENS, Rogelio, *Aportación de Alcoy al estudio de la esclavitud en el Reino de Valencia*, Alcoi: Caja de Ahorros del Mediterráneo, 1972, *passim*.

³¹ HEERS, Jacques, *Esclavos y sirvientes en las sociedades mediterráneas durante la Edad Media*, València: Edicions Alfons el Magnànim, 1989, pàg. 63-89.

³² SANCHIS LLORENS, Rogelio, *Aportación de Alcoy al estudio de la esclavitud en el reino de Valencia*, pàg. 41 i documents núm. 31 i 32.

³³ *Ibid.*, pàg. 49 i document núm. 64.

ordenar al batle d'Alcoi que investigara les dites vendes i fera pagar el dret de la Corona.³⁴

Pel que fa als cristians que habitaven Alcoi, es componien dels autòctons i d'una petita, però activa, colònia d'immigrants que agrupava un bon nombre de francesos occitans, sobretot obrers de vila que aleshores construïen l'església parroquial (Miquel Amat, Bertomeu Prunyenost, Bernat Argençar i Pere Mateu). Més important i nombrosa encara era la colònia de bascos (o biscaïns, com se'ls coneixia). Els castellans atrobats a la vila n'eren la major part treballadors del tèxtil, procedents de les ciutats de Burgos i Segòvia, que s'havien instal·lat a Alcoi atrets per les expectatives de reviscolament manufacturer.

Un altre greu problema que el Regne arrossegava del seu passat medieval era el control de l'ordre públic. Per una banda, hi havia la qüestió del joc, que era considerat per les autoritats no com una activitat d'atzar sinó pels pèssims efectes que solien succeir-se. Aleshores els jocs prohibits i les tafureries causaven nombrosos problemes a la població de qualsevol ciutat.³⁵ Des d'un primer moment hom tractà d'evitar el pernicios endeutament i, per aquesta raó, els furs de 1238 ja prohibiren jugar amb diners, sota la fórmula que el perdedor no pagaria res ni tornaria el manlleu.³⁶ Més avant, en els furs atorgats en temps de Jaume II (1301), s'amplià la reglamentació sobre el joc amb la prohibició de les tafureries públiques, no tan sols a la ciutat de València sinó en tot el regne.

A Alcoi el joc i la seua vigilància entraven dins les funcions i atribucions del justícia, a qui corresponia sancionar les conductes i, sobretot, emetre les ordenacions acordades amb el consell per a la reglamentació estricta de la pràctica dels jocs d'atzar. Durant el regnat de Ferran II el control sobre el joc s'incrementà de tal manera que es prohibí acollir en cases particulars els jocs de daus sota pena de vint sous de multa o cinquanta dies de presó. Es perseguia igualment els usurers que pul·lulaven per les partides, amb penes de perdre els diners manlevats i imposar-los una multa de vint sous.³⁷ Malgrat açò, el joc va continuar practicant-se pertot arreu i amb tots els seus defectes. Arran d'açò, els jurats i el justícia d'Alcoi prohibiren l'any 1485 la pràctica d'altres jocs que no

³⁵ NARBONA VIZCAÍNO, Rafael, *Malhechores, violencia y justicia ciudadana en la Valencia bajomedieval (1360-1399)*, València: Ajuntament, 1990, pàg. 137.

³⁶ *Furs e ordinations fetes per los gloriosos Reys de Aragó als regnicols del Regne de València*, València: Lambert Palmart, 1482 (edició facsímil de la Universitat de València, 1976), llibre III, pàg. 70.

³⁷ *Aureum opus regalium privilegiorum Civitatis et Regni Valentiae cum historia cristianissimi Regis Jacobis ipsius primi conquistatoris*, València: Didac de Gumiel, 1515; edició de Lluís Alanya (ed. facsímil de M.ª Desamparados Cabanes Pecourt, València: Anúbar, 1972), r. XXXIII, f. CCXXX i següents.

foren els escacs, mentre que en les ordinacions de 1491 s'acceptà que s'hi jugara a la pilota sempre que no coincidira amb la celebració dels oficis litúrgics.³⁸ Dos anys després el justícia va permetre també el tir de ballesta i qualsevol joc de braç;³⁹ l'any 1499, al contrari, va acceptar que s'hi jugara a dos daus.⁴⁰

Una altra qüestió que podia alterar l'ordre públic a la vila era la pràctica de la prostitució i el proxenetisme. Lligada a la pobresa i el desarrelament, la prostitució d'aquesta època s'aglutina al voltant d'un submón de desplaçats de la societat, com ara els proxenetes, els estafadors, els lladres i tota mena de malfactors. És, així mateix, un fenomen purament urbà i sembla que desconegut a les petites comunitats rurals, segons Le Roy Ladurie.⁴¹ Dins l'espai de la ciutat, a més, la pràctica de la prostitució s'emmarcà en dos corrents contraposats. D'una banda, les autoritats del municipi, que intentaven controlar-la per a separar les bagasses de la briva que les envoltava, i, d'altra, el munt d'explotadors que se n'aprofitaven. El mitjà més idoni, doncs, per a regular la prostitució era la creació de bordells públics en què s'exercira l'ofici sota llicència de l'autoritat i amb un adequat seguiment sanitari per a prevenir contagis entre la població.⁴² A més a més, es tractava d'evitar els abusos dels hostalers, els quals, a canvi de l'allotjament i el menjar, exigien de les dones una exagerada remuneració. Com escrivia Manuel Carboneres en la seua història de la *Mancebía* de València, els hostalers acostumaven a explotar "a las desgraciadas jóvenes, proporcionándoles habitación, muebles, comida, ropas, joyas, etc., haciéndoles pagar por todo cuanto necesitaban grandes alquileres (...) a fin de que, acrecentando las deudas, estas infelices se vieran más ligadas y ellos formaran una especie de derecho para retenerlas en su poder".⁴³ Tot açò

³⁸ AMA, MC 1484-1496, consell del 28 de setembre de 1485, pàg. 20: "Que no si jugue a graescha ni altre joch sinó hun taulell per a joch de taules". AMA, CJ Gaspar Bernabeu, 6 de gener de 1491, pàg. 851-854.

³⁹ AMA, CJ Jaume Sisternes, 7 de gener de 1493, pàg. 6: "que nengun home de la dita vila ni strany de qualsevol ley, stament o condició sia no gose jugar a nengun joch de daus ni a altre joch que dines hi vagen, exceptat joch de pilota, balesta, scachs e tot joch de braç ab que no puxen jugar en nenguna manera mentre los officis divinals se faran e celebraran en la dita vila e açò en pena de x sous...".

⁴⁰ AMA, CJ Joan Valls, 7 de gener de 1499, pàg. 7-9.

⁴¹ LE ROY LADURIE, Emmanuel, *Montaillou, aldea occitana de 1294 a 1324*, Madrid: Taurus, 1981, pàg. 205-213.

⁴² GARCÍA CÁRCEL, Ricardo, *Herejía y sociedad en el siglo XVI. La Inquisición en Valencia, 1530-1609*, Barcelona: Península, 1980, pàg. 263-264.

⁴³ CARBONERES, Manuel, *Picaronas y alcahuetas o la Mancebía de Valencia. Apuntes para la historia de la prostitución desde principios del siglo XIV hasta poco antes de la abolición de los fueros*, València, 1876 (edició facsimil, València: Librerías París-Valencia, 1978), pàg. 14.

engendrava una espiral de dependència que desembocava en el fet que la muller es convertira en una domèstica per a les apetències sexuals dels clients de l'hostal i d'altres que li cercava l'hostaler.⁴⁴

Les autoritats incrementaren progressivament la pressió sobre el món de la prostitució, expulsaren els alcavots, vagues i proxenetes que vivien de les dones i controlaren aquestes mitjançant el seu enregistrament en la batlia (segell o llicència anual per a exercir) o en el municipi (dret de tarquena o tarquim). D'aquesta manera, a la ciutat de València el consell va disposar l'any 1385 que totes les prostitutes foren fixades en un barri d'extramurs, anomenat després *la pobla de les fembres pepadrius*. No era un bordell en el sentit estricte d'un edifici sinó un veritable barri dedicat a la prostitució *legal*.⁴⁵ En menor mesura la prostitució arrelà també a viles com Cocentaina, Elx, Oriola i Alcoi. En totes aquestes poblacions hom seguia un patró comú, com era controlar la prostitució amb la construcció de bordells i el buidament de bagasses dels hostals. Així l'any 1428 el justícia d'Elx va ordenar que les prostitutes abandonaren els hostals i s'instal·laren al bordell de la vila, mesura ratificada, així mateix, a Oriola en 1451, segons manament del mateix monarca.⁴⁶ A Alcoi el consell disposà, cap a 1450, que s'hi aixecara un bordell per a concentrar-hi les dones públiques, les despeses del qual serien a càrrec de la clavaria.⁴⁷ Aquest bordell també faria funcions d'hostal i allotjaria igualment els forasters que pernoctaren a la vila. D'aquesta manera els jurats recollien el model tradicional valencià d'oferir la prostitució com un més dels serveis que podien trobar-se en els hostals públics. El manteniment de l'ordre dins del bordell romania en mans del justícia, el qual delegava en un encarregat o encarregada per al bon govern quotidià i per a impedir que les bagasses sortiren per a exercir als carrers. També hi havia un cirurgià ocupat a mantenir l'adequat seguiment sanitari de les dones del bordell.

Els justícies i els jurats acostumaven cada any a incloure en les ordinacions del municipi algunes disposicions específiques per a regular la pràctica de la prostitució. Així a les ordinacions de 1485 determinaren que les dones públiques no podien viure als hostals amb homes sinó a soles i, des de 1518 fins a 1568, quan va tancar-se definitivament el bordell, els successius justícies

⁴⁵ CARBONERES, Manuel, *Picaronas y alcahuetas o la Mancebía de Valencia*, pàg. 50-60. PÉREZ GARCÍA, Pablo: "Un aspecto de la delincuencia común en la Valencia pre-agermanada: la 'prostitución clandestina' (1479-1518)", en *Aspectos de la vida cotidiana en la España Moderna*, Alacant: Universitat, Departament d'Història Moderna, 1991, pàg. 14-40.

⁴⁶ HINOJOSA MONTALVO, José, *Historia medieval. Textos para la historia de Alicante*, pàg. 409-411.

⁴⁷ AMA, LC Lluís Català, 1452-1453, pàg. 28-34; obres del bordell (del 28 de setembre de 1452 al 14 de maig de 1453).

obligaren les meretrius a no romandre més de deu dies seguits treballant en el bordell sense la seua llicència.⁴⁸ Es promovia d'aquesta manera una rotació contínua d'aquestes dones públiques per a evitar que mantingueren relacions més freqüents amb els veïns, que pogueren resoldre's en amistançaments, perquè era habitual que els joves enamoradissos les tragueren de la casa per a establir-se amb elles i que, àdhuc, els clergues feren el mateix. A més aquest flux permanent de noves prostitutes feia que els ingressos per l'atorgament de llicències per a exercir augmentaren. Les bagasses, sens dubte, foren bastant controlades per les autoritats de la vila i moltes d'elles serien bandejades en aplicació de les ordres del consell i del justícia.

Les *putanes* no eren les úniques persones que vivien del comerç carnal. L'alcavot, fóra home o dona, induïa les dones al contacte sexual consentit i percebia uns guanys per açò o per encobrir la trobada en la seua pròpia casa. Els alcavots eren més aviat uns proxenetes perquè acostumaven a ser rodamóns que raptaven dones casades, les captaven o les allunyaven de llurs cases per a explotar-les amb clients o simplement les venien als amos dels bordells i dels hostals. La pràctica de l'alcavoteria estava, per descomptat, perseguida per l'autoritat civil; si es demostrava que l'acusat era alcavot, tot seguit el bandejaven de la població, la qual cosa no impedia que continuara alcavotejant en altres indrets. El mateix governador Lanuza, l'any 1492, veia els alcavots com un col·lectiu ben perillós per a la moralització de la societat i, per això, en la seua crida del 9 de maig, disposà que tots aquells que visqueren de l'explotació sexual de llurs cònjuges abandonaren immediatament no tan sols la capital sinó tot el Regne de València.⁴⁹ Les mesures repressives de l'autoritat aconseguiren, però, ben poc quan es tractava d'aquelles veïnes sense manies per a casar parelles, amigar-ne d'altres i, fins i tot, fer *bons serveis* als mateixos clergues ben dissoluts d'aquella època.

En parlar Iradiel sobre la violència socialitzada feia referència a aquella violència habitual i no de l'època de les revoltes; era, aleshores, la violència quotidiana, desenvolupada i agreujada pel temps, malgrat les mesures coercitives empreses per les autoritats, a qui corresponia reprimir-la.⁵⁰ Com

⁴⁸ AMA, MC 1484-1486, consell del 28 de setembre de 1485, pàg. 20: "que les dones públiques no puxen star en los ostalls ab hòmens sinó soles".

⁴⁹ DUALDE SERRANO, Manuel: "La misión moralizadora del lugarteniente general Juan de Lanuza en el Reino de Valencia", en *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*, Saragossa: 1952, V, pàg. 492-495; "ningun alcavot que tingue fembra e visque del quest de aquella no gose habitar ni star en la ciutat de València ni dins lo Regne (...) sots pena de ésser açotats".

⁵⁰ Paulino IRADIEL en el seu pròleg al llibre de Rafael NARBONA VIZCAÏNO, *Malhechores, violencia y justicia ciudadana en la Valencia bajomedieval (1360-1399)*, pàg. 11.

que era quasi impossible evitar les bregues entre els pobladors de les viles i ciutats del país, la principal disposició de les respectives autoritats locals fou la supressió total de les armes per a minvar els efectes dels aldarulls, fins aleshores ben sagnants a causa de l'ús de coltells, espases, llances i, fins i tot, ballestes. A Alcoi, per exemple, els jurats i el justícia fixaren en 1491 la prohibició de dur qualsevol tipus d'armes i fer-ne ús en cas de brega, sota pena de seixanta sous o deu dies de presó. A més, s'obligava els hostalers que avisaren els forasters perquè deixaren les seues armes a l'hostal ja que, si el justícia els les emparava, els hostalers els les haurien de pagar, a més d'abonar una multa de cinc sous per no obeir l'ordenació del magistrat.⁵¹ Aquestes provisions sobre l'ordre públic es publicaren amb idèntic contingut els anys següents, fins que, en 1522, durant la Germania, s'amplià la prohibició a les escopetes i la fabricació de pólvora, per a dificultar l'armament dels agermanats.⁵²

El manteniment de l'ordre públic, a més de la prohibició de les armes, exigia una vigilància especial a les nits perquè, aleshores, es donaven les condicions idònies de nocturnitat perquè els crims pogueren restar impunes. Per a impedir-ho, a Alcoi, el consell municipal fixà les ordonacions adients: l'any 1491 disposà que els hostalers tancaren llurs cases en sonar *lo seny appellat del lladre*, sota pena de cinc sous, a fi que els forasters que s'hi allotjaven es reclogueren aviat i així es facilitara la faena de la ronda, amb el buidament dels carrers.⁵³ Des de l'any 1493, però, s'hi afegí una altra ordenació en què es manava que, en oir la campana del *seny del lladre*, ningú no eixira a la via pública sense llum, sota pena de cinc sous, ordre amb la qual es permetia transitar de nit sempre que hom anara enllumenat.⁵⁴ Malgrat la prohibició de portar armes, els registres judicials demostren que molta gent encara anava

⁵¹ AMA, CJ Gaspar Bernabeu, 6 de gener de 1491, pàg. 851-854: "Item que nengun hom de la dita vila no gose portar nengunes armes de mida ni de fora mida e açò per relevar encovenients dels vehins de la dita villa sots pena de perdre les dites armes. E que los ostallers e mullers de aquells sien tenguts notificar als ostes qui vindran altres ostals possen aquelles. E si non faran per lo dit Justícia los seran levades les dites armes e los dits ostallers no hauran notifficat a les dites ostes los ostallers paguen les dites armes e o vallor de aquelles. E ultra la dita pena sien encorreguts en pena de cinch sous (...) Item lo dit honrat Consell ordena per útil e profit de la cosa pública que nengun vehí e strany no gose tirar ni arranquar ningunes armes, ço és, arranquar aquelles per a dampnificar ni nafrar a nenguna persona en la dita villa e terme de aquella axí en lo principi, en lo mig o en lo fi de la brega e açò en pena de LX sous partidors (...) E si no porà pagar los dits LX sous haja de star en la presó de la dita villa deu dias naturals, açò sense gràcia ni perdó algú".

⁵² Les ordenacions successives sobre les armes en AMA, CJ Jaume Sisternes, 7 de gener de 1493, pàg. 6-7; AMA, CJ Joan Valls, 7 de gener de 1499, pàg. 7-9; AMA, CJ Lluís Joan Dalmau, 6 de gener de 1517, pàg. 11-14. Sobre les ordonacions en temps de la Germania vegeu el capítol adient i AMA, CJ Tomàs Guerau, 6 de gener de 1522, full solt.

⁵³ AMA, CJ Gaspar Bernabeu, 6 de gener de 1491, pàg. 851-854.

armada amb espases, coltells i punyalets, tot i que d'altres, en no portar-ne, feien ús d'allò que més a mà tenien, com ara cantals i estaques per a defensar-se o, fins i tot, per atacar els vianants. La resistència a lliurar les armes al justícia provocava també aldarulls freqüents.

En qüestió d'ordre públic, el principal problema de les viles valencianes de l'època foral fou el de les bregues. Aquestes podien reduir-se a l'enfrontament entre dos particulars o podien ser més greus, si s'hi afegien més individus o s'enfrontaven bàndols. Les més comuns eren les bregues en què no participaven més de tres persones per cada costat, tot i que les bregues tumultuàries eren les més temudes per les autoritats. Per descomptat, hom tractà d'impedir l'esclafit d'aquestes lluites mitjançant les ordenacions anuals. L'any 1493, per exemple, el consell d'Alcoi establí que qui provocara una brega hauria de pagar totes les despeses judicials de les dues parts, mesura que s'hi mantingué fins a l'època de les Germanies.⁵⁴ Les causes de les bregues, en general, eren ben diverses: conflictes professionals (disputes entre membres del mateix ofici o d'altres complementaris), venjances per agressions físiques o verbals anteriors, disputes sobre les terres (torn de reg, collites, fites, pas del ramat i altres aspectes relacionats amb l'explotació agrària i ramadera) i, fins i tot, induïdes per les mullers, que provocaven l'enfrontament dels marits respectius i, àdhuc, els parents.⁵⁶ En alguns casos entreveiem, potser, motivacions de discriminació racial i religiosa en el cas dels enfrontaments amb els mudèjars. El nombre de bregues fou sempre bastant elevat. El fet cert és que l'any 1518, immediatament previ a l'esclafit de la revolta, fou terrible per a l'ordre públic a Alcoi i, fins i tot, el governador del Regne hagué d'intervenir per tallar l'extensió dels avalots, després d'assabentar-se per mitjà del justícia local *sobre los desòrdens e causes que.s acostumen de fer e donar per los vehins de aquexa vila*. En efecte, el dia 12 de maig dictà una crida per a ser llegida a la vila en què decidia acabar amb aquells aldarulls habituals:

⁵⁴ AMA, CJ Jaume Sisternes, 7 de gener de 1497, pàg. 7: "Item axí mateix fou ordenat que nengun home après tocada la campana appellada lo seny del ladre no gose anar per la dita vila sens que no porte lum e açò en pena de V sous".

⁵⁵ AMA, CJ Jaume Sisternes, 7 de gener de 1493, pàg. 7: "Item axí mateix han ordenat que qualsevol vehí de la dita vila o strany qui promourà o serà causa de promoure la brega haga de pagar lo salari de la pau axí de la pau sua com del altra". La mateixa ordinació es publicà els anys successius: AMA, CJ Joan Valls, 1499, pàg. 7-9; AMA, CJ Lluís Joan Dalmau, 6 de gener de 1517, pàg. 11-14; AMA, CJ Bernat Miralles, 6 de gener de 1518, pàg. 5-8.

⁵⁶ AMA, CJ Gaspar Bernabeu, 16 de març de 1491, pàg. 750. La brega entre Joan Pasqual, llaurador, i Pere Miralles, paraire, es va produir a causa de les paraules de les seues dones a qui el justícia les amenaçà amb una multa de 50 morabatins perquè "no se parlen paraules injurioses ni que porten inconvenients".

“Ara hogats que us faça saber de part del senyor mossén Loís de Cabanyelles, governador del regne de València, los magnífichs Justicia, Jurats y Consell de la vila de Alcoy, a tothom en general e a cascun en spècial de qualsevol un dret sia que com en la present vila seguint-se alguna bregua hixen molta gent ab armes per hon posa segur gran dan[y] en la dita vila e entre los vehins e habitants de aquella per ço ab la present pública crida mana que nengú no sia gosat sots pena de LX sous seguint-se bregua alguna o qüestió portar ni pendre armes ni ab aquelles exir fora de la dita vila per hon major scàndel se segueixqua, la qual pena als contrafahents serà executada sens gràcia ni perdó. E si lo contrafahent no po[d]rà pagar la dita pena dels dits LX sous haga de star sexanta dies naturals en la presó comuna de la dita vila e si algun se absentara de la dita vila per no voler fer pau sia bandegat de la dita vila per temps de quatre mesos sens gràcia ni perdó”.⁵⁷

La solució judicial que s’aplicava en esclatar una brega de tipus reduït era la convocatòria d’ambdues parts a la cort del justícia, el qual les obligava a signar una pau sota pena d’una composició de cent florins. La formulació sempre era la mateixa i s’hi repetia en tota nova pau signada: “sien amichs e valedors de la part altra per qualsevol debats, bregues, qüestions e paraules que sien stats entre les dites parts fins en la present jornada prestaren sagrament e omenatge de mans e de boqua (...) e feren pau que prometeren que no.s faran mal ni dan[y] e açò en pena de cada cent florins”.

Les bregues de bàndols, conegudes també com ajusts, esclataven per semblants raons que les reduïdes, tot i que la composició ara era molt major, superior a tres persones per cada banda. També en aquest cas les autoritats tractaren d’impedir els ajusts per mitjà de les ordinacions. A les d’Alcoi de l’any 1491 els justícia i jurats prohibiren que s’ajustaren més de tres homes per cada part en una brega, però, que en tot cas, cinc hores després d’haver-se iniciat la lluita s’havien de desajustar i marxar cap a casa, sota pena de cinc-cents sous per cada vegada que incompliren el manament.⁵⁸ En 1518 aquesta ordinació fou reformada i s’hi disposà que tothom que no es

⁵⁷ AMA, CJ Bernat Miralles, 22 de maig de 1518, pàg. 573 (València, 12 de maig de 1518).

⁵⁸ AMA, CJ Gaspar Bernabeu, 6 de gener de 1491, pàg. 851-854: “Item han ordenat los dits honrats Justicia, jurats e consell que de huy en avant nenguns vehins de la dita villa per brega o qüestió que hagen agut no gossen ajustar-se en lo terme de la dita villa de tes hòmens ensus en cascuna part e si.s ajustaran més que après cinch hores seguida la brega se hagen a desajustar e tornar en ses cases. E si non faran que sien encorreguts per cascuna vegada que contrafaran en pena de cinch-cents sous aplicadors la terça part al Senyor Rey, e la terça part al comú de la dita villa e la terça part al acusador”. La mateixa ordenació es publicà els anys successius en: AMA, CJ Jaume Sisternes, 7 de gener de 1493, pàg. 7; AMA, CJ Joan Valls, 7 de gener de 1499, pàg. 7-9; AMA, CJ Lluís Joan Dalmau, 6 de gener de 1517, pàg. 11-14.

desajustara en el termini de les cinc hores acostumades, el justícia posaria guardes a l'arrest domiciliari de cadascun dels qui feien brega, que serien a càrrec d'aquests.⁵⁹

EL GOVERN LOCAL

A Alcoi, com en qualsevol vila valenciana de l'època foral, la primera autoritat judicial i militar representativa del municipi corresponia al justícia. Segons la legislació foral aprovada en temps de la conquesta, l'elecció del justícia, *unus probus homo*, s'havia de produir el mateix dia de la festa de Nadal; en el regnat de Pere I, però, concretament en 1283, aquesta data s'avançà tres dies a la dita festa nadalenca.⁶⁰ Els mateixos furs de Jaume I disposaren que no podien ocupar aquesta administració de justícia els usurers públics, els sarraïns, els jueus, els clergues ni els tonsurats ni els batles, per tenir aquests ja una altra administració. A més, s'hi fixava un termini de dos anys durant el qual el justícia de l'any finit no podria ocupar de bell nou aquesta cort i, a més, s'obligava l'oficial i ensem els seus subordinats de jurar davant tot el poble (per això solia donar-se el jurament a l'església parroquial de la població) abans d'ocupar l'administració de la cúria.⁶¹ Era costum que la cort es completara amb altres funcionaris escollits alhora que el justícia: l'escrivà (necessàriament major de 25 anys, resident a la població i laic); l'assessor, amb les mateixes exigències de l'anterior i que era la persona amb els coneixements jurídics suficients per a aconsellar el justícia que, tret de les seues condicions d'home bo, hàbil i prestigiós, solia ser un perfecte desconexedor de la dinàmica judicial i encara més de la legislació. Aleshores l'assessor acostumava a ser un professional amb certs estudis jurídics —notaris— o amb el títol d'advocat. La nòmina es completava amb el *saig*, una mena d'alguatzir, oficial encarregat de notificar els manaments i citacions, d'arrestar les persones acusades o

⁵⁹ AMA, CJ Bernat Miralles, 6 de gener de 1518, pàg. 5-8: "Item fonch ordenat per lo dit consell per proffit de la dita vila que nenguns vehins de la dita vila ni stranys per qualsevol brega o qüestió que sia stada en la dita vila e terme de aquella no es puguen ajustar de tres hòmens ensus en cascuna part o que après v ores seguida la bregua se hagen de desajustar e tornar a ses casses. E si non faran sien encorreguts en pena de xx sous per cascuna vegada aplicadors la terça part al Senyor Rey, la terça part al comú de la dita vila e la terça part al acusador. E si los qui se seran ajustats dins les V ores no se seran desajustats que lo Justícia los puxa posar guardes a les presons de aquelles a dispeses de aquells".

⁶⁰ *Aureum opus regalium privilegiorum Civitatis et Regni Valentiae cum historia cristianissimi Regis Jacobis ipsius primi conquistatoris*, f. XI, c. XXVIII (1249) i f. XXXI, c. XIII (1283).

⁶¹ *Furs e ordinations fetes per los gloriosos Reys de Aragó als regnicols del Regne de València*, [Furs de Jaume I], llibre I, r. III, c. I; llibre IX, r. XVIII, c. I al VII.

d'embargar llurs béns, i els missatgers o porters de lletres, que tan sols feien arribar a la seua destinació la documentació emesa per la cort.⁶²

En principi, l'extracció del justícia es feia per sorts. Un privilegi atorgat per Pere I en 1283 disposava que es trauria d'una nòmina presentada per consens entre els jurats i els prohoms (membres del consell restringit). Aleshores els noms dels proposats s'escriuri en cèdules, que s'introduïrien en redolins segellats. Aquests serien ficats en un sac o en un bací, d'on es trauria per sort el justícia de l'any. Però, en el segle XIV els monarques decidiren d'intervenir més en l'elecció del justícia i llavors disposaren que aquest oficial seria elegit pel batle o pel mateix rei d'una terna de tres candidats presentada pels parroquians, de semblant manera com es feia amb l'extracció dels jurats.⁶³ Tanmateix, hi havia altres indrets on la intervenció reial no era tan apreciable i on es mantingué el vell sistema d'elecció oberta i per sorts. Aleshores, per a parlar del sistema d'extracció del justícia s'ha de fer una petita consideració sobre l'evolució del sistema electoral als municipis valencians.

El govern de les viles reials a la València de l'època foral es basava en una administració treta de caràcter *democràtic* en teoria. El poder jurisdiccional restava en mans del justícia, mentre que l'executiu s'encarregava als jurats, dotats d'un cos assessor anomenat *consell*, que era un residu de les antigues assemblees de veïns. La resta de l'administració la componien oficials de menor rang com ara el mostassaf, encarregat de l'ordre públic, del pes i de les mesures i de la salubritat i higiene públiques; el clavari o administrador econòmic; el síndic o procurador de la vila; els clavaris d'obres pies; els llumeners de les confraries i dels altars privatis del municipi; els baciners; els missatgers, etc. A banda del justícia destaca, sobretot, la funció dels jurats els quals eren, en paraules d'Escolano, "los que realmente representan la ciudad y las niñas del ojo del común porque es propio de su cargo cuidar de abastecerla de todo género de vituallas y beneficiar los tributos y recibos della".

La importància del consell, per altra banda, derivava de la seua condició d'assessor i de la funció d'extraure alguns càrrecs. El consell podia constituir-se de dues maneres: com a consell obert, reunit en poques dades —fixes o no, depenent quasi sempre de qüestions ben importants per al veïnatge, i format pels representants dels gremis i parròquies (en el cas de grans ciutats, com ara València) o pels veïns majors d'edat i caps de família. El consell secret o restringit, aparegut en general durant la segona meitat del segle XV, era controlat

⁶² ROCA TRAVER, Francisco, *El justícia de Valencia (1238-1321)*, València: Ajuntament, 1970, *passim*.

⁶³ NARBONA VIZCAÍNO, Rafael, *Malhechores, violencia y justicia ciudadana en la Valencia bajomedieval (1360-1399)*, pàg. 32. ROCA TRAVER, Francisco, *El justícia de Valencia (1238-1321)*, *passim*.

per les oligarquies urbanes i constituïa el govern efectiu de la població, per la seua influència en les eleccions. Es componia dels jurats vells, d'altres oficials que havien acabat la seua administració i d'altres prohoms de prestigi entre la població.⁶⁴

Encara que fou Alfons el Magnànim qui va introduir la insaculació per acabar amb els enfrontaments de les faccions de les oligarquies a l'hora d'accedir als càrrecs municipals, fou Ferran d'Aragó, veritablement, el major impulsor del procediment insaculatori, amb el qual pretenia assolir una sèrie d'objectius: control regi dels municipis, posar fi a les lluites pel poder i controlar el paper de les oligarquies. Aleshores substituï progressivament en tot el Regne l'antic sistema d'extracció d'oficis que es feia en consell general i que representava el domini de les faccions, els bàndols i la persecució mateixa dels oponents. En ocasions el rei decidí augmentar la participació règia, com fou el cas de la Generalitat, màxim consell executiu de govern entre corts, on assumí el nomenament dels seus càrrecs per posar fi al desordre econòmic de la institució, provocat per les seculars lluites de les faccions que fustigaven l'oligarquia. A la ciutat de València no s'aplicà la insaculació perquè des de feia anys existia la *ceda*, un mètode d'intervenció reial molt més efectiu.⁶⁵

A l'Alcoi de la darrerria del segle XV el govern local l'exercien el justícia, tres jurats i un consell restringit, compost per dotze membres (nou prohoms i els tres

⁶⁴ ALBEROLA ROMÁ, Armando: "El panorama institucional valenciano durante la época foral", en *Poder político e instituciones en la España Moderna*, Alacant: Institut de Cultura Juan Gil-Albert, 1992, pàg. 82-84. BARRIO, Juan Antonio: "La mecánica electoral en la villa de Orihuela (1308-1326)", en *1490: en el umbral de la Modernidad. El Mediterráneo Europeo y las ciudades en el tránsito de los siglos XV-XVI*, València: Generalitat Valenciana, 1994, II, pàg. 3-12. ESCOLANO, Gaspar, *Décadas de la Historia de la Insigne y Coronada Ciudad y Reyno de Valencia*, València: Ed. Terraza, Aliena i Cia., a cura de Juan Bautista Perales, 1878, (edició facsimil, València: Librerías París-València, 1980), II, pàg. 547. NARBONA VIZCAÍNO, Rafael, *Malhechores, violencia y justicia ciudadana en la Valencia bajomedieval (1360-1399)*, pàg. 13-24. NAVARRO REIG, Joaquín: "El justicia, los jurados y otros cargos municipales de la villa de Cocentaina (1269-1295)", en *Revista del Instituto de Estudios Alicantinos*, núm. 35, Alacant: Diputació Provincial, 1982, pàg. 135-158. SALAVERT, Vicent Lluís; NAVARRO, Jorge, *La sanitat municipal a València (segles XIII-XX)*, València: Edicions "Alfons el Magnànim", 1992, pàg. 13-46. SANCHIS LLORENS, Rogelio: "Un cargo complicado: el mustaçaf", en *Revista de Festes*, Alcoi: Associació de Sant Jordi, 1981, pàg. 80-81.

⁶⁵ BERNABÉ GIL, David: "Las oligarquías urbanas del Reino de Valencia en el tránsito a la Edad Moderna", en *1490: en el umbral de la Modernidad. El Mediterráneo Europeo y las ciudades en el tránsito de los siglos XV-XVI*, I, pàg. 205-213. CASTILLO DEL CARPIO, José María: "Poder municipal y Generalidad en la Valencia de Fernando II" en *1490: en el umbral de la Modernidad...*, II, pàg. 135-144. TORRÀS I RIBÉ, Josep M.: "La política municipal de Fernando el Católico en los reinos de la Corona de Aragón", en *1490: en el umbral de la Modernidad*, I, pàg. 135-144.

jurats vells que acabaven el seu manament). El sistema d'extracció dels jurats era el mateix que havia regit des de la conquesta: en la vespra de Pasqua, quan anava a complir-se un any del govern dels jurats, cadascun d'aquests elegia una persona i, aplegats tots sis (els tres jurats i els seus escollits), a la vegada, triaven sis persones més, que eren els candidats, els noms dels quals eren escrits en unes cèduletes de paper i aquestes col·locades dins d'uns redolins. Els redolins es posaven a l'interior d'un bací i un infant s'encarregava de traure'n el rodolí amb el nom del triat fins a constituir el cos de tres jurats (jurat en cap, jurat segon i jurat tercer). El mateix es feia en l'elecció d'altres càrrecs, llevat dels consellers, que eren elegits directament pels jurats.⁶⁶ L'any 1503, però, el rei Ferran II, d'acord amb l'esperit de reforma del sistema electoral que cercava als municipis valencians, concedí a Alcoi un privilegi d'insaculació per a introduir aquest tipus d'elecció. El privilegi, atorgat el 21 de gener de 1503, fou rebut i publicat a la vila el 19 de febrer següent.⁶⁷ Aquest document disposava que s'hi confeccionarien tres sacs en els quals s'introduirien els noms de les persones habilitades per a ser designades oficials locals; del primer sac es trauria el justícia i el jurat en cap, del segon els jurats segon i tercer i del darrer sac els noms dels quinze consellers, als quals s'afegirien els tres jurats *vells* que acabaven l'any, i d'aquests quinze individus se'n trauria un per a seguir; els jurats no podrien ser familiars entre ells i serien trets sempre la vespra de Pasqua de Pentecosta; l'escrivà del consell no podria ser nomenat per a cap càrrec; el mateix dia de l'elecció i del segon sac serien trets el sagristà i llumener de l'església de Santa Maria, el manobrer del convent de Sant Agustí i el clavari de la vila; la vespra de la festa de Sant Miquel es trauria del sac menor el mostassaf; tots els oficials escollits no podrien ser elegits de bell nou per a cap càrrec fins que no passaren dos anys com a mínim; totes aquelles persones vàlides per al primer sac també podrien anar als altres dos; i, finalment, una vegada realitzats els nomenaments, se segellarien els sacs corresponents i es ficarien en una caixa tancada, de la qual haurien clau el jurat en cap, el justícia i el mostassaf ensems.⁶⁸

Joana de Nàpols, que ocupava la lloctinència general del Regne, decidí, tanmateix, suspendre temporalment aquest privilegi fins que no l'haguera examinat i per aquesta raó manà que *no useu del dit privilegi en cosa alguna*, segurament en assabentar-se de les protestes dels que fins aleshores havien

⁶⁶ BAÑÓ, Ricard: "Els privilegis d'insaculació atorgats a la vila d'Alcoi durant el segle XVI", en *Congrés d'estudis de l'Alcoià-Comtat*, Alcoi: Ajuntament, 1989, pàg. 83. BERNABÉ GIL, David: "Las oligarquías urbanas del Reino de Valencia en el tránsito a la Edad Moderna", en *1490: en el umbral de la Modernidad...*, I, pàg. 214-215.

⁶⁷ AMA, MC 1503-1504, consell del 19 de febrer de 1503, pàg. 2.

⁶⁸ BAÑÓ, Ricard: "Els privilegis d'insaculació atorgats a la vila d'Alcoi durant el segle XVI", pàg. 81-82.

ocupat el govern local pel vell sistema electiu.⁶⁹ Encara que el privilegi no indicava la manera en què s’habilitarien els noms per a cada sac, sembla que s’havia de fer com en altres poblacions, mitjançant els delegats reials. En efecte, eixe mateix any de 1503 foren enviats a Alcoi dos oficials reials per a efectuar la insaculació. Però, l’oposició dels qui no acceptaven aquesta intervenció règia s’hi féu patent el mateix dia de la insaculació quan es presentà al consell un document signat “per una gran flota de hòmens o vehins de la dita vila contra lo privilegi de la ensaculació atorgada per la Magestat mol alt Senyor Rey”.⁷⁰

Tot i que no coneixem l’adscripció social dels insaculats i habilitats per a exercir els oficis del municipi, a Alcoi es pot aplicar també el model d’altres poblacions del Regne on l’oligarquia urbana es nodria d’un imprecís i heterogeni grup, constituït per ciutadans, prohoms i membres del sector inferior de l’estament nobiliari. Aquest minvant grup de la petita noblesa local el formaven cavallers, generosos i donzells i on tothom tenia en comú la seua participació dels privilegis propis de l’estament a què pertanyia. En general gaudien de determinades exempcions fiscals, llevat del morabatí i de les taxes municipals des del moment en què concorrien als oficis veïnals, i d’immunitats jurisdiccionals. Alguns d’ells, fins i tot, eren senyors de vassalls, com era el cas dels Castelló, senyors del lloc de Benifallim. Des de mitjan segle XIV, a més, el rang de cavaller acostumava a obtenir-se per concessió règia encara que també per herència.

El grau de ciutadà no estava tan ben definit com el nobiliari. En origen, la consideració de ciutadà honrat denotava una certa preeminència dins l’estament plebeu, perquè tan sols era utilitzada per aquells que tenien una elevada estima social, potser d’acord amb la seua intervenció en les magistratures locals i la no participació en treballs manuals. L’extracció ben diversa d’aquests ciutadans la va assolir el mateix Escolano per a qui eren “todos aquellos que podían vivir de sus rentas y sin necesidad de ejercer un oficio mecánico y así entraban desde luego en dicha clase los labradores, industriales y mercaderes enriquecidos o los hijos de estos”.⁷¹ Però, a Alcoi l’exigència per accedir al poder municipal era molt imprecisa. La mateixa insaculació atorgada l’any 1503 incloïa la creació de tres sacs d’acord amb els càrrecs a sortejar, tot i que, almenys no explícitament, la condició social dels aspirants. Com que no s’hi mencionaven els requisits d’indole socioeconòmica per a poder accedir als esmentats sacs, David Bernabé ha suposat que els insaculats devien reclutar-se entre els

⁶⁹ AMA, MC 1503-1504, consell del 24 de febrer de 1503, pàg. 2-3 (València, 21 de febrer de 1503).

⁷⁰ BAÑÓ, Ricard: “Els privilegis d’insaculació atorgats a la vila d’Alcoi durant el segle XVI”, pàg. 82-83.

⁷¹ ESCOLANO, Gaspar, *Décadas de la Historia de la Insigne y Coronada Ciudad y Reyno de Valencia*, llibre V, pàg. 50.

prohoms locals i membres més destacats de la comunitat, com ocorria igualment a Castelló i Ontinyent. Llavors es tractava en essència d'un estrat superior de l'estament plebeu que, sense ser nobiliari, per la seua riquesa patrimonial, estil de vida i consideració social aconseguí una certa distinció entre la comunitat, la qual cosa els va permetre fer ús dels qualificatius de ciutadà i ciutadà honrat i, consegüentment, gaudir de les prerrogatives annexes a la seua condició.⁷²

Les primeres extraccions de jurats i d'oficis pel nou sistema insaculatori es produïren a Alcoi la vespra de la Pasqua de 1503. En aplicació del reial privilegi es féu ús dels tres sacs, prèviament omplits amb els noms de les persones habilitades pels insaculadors.⁷³ Paral·lelament a la reforma de l'extracció d'oficis, feia anys que Ferran d'Aragó preconitzava una regularització dels comptes dels municipis i l'augment del control del deute. L'any 1489, per exemple, dictà una sèrie de normes per les quals tractava que la vila d'Alcoi no tinguera mai més dèficit pressupostari, poguera pagar els deutes pendents i, finalment, evitara de prendre'n en el futur. En aprofitat la promulgació del privilegi d'insaculació, Ferran exigí un nou esforç per a reduir despeses, sobretot en els salaris dels oficials. Per exemple, el justícia, que en 1485 cobrava un salari anual de dos-cents sous, rebia en 1503 tan sols cinquanta sous, encara que el municipi li permetia prendre'n cent més dels ingressos de la cúria per les penes de quart i dret dels clams.⁷⁴

Les protestes veïnals, iniciades des del mateix moment de la publicació del privilegi d'insaculació, i alhora l'oposició —encara que sempre amagada— del grup que controlava el govern municipal forçaren la derogació del dit privilegi sis anys després. En 1509, llavors, s'hi féu públic que “Sa Magestat mana suspendre lo privilegi de la insaculació a son real ben i plaer y restituex les eleccions axí com se feyen antigament”.⁷⁵ Aquest sistema electiu, anys després i a conseqüència de l'avalot de la Germania, sofrí una nova suspensió. El 8 de maig de 1523 el mateix Carles I va comunicar la derogació de l'antic sistema per a substituir-lo per un altre en què els candidats serien proposats pel batle reial i no pels jurats vells ni per cap cos d'elegidors. Per aquesta raó fou anul·lada la darrera elecció de jurats i aleshores el batle presentà una nòmina de dotze persones habilitades per a poder exercir els oficis locals. Els noms

⁷² BERNABÉ GIL, David: “Las oligarquías urbanas del Reino de Valencia en el tránsito a la Edad Moderna”, pàg. 214-216.

⁷³ AMA, MC 1503-1504, consell del 21 de maig de 1503, pàg. 11.

⁷⁴ AMA, MC 1484-1496, consell del 22 de desembre de 1485, pàg. 21. AMA, MC 1503-1504, consell del 21 de maig de 1503, pàg. 11: “que lo Justicia dels quarts e clams no puxa prendre sinó fins en cent sous”.

⁷⁵ AMA, MC 1503-1504, consell del 21 de maig de 1503, pàg. 11.

d'aquests individus, com s'hi feia tradicionalment, foren posats en dotze redolins "ab ses cèdules cascú y junts posats dins hun bací de aygua y per hun inffant petit, bé rebolicat, foren-ne trets y posats en mans de dit lochtinent y regent de batle y uberts per aquell foren publicats en presència de dit Consell". Tot i que aquest sistema era transitori i limitat per temps d'un any, tanmateix, dies abans de l'extracció dels jurats per al següent exercici de l'any 1524-1525, el batle general disposà la creació d'una nòmina restringida de sis persones confeccionada pel consell de la vila i presentada per mitjà del dit batle al lloctinent general. Aquest, per la seua banda, no tan sols tenia capacitat d'aprovar o rebutjar la dita nòmina sinó de fer-ne esmenes, com ocorregué amb la presentada en aquell exercici, quan substituí un dels proposats pel consell per un altre que li semblava més adequat per al dit ofici de jurat.

El justícia valencià disposava d'una àmplia jurisdicció civil i criminal, tot i que fóra en primera instància, ja que tots els acusats podien apel·lar a una institució superior, com era el cas de la reial audiència (des de 1506).⁷⁶ A la ciutat de València les necessitats de funcionament intern de la cort judicial afavoriren la seua escissió primerament en dues cùries l'any 1321, quan s'hi constituïren les corts del justícia civil i del justícia criminal. Però, en el segle XV la cort civil va patir una altra reestructuració amb la creació de noves cùries, en dependre de les característiques dels plets i, sobretot, de la quantia econòmica de les demandes. A banda d'aquesta parcel·lació jurisdiccional de caràcter burocràtic, la institució judicial de la capital, especialment pel que fa al justícia criminal, tindria, a més, la jurisdicció compartida per altres instàncies, com ara la governació, la reial audiència, la batlia general i les locals, el mostassaf —per a delictes relacionats amb el comerç i l'abastiment— i els eclesiàstics, des del reconstruït tribunal de la Inquisició fins al vicari general. Fora d'aquesta aglomeració urbana, el justícia de la resta de poblacions valencianes ajuntava les jurisdiccions civil i criminal, tot i que ho fera en primera instància.

L'extracció del justícia es feia anualment tres dies abans de la festa de Nadal, encara que la jura del seu càrrec es donava solemnement el mateix dia de la festa a l'església parroquial, davant de tot el poble congregat i abans del cant de l'evangeli. Aleshores, l'individu proposat jurava l'ofici de justícia en presència del batle reial i prometia d'administrar adequadament la cort, guardar raó i justícia segons els costums de la vila a tothom, sense preeminències ni afavoriments, ni rebre cap diner ni donatiu de les parts en el plet i procurar-se "bons e lechs hòmens qui donen a mí consells e done drets juhís en tots los

⁷⁶ CANET APARISI, Teresa, *La Audiencia valenciana en la época foral moderna*, València: Edicions "Alfons el Magnànim", 1986, pàg. 17-26.

plets en que yo feré”.⁷⁷ El mateix dia del jurament del justícia acostumaven a fer-ho ensems el seu lloctinent i l’assessor, mentre que la resta d’oficials menors solien jurar en diversos dies de l’any, quan eren contractats.

⁷⁷ AMA, CJ Gracià Margarit, 25 de desembre de 1482, pàg. 299: “Anno a nativitate domini M^o CCCC^o XXX° tertio die mercurii intitulato xxv mensis decembris, com lo honorable en Gracià Margarit, vehí de la vila de Alcoy, fos elet en Justícia de la present vila de Alcoy per a temps de hun any primer vinent en la esglèsia parrochial de la dita vila, en presència de tot lo poble ans que lo sagrat evangeli de la missa major se cantàs jurà en poder e mà del magnífich en Jacme Gil, batle de la dita vila de Alcoy, en presència de Johan Bodí, notari, hun dels procuradors de la cord de la batlia de la dita vila en e per la forma imfrasegüent:

Jura de Justícia = Yo en Gracià Margarit, vehí de la vila de Alcoy, per nostre Senyor Déu e per los sants quatre evangelis de aquell dels mies mans corporalment posats en poder e mà del magnífich en Jacme Gil, batle de la dita vila de Alcoy, per Justícia de la dita vila de Alcoy per a temps de hun any primer vinent e de aquesta ora en avant continuament comptador que ay tant com yo tendré la cord e la administració de la dita vila e cord de aquella, tendré e guardaré rahó e justícia a tots hòmens e a cascunes persones sien e de qualque loch sien e seran qui haien pleyt e auran en la cord devant mí segons les costums de la vila, gitats e departits de tot en tot cor, huy, gràcia, amor, parentesch, amistat, compadratge e vehinatge ne que per mí ni per altre per nenguna rahó haver de permitir promissió de algú e alguns per nom de aquells qui pleyt hauran en la cord ne pendre per mí ni per altri per nenguna rahó ans de la fi del pleyt e ans que sia pagat ell crehedor e a ell demanador e pendre ab mí bons e lechs hòmens qui donen a mí consells e done drets juhís en tots los pleyts en que yo feré e velaré totes cosses que en secret e en consells e en dictar sentències que a mí seran descubertes e totes aquestes cosses sens engan[y], sens art e sens mal enginy e obii fe, guardaré egualtat e fidealtat al Senyor Rey com senyoria comuna de la dita vila e tots los pleyts jusgaré segons les costums de la dita vila, observaré en totes cosses aquelles”.

L'INICI DE LA REVOLTA

ELS PROLEGÒMENS

L'aparició del moviment agermanat al Regne de València fou precedit en anys anteriors d'un inqüestionable desenvolupament de la conflictivitat social. No ens resta més que fer una ullada als registres judicials de la vila d'Alcoi per a observar de quina forma s'agrejaren les bregues entre els residents de la vila. Així el recull dels registres esmentats disponibles mostra que en 1517 i 1518 s'hi pren nota de 52 i 79 signaments de pau i treva, índex alhora d'una primigènia confrontació entre persones, famílies i bàndols. Per contra, l'any 1522, quan el justícia portà endavant una severa repressió, emparat en unes ampliades atribucions, aquestes paus i treves signades es reduïren a només sis en tot l'any. El fet cert és que les mateixes autoritats locals s'adonaven del grau de violència que s'havia desenvolupat des de 1517 i així l'any següent, dies després d'haver jurat el càrrec el nou justícia Bernat Miralles, aquest dictà, amb l'acord del consell, una ampliació de les ordinacions de la vila per a frenar aquest augment delictuós, una ampliació legislativa que no era més que la recuperació d'uns capítols de les ordinacions de 1493. En primer lloc s'hi introduí que qualsevol individu que fóra responsable de promoure o d'haver promogut brega seria obligat a pagar les despeses de la cúria i, en segon terme, es tractà d'evitar la formació de bàndols, per la qual cosa s'ordenà que mai no s'ajustaren tres o més homes per causa d'una brega, sota pena de vint sous o de ser reclosos en les seues cases.⁷⁸

⁷⁸ AMA, CJ Bernat Miralles, 6 de gener de 1518, pàg. 5-8: "Bregua. Item ha ordenat lo dit consell que qualsevol vehí de la dita vila o strany que promourà o serà causa de promoure la bregua haga de pagar lo salari de la pau axí de la sua part com de la altra (...) Ajust. Item fonch ordenat per lo dit consell per proffit de la dita vila que nenguns vehins de la dita vila ni stranys per qualsevol brega o qüestió que sia stada en la dita vila e terme de aquella no.s puguén ajustar de tres hòmens ensus en cascuna part o que après v ores seguida la bregua se hagen de desajustar o tornar a ses casses. E si no.n faran sien encorreguts en pena de xx

El fet cert és que, malgrat les mesures preses pel consell, les bregues continuaren també durant l'any 1518 amb tal virulència que el justícia i els seus assessors hagueren d'informar el governador Lluís de Cabanyelles sobre “los desòrdens e causes que.s acostumen de fer e donar per los vehíns de aqueixa vila”. Aquest manà que hi feren una crida pública per a evitar, com solia ocórrer, que “en la present vila, seguint-se alguna bregua, hixen molta gent ab armes”, i per això disposà una multa de seixanta sous a tot aquell individu que, iniciada una brega, acudira amb armes o eixira de la població a camp obert per a enfrontar-se amb altres bàndols. Hom disposà, a més a més, que si el contrafaent no poguera fer efectiva la multa, el tancarien seixanta dies a la presó i, si fugia de la vila per no voler fer pau, l'en bandejarien per temps de quatre mesos sense cap mena de gràcia ni perdó.⁷⁹

L'efectivitat d'aquesta crida, com moltes d'altres, era ben poca perquè en cap circumstància no s'havia prohibit la possessió d'armes sinó tan sols portar-les per la vila sense llicència de les autoritats. Aquesta prohibició de dur armes s'hi va introduir per primera vegada a les ordinacions de 1493, quan el consell prohibí “portar armes de mida ni fora mida e açò per levar inconvenients en la dita vila, sots pena de perdre les dites armes” i manà els hostalers que també informaren d'això els forasters que s'allotjaren en els seus hostals. Així mateix, s'hi prohibia fer-ne ús en cas de brega perquè no hi haguera cap ferit, sota pena de seixanta sous o deu dies de presó.⁸⁰ Aleshores, les armes, guardades a casa, tan sols aprofitaven per a la defensa del domicili, de les persones i dels béns adients i, amb llicència de les autoritats, per a resguardar la vila o eixir-ne com a tropa militar.

Acabades les antigues guerres medievals, el *poble armat* prengué atribucions de defensa contra perills que apareixien alhora, com les bandositats

---

sous per cascuna vegada aplicadors la terça part al Senyor Rey, la terça part al comú de la dita vila e la terça part al acusador. E si los qui se seran ajustats dins les v ores no se seran desajustats que lo Justícia los puxa posar guardes a les persones de aquelles a dispeses de aquells”.

⁷⁹ *Ibid.*, 1518, pàg. 573; carta del governador (València, 12 de maig de 1518). *Ibid.*, 22 de maig de 1518, pàg. 573; crida pública: “Ara hogats que us faça saber de part del Senyor Mossén Loís de Cabanyelles, Governador del Regne de València, los magnífichs Justícia, Jurats y consell de la vila de Alcoy, a tothom en general e a cascun en spècial de qualsevol un dret sia que com en la present vila seguint-se alguna bregua hixen molta gent ab armes per hon se posa segur gran dan[y] en la dita vila e entre los vehins e habitants de aquella per ço ab la present pública crida mana que nengú no sia gosat sots pena de LX sous seguint-se bregua alguna o qüestió portar ni pendre armes ni ab aquelles exir fora de la dita vila per hon major scàndel se segueixqua, la qual pena als contrafahents serà executada sens gràcia ni perdó. E si lo contrafahent no porà pagar la dita pena dels dits LX sous haga de star sexanta dies naturals en la presó comuna de la dita vila e si algun se absentarà de la dita vila per no voler fer pau sia bandegat de la dita vila per temps de quatre mesos sens gràcia ni perdó”.

o els turcs i barbarescs que assetjaven les properes costes de la Marina. Aquesta raó fou fonamental perquè en la dècada de 1510 es formara a Alcoi una milícia armada o *bandera* per tal d'auxiliar els pobles costaners contra els atacs pirates. Així, el 7 de juny de 1513 el consell, després de ser notificat que a la Vila Joiosa s'havien vist *fustes dels turchs que van per la costa*, decidí enviar una desena d'homes de socors, tot i que dies després, desaparegut el perill, demanà aviat la seua tornada en argumentar que “com sien avisats que les fustes han pres Orà y encara se diu amb certitut que la major part de dites fustes són presses y destrossades per fustes de christians”, malgrat que el governador del Regne no els hi deixà tornar de moment.⁸⁰ En 1515, novament, els consellers de la Vila Joiosa demanaren ajuda als d'Alcoi, però aquests respingueren que no hi podien enviar més homes ja que la gent anava ocupada collint el gra o netejant els camps de la plaga de la llagosta. Un balanç posterior sobre la capacitat militar de la vila resumia que “lo nombre dels hòmens útils per a bregua són quatre-cents y que té la gent moltes balestes y llances, de cuyraces raonablement”, una apreciable força, sobretot si es posava de part de la revolta agermanada contra les autoritats reials.⁸²

L'ambient de violència i la presència de gent armada no representaven, tot i això, la base d'un aixecament del poble menut si no s'afegien noves circumstàncies. Com ocorregué a la ciutat de València, els governs municipals respectius de les principals viles valencianes havien vist augmentar la intromissió dels oficials reials a l'hora de l'elecció dels càrrecs de la localitat. Abans d'aconseguir el privilegi d'insaculació, el tipus d'elecció que es feia a

⁸⁰ AMA, CJ Jaume Sisternes, 7 de gener de 1493, pàg. 6-7: “Armes. Item que nengun hom de la dita vila ni strany no gose portar armes de mida ni de fora mida e açò per levar inconvenients en la dita vila sots pena de perdre les dites armes e que los ostalers e mullers de aquells sien tenguts notificcar als ostes qui vindran a lurs ostals que dexten dites armes e si non faran per lo dit honorable Justícia los seran levades dites armes e los dits ostalers puix non hauran notificcat els dits ostes sien tenguts pagar les dites armes als dits ostes. E ultra la dita pena sien encorreguts en pena de cinch sous applicadors...

Armes. Item lo dit honorable Consell ordena per ús e proffit de la dita vila que nengun vehí ni estrany no gose arranquar ni tirar armes algunes, ço és, per a dampnificar ni a naffrar nenguna persona en la dita vila e terme de aquella axí en lo principi, en lo mig e en la fi de la bregua e açò en pena de LX sous pagadors vist suplicació, si no porà pagar dita pena haga de star en la presó de la dita vila per x dies naturals e açò sens gràcia ni perdó algun”.

⁸¹ MOYA, José, *Libro de oro de la Ciudad de Alcoy*, II, pàg. 148. AMA, MC 1508-1528, consell del 7 de juny de 1513, pàg. 88. *Ibid.*, consell del 21 de juny de 1513, pàg. 89. *Ibid.*, consell del 4 de juliol de 1513, pàg. 91; lletra del lloctinent general.

⁸² *Ibid.*, consell del 22 de maig de 1515, pàg. 122. *Ibid.*, s.a., full solt; lletra del lloctinent general sobre el nombre de persones i armes que hi havia a Alcoi davant la guerra contra França (València, 13 de setembre de 1515). *Ibid.*, consell del 28 de setembre de 1515, pàg. 118.

Alcoi era molt restringit, reservat a un determinat cercle de poder que, en controlar els tres *elegidors*, podia preveure el resultat final de la votació, mentre que el rei, mitjançant el seu representant local (el batle), es reservava la darrera paraula, amb l'elecció final d'un dels candidats proposats per a l'ofici de justícia, el més important i el de majors atribucions del municipi, ja que reunia a les seues mans la judicatura, la direcció militar i la governació de la població en qüestions d'ordre públic. Aleshores, el govern de la vila romangué reservat a les apetències d'una oligarquia amb un nombre reduït de famílies, les quals s'alternaven en els càrrecs fins que s'aconseguí el privilegi d'insaculació en 1503 i la provisió d'oficials en la Pasqua de l'any 1503-1504.

La susceptibilitat dels valencians augmentà davant l'actuació dels delegats reials que intervenien en l'administració o, encara més, pel renovat paper que prenien les cases senyoriales amb el nou monarca. L'absència de Carles motivà, fins i tot, que molts nobles tractaren de recuperar velles possessions aleshores incorporades al reialenc. Eulàlia Duran ha descrit ben bé els casos que es produïren a Catalunya, on moltes viles i ciutats de reialenc foren alienades pel rei Joan II, en temps de la guerra civil, i donades als senyors per a guanyar-se el seu afecte. Al Regne de València foren sobretot Elx i Crevillent les viles que més s'oposaren a canviar a la jurisdicció senyorial. Aquestes dues poblacions havien estat comprades per la ciutat de Barcelona en la darrerria del segle XIV i així continuaren, malgrat les reiterades gestions fetes per la Corona per a recuperar-les, fins a l'esclat de la guerra civil i la confiscació feta per Joan II. L'any 1469, arran del casament del fill del rei, l'infant Ferran, amb Isabel de Castella, Joan II donà a la seua nora les dues viles i aquesta les va cedir, a la vegada, al seu mestre-sala i tresorer Gutierre de Cárdenas, que havia intervingut en les capitulacions matrimonials. Mort aquest en 1503, el succeí en el domini sobre Elx i Crevillent el seu fill Diego de Cárdenas.⁸³

El primer rumor rebut a Alcoi sobre una nova política reial d'alienacions el feren arribar pel desembre de 1518 els oficials i consellers de la vila de Xèrica, els quals informaren que corria la veu que el rei havia fet gràcia al comte d'Aranda de lliurar-li la dita vila i el seu castell, amb totes les seues preeminències. Els de Xèrica, llavors, demanaren ajuda perquè, com deien, “si vosaltres ajudeu a defensar aquesta vila de Xèrica, defendereu la entrada e porta per la qual se po[d]ria entrar a les altres viles reals e ciutats de aquest Regne”. Hi havia temença, doncs, de l'extensió d'un incipient fenomen de senyorialització que, davant l'absència física del monarca, recuperara territoris incorporats al braç reial. El 9 de desembre de 1518 el consell d'Alcoi respongué

⁸³ DURAN, Eulàlia, *Les Germanies als Països Catalans*, pàg. 121-122. GARRIDO I VALLS, Josep-David: “Noms i llinatges d'Elx i Crevillent al segle XV”, en *Actes del IV Col·loqui d'Onomàstica Valenciana–XXI Col·loqui de la Societat d'Onomàstica*, pàg. 493-503.

als de Xèrica que els ajudarien en tot el que pogueren i, a més, apel·laria al reial consell i, fins i tot, a Sa Magestat en defensa d'aqueixa vila com d'altres poblacions principals del Regne.⁸⁴

Nous infortunis ocorreguts l'any següent de 1519 contribuïren a l'augment del malestar de la gent del país, especialment els habitants de la capital, amenaçats doblement pel perill pirata i l'aparició de la pesta. A Alcoi també arribaren els rumors del perill nord-africà, els quals parlaven d'una gran flota armada a l'Alger que es preparava per atacar el litoral valencià. A més a més, el 5 de juny reberen els oficials d'Alcoi una lletra dels de Cocentina en què se'ls informava de la petició de socors formulada pels veïns de la Vila Joiosa perquè un dia abans una gran tropa d'algerians havia desembarcat a Altea, havia assassinat un gran nombre dels seus habitants i havia remuntat el riu Algar fins a Polop.⁸⁵ El consell alcoià garantí el seu suport militar i decidí, a més, comunicar la notícia a les veïnes poblacions d'Ontinyent i Bocairent. A la ciutat de València, dos dies després, els jurats escriviren alarmats al rei per la flota de vaixells dels turcs que havia estat vista i li suplicaren que “vulla manar a ses reals capitans que els sos reals armades vinguen promptament a delliurar aquest seu regne de tanta oppressió que si axí nos provehix per vestra Magestat tenim per molt cert que los dits inimichs hi faran grans e irreparables dan[ys]”.⁸⁶

Les corts convocades aquell mateix any a Barcelona es feren ressò del problema de la inseguretat a la mar. Els catalans demanaren que, per a protegir les costes, es construïren, a càrrec del rei, quatre galeres i que les despeses d'armament i sosteniment, que sumaven uns tretze mil ducats, es distribuïren entre la Corona (set mil ducats), el Principat (dos mil cinc-cents), el Regne de València (dos mil ducats), les Illes (cinc-cents ducats) i el Regne de Sardenya (mil ducats). A més, les captures serien del capità de cada nau i el cinquè per al rei.

A la ciutat de València, a més a més, l'aparició de la pesta pel mes de juny, agreujada pel record de la terrible epidèmia de 1508, ocasionà la fugida dels notables i de les autoritats i, alhora, va provocar un buit de poder. A Alcoi arribaren notícies de la pesta l'11 de juliol, per la qual cosa el seu consell acordà “que sia feta letra als magnífichs Jurats de València que los qui vullen apartarse de València a causa de la peste que, de ací a la festa de Senta Magdalena primer vinent, sien en la vila de Alcoy ab que han ajustat que en lurs cases no y ha haüt peste”.⁸⁷ Onze dies després, com que veïen la pesta més propera,

⁸⁴ MOYA, José, *Libro de oro de la Ciudad de Alcoy*, II, pàg. 151.

⁸⁵ *Ibid.*, II, pàg. 152. AMA, MC 1508-1528, consell del 6 de juny de 1519, pàg. 167.

⁸⁶ GARCÍA CÁRCEL, Ricardo, *Las Germanías de Valencia*, pàg. 96. JUAN VIDAL, José: “Los municipios y el movimiento agermanado en la Corona de Aragón”, en *1490: en el umbral de la Modernidad...*, I, pàg. 266.

⁸⁷ AMA, MC 1508-1528, consell de l'11 de juliol de 1519, pàg. 172.

restringiren l'oferiment en prohibir l'acolliment de qualsevol persona vinguda de la capital sense butllari o procedent de Benifallim, a més d'ordenar la reclusió al seu domicili del veí misser Pelegrí i la seua família, mentre s'hi reunia un grup de cinquanta o seixanta homes per a vigilar els portals i l'accés de forasters a la vila. Aquestes mesures, finalment, s'aixecaren el 14 d'agost, una vegada passat el risc de contagi en la població.

L'AVALOT DE LA SEU I LA FORMACIÓ DE LA GERMANIA

A la ciutat de València, tanmateix, la situació es deteriorava per moments. El rei, davant el perill de la pesta, demanà al governador Cabanyelles que gestionara la possibilitat de celebrar corts fora del Regne, encara que això representava un contrafur. Convocà corts a València el dia 12 de juliol per al 30 d'agost, però la duració de les de Barcelona motivà diverses pròrrogues. Els jurats de la capital, mentrestant, reconegueren que el dia 13 de juliol havia desaparegut el perill de contagi. Tot i això, els ànims de la població estaven molt exasperats davant l'abandonament que havien sofert per part de les autoritats. La situació fou agreujada arran del sermó que el 22 de juliol predicà a la Seu el dominicà Lluís de Castellolí, catedràtic de filosofia moral de la Universitat de València, el qual va culpar el pecat de sodomia de totes les desgràcies, *pestilències, guerres y fams*, i es queixava que els oficials reials no la castigaren. La reacció immediata fou que el justícia criminal de la ciutat féu cremar el 29 del mateix mes quatre persones acusades de sodomia. Per fugir d'aquesta persecució, un flequer, amb corona, és a dir, amb ordes clericals menors, es va presentar davant el vicari general i fou condemnat a presó perpètua i ser exposat a la vergonya pública davant l'altar major de la Seu, durant la celebració de l'ofici diví, cerimònia que tingué lloc el diumenge 7 d'agost. Fou aleshores quan, segons el cronista Viciàna, entraren a l'església molts xics cridant i, amb pedres a la mà, reclamaren que l'home fóra cremat. Expulsats del temple, hi tornaren poc després en major nombre, fins a ocupar els voltants de l'església, i n'entraren de bell nou a l'interior, malgrat la intervenció dels clergues de les parròquies properes. Davant això i per preservar els tresors de la sagristia, els oficials reials i els eclesiàstics acordaren lliurar-los el flequer. Els joves se l'endugueren i el portaren al brasero on, després d'ofegar-lo, el cremaren.⁸⁸

El dia 9 d'agost, dos dies després de l'avalot de la Seu, el governador Lluís de Cabanyelles anà a València per aclarir els fets, encara que no va trobar cap

⁸⁸ DURAN, Eulàlia, *Les Germanies als Països Catalans*, pàg. 150. ESCOLANO, Gaspar, *Décadas de la historia...*, libro X, pàg. 644-646. JUAN VIDAL, José: "Los municipios y el movimiento agermanado de la Corona de Aragón", pàg. 265. MOYA, José, *Libro de oro*, II, pàg. 155.

persona ni oficial que li'ls aclarira. Aleshores va dictar una crida en què prohibia tota mena de reunions, públiques i secretes, clamar justícia ni misericòrdia, portar públicament bandera o crucifix a les mans ni demanar justícia en grup. Aquesta crida, però, que prohibia les reunions, precipità els fets. El pareire Joan Llorenç convocà els clavaris i majorals dels gremis i els llauradors dels quatre quaters de l'Horta i els argumentà que l'armament era una ordre reial i, a més a més, una necessitat, malgrat la crida, per a protegir-se de la pirateria per mar i del perill de la seua entesa amb els mudèjars que vivien al Regne. Així hom va prendre la decisió d'agermanar-se amb jurament solemne i que cada ofici fera bandera de guerra i tambors i nomenara capitans i alferes i comprara armes i les guardara a la confraria. Per tal d'animar l'armament dels oficis, s'organitzaren vistoses manifestacions. La primera la protagonitzà el gremi de pareires de la llana i la seda el dia del seu patró Sant Miquel.

Els promotors de la Germania i els síndics de cada gremi acordaren reunir-se diàriament a la casa de la confraria de Sant Jordi. El seu interès inicial fou el reconeixement per part del monarca i per això acordaren enviar una ambaixada, formada per Joan Llorenç, Guillem Sorolla, el sucrer Joan Caro i Joan Coll, que informaria el rei sobre l'armament dels oficis, reclamaria sobre l'administració de justícia, regiment de la ciutat i desgreuge del poble. Els ambaixadors arribaren a Molins de Rei, on es trobava el monarca, el 4 de novembre i s'entrevistaren amb el conseller Chièvres i amb el mateix Carles. Caro va proposar a Chièvres que els menestrals, que constituïen una bona part del braç reial, acceptarien i farien acceptar per aquest estament que el rei no jurara els furs personalment sinó per mitjà d'un representant. Això va decidir Chièvres de recomanar favorablement al rei que reconeguera la Germania. Els ambaixadors tornaren a València el 25 de novembre amb una carta reial adreçada als síndics i procuradors dels oficis, per la qual el monarca reconeixia a aquests el permís d'armar-se, d'acord, però, amb el governador. Açò era el fonament legal de la Germania i l'expansió del moviment fou ràpida, tant a la ciutat com a altres poblacions del país.

Hi era necessari, a més, un govern més àgil i així s'hi va constituir, per indicació de Joan Llorenç, un cos de tretze persones elegides de tots els oficis i quaters de l'Horta, els quals havien de dirigir la Germania i tenir total independència de qualsevol mena d'oficials reials i municipals. L'elecció havia de ser anual i feta per sort entre tots els oficis, amb la condició que sempre hi figurara un velluter, un pareire, un teixidor i un llaurador. L'elecció de tretze persones responia a una imitació del sistema de govern venecià, segons el notari Miquel Garcia, o a imitació de Jesucrist i els seus dotze apòstols, segons Viciano, versió seguida també per Escolano. La tretzena s'hi formaria cada 28 de desembre, dia dels Sants Innocents.

Els jurats, per la seua banda, continuaven demanant la vinguda del rei. Ho feren el 29 d'agost i argumentaren que feia tres dies que no moria ningú a la ciutat per la pesta. El que tractaven bàsicament era de tornar a la normalitat. Així el 19 de setembre demanaven a l'advocat de la ciutat, misser Dimas, que tornara a València perquè ja no hi havia pesta. El 20 d'octubre reiteraven aquests que, en efecte, havia desaparegut el perill i per això, el dia 29, exigiren que hi tornara el lloctinent de governador, mossén Jaume Ferrer. L'organització i l'armament dels oficis, mentrestant, va provocar l'alarma dels cavallers quan aquests tornaren a la ciutat, des del final de novembre, acabada la pesta. El dia 2 de desembre enviaren al rei un missatge en què li pregaven que celebrara cort a València; un dia abans, però, el mateix Carles I havia enviat Pietro Anghiera —o Angleria, transcrit de l'italià— i Jeroni de Cabanyelles per a gestionar l'acceptació d'un representant reial que el substituïra davant les corts. El 17 de desembre el braç militar, de bell nou, envià un altre missatge al rei, per insistir-li en la convocatòria de corts i en la necessitat de la seua presència a causa del moviment dels oficis. El 23 de desembre era el consell reial el que demanava el mateix a Carles i el 29 de desembre el consell general de la ciutat acordava de fer una ambaixada al rei a Barcelona per a pregar-li que, acabades les sessions de la cort, anara a València.

La radicalització de la postura dels agermanats, que tractaren d'introduir-se en el consell de la ciutat i exigiren l'administració dels comptes, a més de les desfavorables opinions dels representants reials, com Anghiera, del mateix consell reial i dels jurats de la ciutat, motivà que el monarca abandonara el seu favor inicial cap als gremis i que ordenara el 4 de gener de 1520 als representants dels oficis de la ciutat que tornaren les armes i banderes a les cases de les respectives confraries, que no en sortiren sense llicència expressa del governador i que només podien reunir-se a casa d'aquest. Aquesta carta fou rebuda a València el 21 de gener de 1520 i els Tretze van acordar d'enviar al seu torn una nova ambaixada al rei per a contrarestar les acusacions que contra ells continuaven fent els cavallers. Aquests, en efecte, hi havien enviat, així mateix, una ambaixada, formada per Joan de Castellví, Pere de Corella, Gaspar de Boil, Pere de Mercader, Manuel Piera, Joan i Francesc Joan Sabrugada i Gaspar de Montagut. Els ambaixadors delegats pels Tretze foren Joan Caro, el notari Jeroni Coll i Guillem Sorolla. A Barcelona parlaren de nou amb Chièvres, conseller de Carles, i seguiren al rei fins a Lleida per tal d'aconseguir la revocació de l'ordre del 4 de gener i, per tant, la confirmació del permís per a armar-se i que pogueren ser aconsellats i tenir advocat i procurador.

El monarca, pressionat per la seua partença a Alemanya, davant l'actitud intransigent dels cavallers i aconsellat pel regent de la cancelleria, Garcia Garcés, ja havia decidit, mentre estava a Barcelona (abans del 17 de gener),

d'enviar a València com a representant seu el cardenal Adrià d'Utrecht perquè jurara en nom seu els furs i privilegis del Regne i rebera dels tres braços el jurament de fidelitat. Aleshores necessitava, per tal de reforçar la seua gestió, l'ajuda dels agermanats; per la qual cosa, per carta datada el 31 de gener de 1520 des de Fraga, confirmava la Germania i revocava la seua carta del 4 de gener anterior. El cardenal Adrià d'Utrecht arribà a València el 24 de gener i fracassà en el seu primer contacte amb el braç militar perquè aquest es mostrava intransigent. A més del cardenal, Carles hi envià dues noves personalitats, el vicecanceller Antoni Agustí i el regent de la cancelleria d'Aragó, Garcia Garcés. El primer es presentà el dia 10 de febrer de 1520 a la confraria de Sant Jaume i insistí a l'estament militar sobre la necessitat de convocar la cort sota la presidència del cardenal. El braç militar, a més de l'eclesiàstic, s'hi negà; el braç reial es va abstenir de respondre. Els Tretze, però, assessorats pels advocats Bertomeu Monfort i Jeroni Soriano, donaren suport a la decisió del rei i alhora presentaren al canceller la carta reial del 31 de gener perquè fóra notificada a tot el poble, per tal que tothom obeïra els Tretze. Açò comportava el reconeixement oficial de la Germania, que va disposar la seua primera manifestació pública el dia anterior, dimarts de carnaval (21 de febrer), en què tingué lloc una mostra general dels oficis i confraries davant el cardenal i el canceller.

L'EXPANSIÓ DE LA GERMANIA

El moviment agermanat es va estendre per tot el Regne des del mes de febrer de 1520. Escolano reafirma la rapidesa amb què es va desenvolupar el moviment en fer ús els Tretze de la carta reial del 31 de gener:

“Vista por los Trece de Valencia la operación que había hecho la carta del emperador escrita en Fraga en aprobación de su Germania enviaron millones de traslados della por las ciudades y villas del reino y de suerte se encontraban con ella que la besaban como Bula de cruzada y los que andaban vacilando se acabaron de resolver. Destos fueron los plebeyos de Alcira y Játiva y lo restante del reino allende Júcar hasta Orihuela porque estaban tan preparados los humores que como dos solamente de los más poderosos de cada lugar quisiesen la Germania estaba ya acabado, según con ésto se venían a Valencia y los empadronaban en el libro y les daban la carta real en forma auténtica”.⁸⁹

La Junta dels Tretze envià, en efecte, cartes a les distintes viles per a informar-les del seus objectius, especialment de la consecució de la justícia i la garantia d'ordre públic. A més a més, el procés de constitució de les

⁸⁹ ESCOLANO, Gaspar, *Décadas de la historia...*, llibre x, pàg. 651.

germanies en cada població era ben simple: en primer lloc, el nomenament de síndics locals de la Germania, després l'exigència d'armament dels oficis presentada a les respectives autoritats de cadascun dels municipis i, finalment, constitució de juntes locals de tretze membres vinculades i a imitació de la de València. Encara aquesta va delegar alguns dels seus membres per a facilitar l'extensió del moviment; a Alcoi, per exemple, fou bàsica l'activitat dels *tretze* Miquel Estellés i Berenguer Sabater.

La Germania realment va començar la seua expansió fora de la ciutat de València a partir del 22 de març de 1520, després de la solemne mostra dels oficis davant el cardenal Adrià d'Utrecht i que el canceller manara que la carta reial del 31 de gener fóra intimada a tot el poble, per tal que tothom obeïra la Junta dels Tretze. L'organització arrelà primerament, a banda d'algunes poblacions pròximes a la capital, reials i senyorials, però sobre les quals tenia jurisdicció criminal (Massamagrell, el Grau, el Puig, Mislata i Sollana), a les grans ciutats reials, àdhuc les capitals de governació, com Xàtiva i Oriola, des d'on irradià a altres poblacions.

Dins de la governació de Xàtiva, aquesta ciutat fou la primera a agermanar-se després de València. Els promotors principals foren l'obrer de vila Gaspar Julià i el velluter Pere Valladolid. El motiu immediat de l'agermanament fou la consecució d'una justícia indiscriminada perquè esdeveniments recents ho havien posat en evidència. A Alzira la junta dels Tretze fou introduïda l'1 de juny de 1520 i l'1 de juliol va quedar constituïda la Germania. A la ciutat s'adheriren les viles reials de Riola, Fortaleny, Corbera, Llaurí, Cullera i Carcaixent i, a la vora esquerra del Xúquer, ja dins la governació de València, les de Guadassuar, Algemesí, Albalat de la Ribera i Polinyà. A la Foia de Castalla, Biar, vila reial amb vot a les corts i nucli important per la seua situació geogràfica de frontera amb el Regne de Castella, fou de les primeres viles a agermanar-se; el 21 de març de 1520, 39 homes, concretament, s'agermanaren. A Bocairent, però, també vila reial, la Germania no prosperà. Sí, en canvi, a Ontinyent, impulsada pel mestre d'escola Francesc Guadalupe. Fins i tot, davant la situació indecisa, vingueren de València dos membres de la Tretzena, Miquel Estellés i Berenguer Sabater, per aconsellar les Germanies d'Alcoi i Biar. Entre els territoris de jurisdicció senyorial, Albaida fou un dels primers llocs on s'aixecà la Germania, en contra del comte Jaume del Milà, al qual no volien reconèixer els veïns i sí tornar a la jurisdicció reial. Li negaren obediència i, fins i tot, deixaren de pagar-li les rendes, la qual cosa motivà una carta reial datada a Colònia l'11 de novembre de 1520 i dirigida al governador de Xàtiva perquè es restituïra al comte tot el que li havia estat pres. El governador, després d'haver enviat infructuosament dues vegades un algtzir i un escrivà a Albaida, demanà també, sense èxit, ajuda als jurats de Xàtiva. Aquests

s'hi negaren en argumentar que no hi tenien jurisdicció. El comte, per tant, no va poder prendre possessió del comtat ni de les rendes i, per això, ajudà després el lloctinent en la repressió militar contra la població.

A la governació de València, que depenia directament del governador Jeroni de Cabanyelles, la Germania es va estendre ràpidament a causa de la seua proximitat a la capital. La primera població important a agermanar-se fou Morvedre. Pel març de 1520, durant la quaresma, alguns veïns elegiren quatre prohoms, un síndic i un clavari per manament dels Tretze de València. Fou promoguda la Germania per l'hostaler Francesc Jordà i la seua finalitat, igual que a València, fou des del començament l'apropiació del govern de la vila. Llúria s'agermanà pel mes de juliol. Al vescomtat de Xelva, propietat de Pere Lladró de Pallars i Arinyó, s'intentà la Germania: s'agermanaren Alpont, la Iessa i Toixa. La reacció del comte fou expeditiva: va fer penjar el cap de la Germania de Toixa el 7 d'agost de 1520. Aquest fet va provocar que els agermanats d'Alpont demanaren ajuda als Tretze de València i és el motiu de la primera sortida de l'exèrcit agermanat des de la capital per a sotmetre les tropes del vescomtat.

La governació de la Plana era llavors a les mans del governador Rampson de Viciana, oncle del cronista Rafael Martí de Viciana. Va aconseguir que la Germania no s'introduïra a la capital de la governació, Borriana, encara que no pogué evitar que ho fera en altres viles reials, com ara Castelló de la Plana, Vila-real i Peníscola. A Castelló arribaren el 20 de juliol de 1520 tres missatgers dels Tretze de València per a parlamentar amb el governador Viciana. Anaven acompanyats dels principals agermanats de la ciutat de Castelló i es queixaren al governador del maltractament dels agermanats i de no proveir les galiotes que els oficis de València tenien a la costa per a defensar-la. A Morella també enviaren els Tretze missatgers, tot i que foren perseguits pel justícia. A l'extens territori de l'Orde de Montesa s'agermanaren nombrosos pobles, com Cabanes, propietat de l'arquebisbe de València, Onda, Sant Mateu del Maestrat, Cervera del Maestrat i Benicarló.

A la governació d'Oriola destacaven dues grans zones de reialenc, la d'Alacant i la d'Oriola, emmarcades i separades per les zones senyoriales d'Elda, Novelda, Monòver i Elx principalment. L'agermanament d'Oriola fou important pel seu caràcter de cap de governació; el seu instigador fou l'advocat del poble Pere Palomares. El 31 de març s'incorporà a la Germania la veïna Callosa del Segura, aleshores del mateix terme d'Oriola. L'objectiu immediat era el mateix que a València: la lluita contra les persones principals i la reforma del govern. A Alacant també s'hi introduí la Germania. A Elx i Crevillent el moviment prengué un fort caràcter antisenyorial perquè aquestes viles havien estat alienades de la Corona a mans dels Cárdenas castellans. Argumentaren

els il·licitans que la cessió feta pel rei Joan II a la seua nora Isabel de Castella en realitat tenia un caràcter temporal i no havia estat ratificada ni perpetuada per Ferran d'Aragó. El successor i fill de Gutierre de Cárdenas, Diego de Cárdenas i Enríquez, va aconseguir que l'Emperador li restituïra les viles; però, els agermanats d'Elx, abans que s'acomplira l'ordre, i amb ajuda dels agermanats d'Oriola, ocuparen els seus béns i posaren les armes reials en les cases dels que ingressaren en la Germania.

LA FORMACIÓ DE LA GERMANIA D'ALCOI

Dels factors desencadenants o partícips de la gènesi de la Germania, Garcia Càrcel, Vicent Terol i Vicent J. Vallés descriuen el munt de problemes que afectaven el municipi de València: crisi cerealista, crisi dels censals, crisi política per l'existència d'una oligarquia en l'administració municipal, els desordres públics i, afegit a tot açò, els problemes inherents a la pesta, sense deixar de banda els intrínsecs de l'organització gremial, polaritzada entre mestres rics i altres pobres, que no podien ni pagar les quotes del gremi. A Alcoi, però, moltes d'aquestes circumstàncies ens són desconegudes i altres no s'hi produïren. L'estudi dels registres locals no ens permet esbrinar problemes greus sobre abastiment, pagament de censals o efectes de la pesta. Malgrat açò, la vinguda d'alguns líders de la Germania de València a Alcoi en els mesos de febrer o març de 1520 donà aviat el seu fruit. En la darrerria del mes de març un dels jurats de la vila hagué d'anar a València per a "notificar al Spectable Governador General lo moviment que en dita vila se intemptave de la germania o comunero de algunas gents que importava algun scàndel y perill".⁹⁰

Com en altres indrets del Regne, el primer pas per a introduir la Germania a Alcoi fou la constitució del seu òrgan rector, la Junta dels Tretze. Pel que sabem dels seus membres, quasi tots ells pertanyien a oficis relacionats amb el tèxtil (abaixadors i paraires) o el camp (llauradors). Per a la constitució de la Germania s'aprofità la favorable conjuntura de les festes de Pasqua i la proximitat de l'elecció dels jurats de la vila. Per això els oficials informaren directament el governador de Xàtiva dels desordres produïts en festes per aquells que preconitzaven la Germania. El governador va respondre ràpidament amb una contundent provisió contra la constitució de la Junta,⁹¹ la qual estava

⁹⁰ AMA, LC Francesc Monllor 1519-1520, data del 28 de marzo de 1520, f. 6v.

⁹¹ AMA, LC Francesc Monllor 1519-1520, data del 17 d'abril de 1520, f. 6v: "Item a xvii del dit mes de abril dona de manament dels honrats jurats an Bernat Martí sis sols. per anar a Xàtiva ab huna letra que los officials trameteren al Senyor Governador a causa dels desordens de la germania que alguns volen fer en dita vila". *Ibid.*, data del 20 d'abril de 1520, f. 6v: "Item a xx de abril any desus dit possa en data lo dit clavari de manament dels

constituïda pels síndics Miquel Mataix, Gaspar de Puigmoltó, Pere Arcaina, Rodrigo Martínez, Joan Verdú, Joan Garcia, Gracià Bernabeu, Jeroni Blasco, Lluís Arcaina, Joan de Puigmoltó, Joan Aiç, Llorenç Nadal i Ginés Bellvert.

LA DESIGNACIÓ DEL LLOCTINENT GENERAL

L'objectiu primordial dels Tretze a la ciutat de València era el control del govern municipal i per aconseguir-lo es basaven en l'aplicació del privilegi de Pere el Gran donat a València el 1278, pel qual establia sis jurats —dos cavallers, dos ciutadans honrats i dos artistes i menestrals—. Aquest privilegi sembla, però, que mai no hi fou aplicat i que el mateix Pere el Gran el va derogar; en tot cas l'any 1321 Jaume II va establir de nou que els jurats foren sis, dos cavallers i quatre ciutadans, sense donar entrada a la mà menor, sistema que fou aplicat d'aleshores ençà. Les eleccions s'hi feien a partir d'una cèdula o llista aprovada prèviament pel rei, en la qual figuraven els noms dels que eren hàbils per a l'ofici. Per a gestionar, doncs, l'entrada de menestrals i artistes al govern de la ciutat de València, els Tretze decidiren enviar un ambaixador al rei. Així va sortir de la ciutat el 23 de febrer de 1520 el notari Jeroni Coll. Mentrestant, els Tretze, per mitjà dels consellers —dos d'ells eren, a més, membres de la Tretzena—, intentaren que el consell municipal debatera la qüestió. Paral·lelament, amb la missió contraposada, el braç militar va nomenar vint representants per temps de sis mesos, amb plens poders de decisió en comissió. La primera mesura d'aquesta diputació de cavallers fou la formació d'una ambaixada al rei, composta per Gaspar Marrades i el doctor en lleis Pere Navarro. Aquests havien de queixar-se a Carles perquè encara no havia anat a València a jurar els furs i havien d'aconseguir que fóra prohibida la Germania. Per la seua banda també hi enviaren ambaixadors el braç eclesiàstic (el canonge Burgarini i Jeroni d'Íxer) i la ciutat de València (Tomàs Dassió). A tots ells el rei els va comunicar que ja havia nomenat el nou lloctinent general, que seria el germà petit del marquès de Cenete, Diego Hurtado de Mendoza, comte de Melito, famós per les seues campanyes militars a Itàlia.

Els oficis, mentrestant, continuaren armant-se i els Tretze, per tal de canalitzar la seua força, promulgaren unes ordinations de guerra el 15 d'abril de 1520. Els jurats de la ciutat, per la seua part, s'oposaren encara més a la

---

honrats Jurats dóna an Berthomeu Sanç, trompeta y coredor del Senyor Governador de Xàtiva, per salari de la crida que publicà de provissió y manament de dit governador a causa de la germania trenta quatre sols.”. *Ibid.*, data del 30 de mayo de 1520, f. 7r: “Possa en data de manament dels honrats Jurats a Bernat Alex sis reals castellans lo qual trameteren los dits officials a València ab letres al Senyor Mestre Racional, sindich de la vila, a causa de la turbació seguida en festes de Pasqua”.

Germania i el dia 24 d'abril prohibiren els agermanaments sota multa de cinc-cents florins. Dos dies després van escriure al rei sobre les pretensions dels Tretze d'introduir dos membres de la mà menor entre els sis jurats basant-se en el privilegi de Pere el Gran del 1278 i li demanaren que no aprovava aquelles variacions que pretenien els agermanats. El 7 de maig Carles I, des de la Corunya, escriví al lloctinent general diverses cartes en les quals es recollien algunes consultes fetes per l'ambaixador Jeroni Coll. Respecte a l'elecció dels jurats, li encarregava que estudiara el privilegi de 1278 i que proveïra de justícia, encara que no alterara el sistema tradicional d'extracció d'oficials sense consultar-li-ho. Per reforçar aquestes instruccions a Hurtado de Mendoza, el dia 10 de maig el rei es va dirigir per carta als menestrals de València i els va advertir que les eleccions dels jurats serien fetes a partir de la *ceda* que trametia. Així mateix, va advertir al batle general que no admetera cap jurament dels jurats si les eleccions no s'havien produït com ell havia manat.

L'elecció de Diego Hurtado de Mendoza, comte de Melito, com a lloctinent general de València, mostrà la ferma postura presa per Carles I contra els agermanats, els quals haurien preferit el seu germà, el marquès de Cenete. El 18 de maig de 1520 el lloctinent general va fer camp a Quart on va esperar la visita dels braços, tot i que no va citar els Tretze. Això va despertar les sospites de Joan Llorenç, que va sol·licitar als cavallers que no el reconegueren per ser estranger i perquè el rei encara no havia jurat els furs. Amb tot, i davant la negativa dels cavallers, els Tretze prengueren la iniciativa d'acudir el dia 20 de maig a Quart i d'organitzar una mostra general a València. L'entrada d'Hurtado de Mendoza a la capital l'endemà fou patètica, conduït per carrerons de la ciutat baixa, on l'animositat del públic encara era més palpable.

El dia 26 de maig, vespra de Pentecosta, dia de les eleccions, s'hi va reunir el consell general mentre els carrers i les places s'omplien de gent expectant i amb banderes de guerra. Uns religiosos advertiren del perill i aconsellaren que era millor accedir a les demandes dels menestrals; els Tretze, però, garantiren la seguretat dels consellers. L'elecció s'hi féu finalment davant tres jurats, el racional de la ciutat i 117 consellers, més de vuitanta dels quals eren agermanats. Pregaren al lloctinent que no presentara la nòmina reial, tot i que aquest no va accedir, i el lloctinent de batle entrà a la sala de consell i llegí la carta reial, datada el 10 de maig, i la relació de persones hàbils per a l'elecció. Els consellers, malgrat tot, exigiren que l'elecció es fera per votació del consell i aquesta es féu a partir d'una nova nòmina, per parròquies, de dotze cavallers, dotze ciutadans, dotze artistes (notaris, mercaders i cirurgians) i dotze menestrals. Foren trets, aleshores, quatre ciutadans, un artista (Jaume Pont, cirurgià) i un menestral (Andreu Gomis, velluter). El ciutadà Pere Guillem Garcia, l'únic dels elegits que també figurava a la *ceda*

reial, va dimitir a causa del procediment utilitzat, encara que el lloctinent forçà la seua acceptació.

El mateix dia es feren eleccions en altres poblacions del país. A Oriola l'elecció es féu amb problemes. Els Tretze d'aquesta ciutat al·legaren un privilegi de Pere el Gran per a elegir dos jurats de cada mà i per això el batle general, que estava molt unit a la Germania, entrà a la sala de consell i elegí a dit els sis jurats i el sobresequier. Els consellers fugiren de la sala i els agermanats tiraren a terra les taules, furtaren els sacs de redolins i els tiraren al riu. A Alcoi les eleccions se celebraren sense gaires problemes.⁹² A causa del nou sistema introduït a València, els cavallers denunciaren el dia 28 de maig, en una carta adreçada al rei, la infidelitat dels agermanats. El lloctinent informà Carles un dia després, el 29 de maig, dels resultats de l'elecció de jurats i es va negar a rebre el jurament d'aquests en atendre les instruccions reials. Aquest va respondre al lloctinent l'11 de juny des de Gant: declarà nul·la l'elecció i li oferí una ajuda de tres mil alemanys a sou reial, reforços de Castella i l'armada d'Hug de Montcada. A més, havia de revocar els jurats i convocar noves eleccions i convèncer els Tretze d'obeir l'ordre reial i dissoldre la Germania. Els agermanats, però, augmentaren el seu pes polític; el dia 2 de juny s'hi feren noves eleccions de consellers i foren elegits entre ells sis agermanats. A Alzira, un dia abans, s'havia constituït una junta de tretze síndics. El mateix dia 2 de juny el lloctinent havia dictat una crida perquè fóra dissolta la Germania de Morvedre. A més, dues sentències seues agreujaren la situació a la ciutat de València. Féu penjar, primerament, un caputxer, la qual cosa va provocar la indignació evident de l'ofici. I, després, va condemnar Antoni Pavia, el qual, en ser portat des de Morvedre el 4 de juny per a ser sentenciat, fou alliberat per vuit homes a colps d'espasa. La gent, agrupada a la Seu, anà a casa del lloctinent i als crits de *Visca el rei* i *Mori el mal consell* atacaren portes i finestres; va córrer, a més, la notícia que el lloctinent havia donat mort a Guillem Sorolla i que es pensava fer el mateix amb la resta dels Tretze, amb la qual cosa l'avalot augmentà fins que el bisbe de Sogorb va poder demostrar que Sorolla era viu.

Hurtado de Mendoza, davant d'açò, l'endemà, dia 6 de juny, decidí abandonar la ciutat i refugiar-se a Cocentaina, emparat per l'amistat de la poderosa família dels Roís de Corella, on al cap de poc se li ajuntaren la muller, el fill i els criats. El mateix dia 6 de juny Joan Llorenç i altres síndics dels menestrals i artistes s'excusaren davant els jurats perquè els Tretze no tenien res a veure amb aquells aldarulls i demanaven que els promotors foren castigats i que el consell acordara escriure al rei. La carta fou emesa pels jurats el dia 8

⁹² AMA, MC 1508-1528, consell del 26 de maig de 1520, pàg. 185.

de juny per a informar el rei dels incidents que van provocar la fugida del lloctinent; donaven la culpa a persones estrangeres, les quals hagueren fet molt més mal si els Tretze no hagueren intervingut per a pacificar el poble. Una ambaixada dels tres braços, desplaçada a Cocentaina, tan sols va aconseguir del lloctinent la promesa que no abandonaria el Regne.⁹³ Hurtado de Mendoza veia la situació tan compromesa que el mateix dia que els ambaixadors tornaven a València va atorgar poders a un mercader castellà, anomenat Diego López de Usillas, perquè en dues tandes li passara a Castella la quantitat de sis mil lliures castellanès d'or.

Amb l'ajuda dels grans senyors, el lloctinent passà el 16 de juny de Cocentaina a Xàtiva amb la reial audiència i d'allí a Dénia per a preparar l'enfrontament contra la Germania. Les instruccions que arribaren del rei el 28 de juny foren, però, més aviat contemporitzadores: al lloctinent li recomanava que tractara d'entendre's amb els Tretze, perquè no podia enviar-li l'armada del de Montcada, ocupada a l'illa de Gerba; i les tropes alemanyes no podrien marxar fins a la fi de juliol. Al racional de València, Vicent Saera, li manava que desarmara els oficis ja que n'era l'origen del problema. Al mes de juliol un representant reial, el mestre de l'Orde de Montesa, presentava als Tretze un pla de cinc punts indispensables per a la pacificació de la capital: el retorn del lloctinent i l'obediència de tothom, el desarmament dels gremis, la renúncia a la Germania i la dissolució de la Junta, la indemnització als cavallers pels mals ocasionats durant els avalots i la convocatòria de noves eleccions de jurats.

EL FRACASSAT INTENT DE DISSOLUCIÓ DE LA GERMANIA D'ALCOI

Manaments semblants arriben a Alcoi a la fi del mes de juliol de 1520. El dimarts 24 s'hi llegí una lletra del rei, signada a Brusel·les el 3 del mateix mes, en què el monarca exigia la dissolució de la Germania, acabada de crear, i que totes les armes, insígnies i aparells de guerra “nuevamente fabricadas en essa villa como atambores, píffanos, banderas i artilliria” foren lliurats al lloctinent Hurtado de Mendoza. Aquest, per la seua banda, hi va trametre un annex a aquesta lletra reial, signat a Xàtiva el 20 de juliol, en què exigia l'acatament del desig del monarca.⁹⁴ El justícia i els jurats alcoians “dixeren que aquells rebien

⁹³ A Cocentaina també acudiren els jurats d'Ontinyent a retre homenatge a Hurtado de Mendoza, segons un document facilitat per Vicent Terol. En la lletra que trameten al consell d'Ontinyent pregunten que forcen als d'Alcoi perquè dissolguen la Germania (Cocentaina, 13 de juny de 1520).

⁹⁴ AMA, MC 1508-1528, consell del 24 de juliol de 1520, pàg. 188-189. Segons Eulàlia DURAN (*Les Germanies als Països Catalans*, pàg. 169), citant Viciàna, el rei envià una carta semblant als Tretze de Sagunt perquè dissolgueren també la Germania. Cfr. MOYA, José, *Libro de Oro*, II, pàg. 156-157.

y obeyhen ab tota aquella y humil e subjecta reverència que de la dita Cesàrea Real Magestat se pertany”, mentre acordaven convocar un consell general per a donar a conèixer les dites lletres a tot el veïnatge. Els primers consultats foren els síndics de la Germania i “comparegueren en dita casa de la cort en Gracià Bernabeu, Miquel Mataix, Gerònim Blasquo, Luis Arcayna, Johan de Puigmoltó menor, part de los dits síndichs, com los altres dixeran no eren en la vila”. Aquests, en principi, s’oposaren a la lectura de les lletres reials perquè “dixeran y respongueren que volguéssen sobresehir en dita publicació perquè volien tots los síndichs de dita germania fossen presents a la major part”. La verdadera raó, tanmateix, és que tractaven d’ajornar la publicació de les ordres de dissolució de la Junta i de la Germania, a la qual cosa replicaren els jurats i el justícia dient que llegirien les lletres i que, quan hi tornara la resta de síndics, les llegirien de bell nou. Aquesta mesura encetà opinions discrepants entre els síndics perquè alguns no l’acceptaven i decidiren abandonar la cort, mentre que altres concordaren convocar tota la Junta l’endemà.

El dimecres dia 25 es reuniren a la casa de corts de la vila el consell restringit i la junta dels síndics de la Germania, representada en aquell moment per onze membres, i s’hi llegiren les dues lletres, la del monarca i la del lloctinent. Els síndics no les acataren en un primer moment, perquè abans havien de consultar amb els agermanats, alhora que els membres del consell els exhortaren a no demorar més la seua resposta, i per això manaren donar trasllat immediat de les dites cartes a la resta dels agermanats. La Tretzena disposava en aquells moments de la força militar dels gremis armats i no dubtà de fer-ho constar als oficials de la vila. Aquests, mentre exigien l’acatament de les disposicions del monarca, “hoyren los ataballs per los carrers de la dita vila fent alardo ab armes y bandera”.⁹⁵ Llavors, això era la demostració efectiva que el control de l’ordre públic de la vila romanica en mans de la Junta i que, per tant, les opinions dels jurats, ja sense suport de la milícia, eren ben febles. La contundent resposta dels Tretze a les cartes del rei i el lloctinent es va presentar el dijous 26: no les obeirien perquè creien que no havien estat signades per la mà del rei i que esperarien l’ambaixada dels síndics de València enviada a Carles I per a donar a conèixer la seua postura:

“Senyor, nosaltres, com a fidelíssims vassalls de Sa Cesàrea Magestat, en servey de la qual són tots temps proptes y aparellats perdre la vida y béns nostres, tots unànimes y concordes en una voluntat, havem deliberat que actenent y considerant dita letra no venia de Sa Sacra Real Magestat, no obeyr aquella fins tant que los embaxadors de la Ciutat de València

⁹⁵ AMA, MC 1508-1528, consell del 25 de juliol de 1520, pàg. 190. Cfr. MOYA, José, *Libro de oro*, II, pàg. 157.

y viles reals de aquella tramessos a Sa Sacra Real Magestat de sa voluntat plenament nos certifiquen y informen. / Los síndics del poble de la vila de Alcoy”.⁹⁶

Açò era, doncs, la mateixa opinió que la formulada per la Junta de la capital: que el rei no anava contra la Germania sinó que el seu parer es trobava mediatitzat per una confabulació de l'estament militar, que pretenia ofegar les demandes de la mà menor. A Alcoi, per descomptat, el consell veia el risc futur de l'actitud dels agermanats i per això dies després va trametre una carta al lloctinent en què li manifestava la seua fidelitat a la Corona, malgrat la desobediència dels síndics de la Germania, alhora que deixava entreveure una mena de sol·licitud d'ajuda militar per a evitar que els avalotats prengueren per la força el govern de la vila:

“Senyor Molt Illustre. Dues lletres havem rebudes, la una de la Cesàrea Real Magestat y l'altra de vostra Illustre Senyoria, la acceptació y presentació y altres actes fets en virtut de aquelles remetem a vostra Illustre Senyoria suplicant aquella aquesta vila tingua en memòria y protecció perquè sia conservada a servici de la Cesàrea Real Magestat”.⁹⁷

LA LLUITA PEL GOVERN I LES INSTITUCIONS

A la ciutat de València, els Tretze, una vegada havien obtingut dos jurats de la mà menor i en aprofitar el buit de poder provocat per la fugida del lloctinent general, prosseguiren l'ocupació dels càrrecs clau del govern municipal per part de la mà menor, el control de l'administració dels drets fins a la seua supressió i la resolució del problema dels censals, causa del deute i origen de les imposicions. El primer pas fou controlar el dret del pa que es pagava a l'almodí: el 23 de juny, en consell general, el conseller i tretze Pere Villes va aconseguir que foren nomenats sis assistents de l'almodí per tal de controlar-ne l'administració. També per iniciativa de Villes fou suprimit el jurament acostumat pels nous jurats, racional i síndic dels capítols i ordinacions del quitament dels censals de la ciutat. A continuació se seguí la política d'ocupació de càrrecs municipals, privatis fins aleshores dels cavallers i ciutadans, pels menestrals agermanats, així com el control de la Generalitat.

Malgrat que en el mes de juliol de 1520 el consell de la ciutat de València havia previst una comissió de dotze persones per a organitzar l'armament

⁹⁶ AMA, MC 1508-1528, consell del 26 de juliol de 1520, pàg. 190-191. Cfr. MOYA, José, *Libro de oro*, II, pàg. 157.

⁹⁷ AMA, MC 1508-1528, consell del 31 de juliol de 1520, pàg. 191. Cfr. MOYA, José, *Libro de oro*, II, pàg. 157.

popular en cas que fóra necessari defensar la Germania, el fet cert és que fou el lloctinent general Hurtado de Mendoza el primer a dur endavant el reclutament d'un exèrcit per posar fi a la revolta. El 21 de juliol el mateix consell féu elecció d'una comissió composta per dotze individus, que publicà una crida en què manava que cada casa tinguera un home armat a punt per si era necessari. Alhora la Germania s'expandia per tot el Regne: l'1 de juliol fou constituïda a Alzira; el dia 20 arribaren a Castelló de la Plana tres ambaixadors dels Tretze de València per a garantir la seguretat dels agermanats davant la intransigència del governador Rampson de Viciàna. L'1 d'agost, a la governació de la Plana, s'agermanaren el Forcall, el Portell i Vilafranca del Maestrat; el mateix dia, encara que al sud, els Tretze de la ciutat d'Oriola demanaren als justícia i jurats armes i que foren bastits els murs i castells del terme. El 10 d'agost eixí des de València, en ajuda dels agermanats del vescomtat de Xelva, perseguits amb crueltat pel vescomte Pere Lladró, una host de dos mil homes comandada pel *tretze* Joan Lledó.

L'actuació ja clarament militar dels agermanats va motivar promptament l'assemblea dels cavallers. El 17 d'agost fou convocat l'estament militar al monestir de la Valldigna, que elegí una comissió de vint senyors i cavallers que, amb la junta de vint persones ja nomenada anteriorment, proveïra l'armament del braç. A Oriola, dos dies després, la Junta dels Tretze féu una crida en què manava que tothom s'agermanara sota pena de 25 florins, fins i tot la mà major, inclòs l'estament militar. A la fi, el lloctinent general, el 20 d'agost de 1520, des de Dènia, convocà host i cavalcada i adreçà una sèrie de cartes, per mitjà dels governadors, a les viles reials, barons, cavallers i ciutadans honrats, en què els manava que s'armaren. La mateixa demanda de tropes la féu a Alcoi, a la qual pregava que els oficials d'aquella "con toda la más gente de pie como de cavallo que puderedeys steys aparegados con vuestras armas para que enbiándoos a demandar leguo (sic) acudáys adonde con otra os scrihiré". Rebuda aquesta sol·licitud, el consell restringit de la vila li respongué el 31 d'agost que la població sempre estaria al servei del monarca i aportaria els homes i diners que foren necessaris.⁹⁸ Mentrestant, l'hostilitat dels agermanats alcoians aconseguia forçar la reducció de la tributació en convocar un consell general per "si levaran dos diners de la sissa de la mercaderia pux la vila anava sobrega y havien fet scàndel de les entrades y eixides". El lloctinent general, per la seua banda, escrivia a la vila des de Gandia per a donar compte d'haver rebut l'oferta de tropes i armes pels jurats d'Alcoi i els prometé que en el futur intervindria davant la Corona per agrair tal oferiment.⁹⁹ La Germania d'Alcoi, darrere de la protesta per a la reducció de la cisa, començava a mostrar el seu

⁹⁸ AMA, MC 1508-1528, consell del 31 d'agost de 1520, pàg. 198.

⁹⁹ AMA, MC 1508-1528, consell del 6 de setembre de 1520, pàg. 199.

esperit de control de la tributació local. A la capital l'ocupació de càrrecs en el govern municipal va afavorir aquest control per part de la Junta sobre els impostos que es pagaven tant a la Generalitat com al municipi i començà llavors un gradual procés de reducció tributària. Hi foren abolits alguns dels impostos que gravaven el comerç, com ara el peatge, el dret de mercaderies i el tall, que incidien greument sobre la producció dels gremis, i altres tributs que gravaven el consum popular i encarien els productes bàsics per a la subsistència del poble menut (com ara el quint del peix, l'almodí i els diversos gravàmens sobre el vi, l'oli, el carbó i la carn). Els síndics de la Germania d'Alcoi decidiren, recolzats per l'avalot popular de la cisa ocorregut dies abans, lluitar per a controlar directament l'administració dels comptes del municipi. Primerament practicaren una política obstructionista, demanant regularment l'examen dels dits comptes, com reconeixia en la seua exposició al consell el jurat en cap Bernat Miralles, el dimarts 18 de setembre de 1520:

“ (...) que, com una y moltes vegades, ells dits oficials sien stats requests per alguns síndichs e procuradors que.s dihen de la germania volguesen mirar y regonexer ensemps ab aquells alguns comptes de la dita vila fets en dies pasats y açò a causa de levar algunes murmuracions dels vehins y habitants de dita vila...”¹⁰⁰

En aquesta ocasió el consell decidí donar llicència als síndics de la Germania perquè pogueren consultar els comptes i llibres dels clavaris i evitar d'aquesta manera “inconvenients y avalots que staven preparats ab pretest no.s pogués al·legar en lo sdevenidor avís ni conseqüència”. Els agermanats aprofitaren aviat aquesta llicència i l'endemà, dimecres 19 de setembre, exposaren

“que huna y diverses vegades ells, com a síndichs y procuradors de la germania y encara com a vehins y habitants de la dita vila, los havien fetes requestes y senyaladament en lo dia de hir en la lonja de la plaça de la dita vila los requiriren que per servici del Senyor Rey y conservació de la cosa pública volguessen mirar y examinar los comptes de la dita vila per quant se pretén per lo dit poble haver algun frau per a la comunitat”.¹⁰¹

Malgrat les protestes dels jurats, els síndics examinaren la clavaria i llavors els oficials aixecaren acta notarial d'aqueixa irregularitat davant la presència dels testimonis mossén Pere Pasqual i fra Bernat Valls.

¹⁰⁰ AMA, MC 1508-1528, consell del 18 de setembre de 1520, pàg. 194.

¹⁰¹ AMA, MC 1508-1528, consell del 19 de setembre de 1520, pàg. 194-195.

LA GUERRA DE LES GERMANIES (DE L'ESTIU DE 1520 AL DESEMBRE DE 1522)

LA PREPARACIÓ DELS ENFRONTAMENTS

En convocar el lloctinent general Hurtado de Mendoza host i cavalcada va posar el primer punt de l'inici de les hostilitats contra la Germania. A més a més, va adreçar una sèrie de cartes, per mitjà dels respectius governadors, a les viles reials i els barons, cavallers i ciutadans honrats per a demanar-los que s'armaren. Els jurats de la ciutat de València sol·licitaren el 25 d'agost al lloctinent general que suspenguera aquesta convocatòria fins a la tornada dels ambaixadors de la ciutat i del poble al rei, però Hurtado de Mendoza no en desistí.

De cap i de nou Carles I intentà sense gaire èxit trobar una sortida no bèl·lica a la situació. La missió conciliatòria del seu secretari González de Villasilimpliz al setembre presentà als Tretze de València l'única possibilitat d'evitar l'ús de la força militar com era l'acceptació sense reserves dels cinc punts ja proposats pel mestre de Montesa el passat mes de juliol. El dia 10 de setembre, a causa de la mort de l'anterior racional Francesc Saera, fou triat el sucrer Joan Caro; el mateix dia, a més, el consell de la ciutat proveí que el velluter Andreu Gomis s'encarregara de l'artilleria que hi havia a les drassanes davant el perill d'una vinguda armada del lloctinent.

A Alcoi, a la fi del mes de setembre, fou feta elecció del mostassaf Pere Alçamora.¹⁰² Al mes següent, a causa de la necessitat de forment que patia la vila, el consell aprovà que el cambrer en distribuïra com a màxim una faneca a cada persona que li fóra necessari.¹⁰³ El 8 de setembre el mateix consell d'Alcoi va rebre una carta de Carles I en què li comunicava les pròximes noces de

¹⁰² AMA, MC 1508-1528, consell del 28 de setembre de 1520, pàg. 196.

¹⁰³ AMA, MC 1508-1528, consell del 29 d'octubre de 1520, pàg. 197: "Item fou ordenat que lo cambrer véna a xxxiii s. cafis a les persones necessitades y sols done una fanegua com axí sia ordenat per dit consell".

son germà Ferran amb la princesa d'Àustria; acordaren els jurats, com si no passara res, que s'hi farien festes *de gran solemnitat per tan gran y alegre nova*.¹⁰⁴ Quatre dies després reberen els jurats de mans del secretari reial González de Villasimpliz una lletra annexa d'una altra del rei en què manava que immediatament *en efecte que cessasen tots desòrdens* perquè li constava que també a la vila s'extremava la revolta, com ocorria, així mateix, a la capital.¹⁰⁵ Efectivament, els darrers mesos de l'any 1520 i els primers de 1521 contemplaren l'agudització de l'extremisme dels agermanats, amb una nova elecció dels Tretze, els avalots gremials, l'assalt al vescomtat de Xelva, la suspensió de drets i impostos, els robatoris d'esclaus i l'abolició dels censals que subjugaven el municipi. El 22 de novembre va ser reformada la Comissió del Quitament en introduir-hi set menestrals per a substituir un cavaller i sis ciutadans. El 28 de desembre fou elegida la segona Tretzena, malgrat que la seua dissolució havia estat una de les condicions exigides pel monarca per a no prendre mesures militars contra la Germania. El mateix secretari reial González de Villasimpliz va fracassar, doncs, en intentar que no fóra nomenada una nova tretzena.

Mentrestant, anaren incorporant-se noves ciutats a la Germania; cap a la fi d'any ho feren, al nord, les viles de Cabanes, Onda i, finalment, Benicarló. El dia 2 de gener de 1521 el llogaret de Castelló de Rugat s'agermanà amb la vila d'Albaida. A Mallorca, en el mes de febrer, s'encetà un alçament del poble menut contra el governador en un procés paral·lel al de les germanies valencianes. En el mes de març s'incorporà a la Germania la vila reial de Penàguila i alhora, a Gandia, capital del poderós ducat en mans de Joan de Borja i Enríquez, s'agermanaren vint-i-dos homes el 13 de març. No obstant això, per por de la represàlia, fugiren a Cullera i després es presentaren a la ciutat de València davant els Tretze. A Gandia el duc va replicar amb l'empresonament de les dones i els fills dels agermanats i els prengué els béns amb la promesa que els els restituiria si hi tornaven.

A Alcoi, a l'inici de l'any de la nativitat, fou elegit el nou justícia Damià Margarit, concretament el dia 24 de desembre de 1520. Uns dies després, el 4 de gener de 1521, el consell decidí comprar de nou forment, al preu de 38 sous

¹⁰⁴ MOYA, José, *Libro de oro*, II, pàg. 158.

¹⁰⁵ AMA, MC 1508-1528, consell del 12 de desembre de 1520, pàg. 201: "foren presentades dues letres, una de la Cesàrea Real Magestat y Rey Nostre Senyor, l'altra del magnífich mossén Johan Gonçalbez, secretari de la dita Cesàrea Real Magestat, comunicant en efecte que cessaren tots desordens [...] dites letres lestes e publicades en dit Consell y en presència de alguns síndichs de la Germania, ço és, Gracià Bernabeu, Miquel Balaguer y altres de la dita Germania y après alguns prohòmens concordaren posar en obra ab efecte lo contengut en dites letres y tots temps tenir obediència a dita Real Magestat y a ses officials".

el cafís (l'octubre passat s'havia venut el cafís a la cambra a 34 sous), del mercader Pere Ferrer de la ciutat de València i que el cambrer poguera vendre'l al mateix preu, però només mig cafís per veí. El dia 20 de febrer els síndics de la Germania local reberen la comissió del secretari reial González de Villasimpliz, el qual, acompanyat d'un advocat, tres consellers i dos dels Tretze de València, es dirigia a apaivagar Elx i Crevillent. Segons Viciana, els Tretze d'Alcoi van escriure a Elx aconsellant-los prudència en les seues reivindicacions.

El rei Carles, a partir de la primavera de 1521, féu palesa la seua hostilitat cap a la Germania: el 30 de març, des de Worms, manifestà explícitament la seua repulsa i desautorització de la supressió dels impostos imposada pels agermanats a València i Xàtiva. Aquesta supressió, encara que feta amb l'opinió contrària del racional Caro, va tenir l'aquiescència dels Tretze. Van pretendre formar una comissió, tot i que els velluters actuaren directament i amb contundència; el dia 21 de febrer, més de cinc-cents homes s'ajuntaren i trencaren la taula de la Generalitat i els segells, llibres, taules i cadires de la de la cisa del tall de sedes i draps i feren el mateix amb els altres indrets on es recollien els drets reials. Tanmateix, el 4 de març de 1521, davant les amenaces del lloctinent, foren reposats els drets, però els Tretze en guardaren el control financer.

Mentrestant, Hurtado de Mendoza demanà el 6 d'abril de 1521 des de Dénia a Oliver de Boteller, governador de Tortosa, que anara a defensar Peníscola, així com ho havia fet a Benicarló. A la ciutat de València s'apropava la data de l'elecció de nous jurats, la qual es va efectuar el 18 de maig, vespra de Pasqua. L'esmentat secretari González de Villasimpliz des de la fi d'abril havia estat insistint als jurats, racional i advocats de la ciutat afectes a la Germania perquè reposaren els drets abolits, deixaren les armes i dissolgueren el moviment. Si feien açò els jurats podrien continuar fins a la nova elecció; si s'hi oposaven, serien castigats amb severitat. La reacció d'aquests fou exemplaritzant: agafaren les armes contra el secretari i aquest fugí apressadament de València. El 18 de maig de 1521, de bell nou, s'elegiren jurats a la capital segons el criteri agermanat. El lloctinent, des de Dénia, insistí que l'elecció havia de fer-se sobre la nòmina reial tramesa per ell mateix el 14 de maig al lloctinent de batle, la qual tan sols contenia els noms de cavallers i ciutadans. Com l'any anterior, els agermanats imposaren que dos dels jurats procedirien de la mà menor; a més, hi impediren l'entrada del cavaller subrogat del lloctinent i, en conseqüència, foren elegits jurats dos cavallers, dos ciutadans, un llaurador i un paraire. La crisi, però, començà a afectar els quadres del bàndol agermanat ja que, davant l'oposició del monarca i del lloctinent a aquest tipus d'eleccions, tan sols tres dels jurats triats acceptaren i juraren els

seus càrrecs: el ciutadà Jaume Ros, després capità de l'exèrcit agermanat, i els dos trets de la mà menor.

A Alcoi l'extracció dels jurats fou feta el mateix dia 18 de maig de 1521 segons la manera tradicional, a partir d'una nòmina reduïda de cavallers, ciutadans, artistes i menestrals principals de la vila, aprovada pel batle com a representant del monarca. Hi foren elegits Lluís Guerau, jurat en cap i alhora capità de la milícia reialista local; Pere Valls i Bertomeu Sempere com a jurats segon i tercer respectivament.¹⁰⁶ Dos dies després van ser elegits altres funcionaris de l'administració municipal: Joan de Puigmoltó i Lluís Joan Dalmau, jutges comptadors; Ausiàs Martí, baciner dels pobres; Joan Pérez, baciner de Sant Antoni; Nadal Barber, baciner de Sant Cristòfol; Pere Espí, baciner de Sant Jordi; Damià Centonga, clavari de la vila, i Joan de Puigmoltó menor, membre dels Tretze, com a sagristà de l'església de la Verge Maria.¹⁰⁷ La seua capacitat per a dur endavant el govern municipal semblava ben difícil perquè els síndics de la Germania eren els qui tenien aleshores la força militar. La precarietat de l'executiu local fou tan gran que el seu coneixement arribà fins i tot a Xixona on els seus oficials reconegueren ser "informatos com que en aqueixa vila los de la germania de suma potència fan alguns strenyiments de bandeig a aquells qui fidelísimament stan al servey de Sa Magestat" i per això oferiren les seues cases i murs per a defensar els oficials d'Alcoi ja "que si alguns greuges se faran e aquells no po[d]ran resistir los nos remetan en aquesta vila ahon seran emparats y defessos com són obligats als fidelíssims vassals de Sa Magestat".¹⁰⁸ Els oficials d'Alcoi agraiïren l'oferta, però respongueren que, de moment, no hi havia cap necessitat d'abandonar la vila ni d'acollir-se en cap altra per temor de la Germania.¹⁰⁹

¹⁰⁶ AMA, MC 1508-1528, consell del 18 de maig de 1521, pàg. 205. Cfr. MOYA, José, *Libro de oro*, II, pàg. 158.

¹⁰⁷ AMA, MC 1508-1528, consell general del 20 de maig de 1521, pàg. 206.

¹⁰⁸ AMA, MC 1508-1528, consell del 25 de maig de 1521, pàg. 207: "Als molts magnífichs e virtuosos senyors los Justícia e Jurats de la vila de Alcoy. Senyors molt magnífichs e més virtuosos, informatos som que en aqueixa vila los de la germania de suma potència fan alguns strenyiments de bandeig a aquells qui fidelísimament stan al servey de Sa Magestat no permetem que tals coses sien fetes, ans és justa rahó emparar y deffendre als obedients y fels de Sa Magestat, havem deliberat, per la voluntat bona y amor que aquexa vila y particulars tenim, per la present certificant vostres magnificiencies que si alguns greuges en aquelles no poreu resistir los nos remetan en aquesta vila ahon seran emparats y defessos com som obligats als fidelíssims vassals de Sa Magestat e Nostre Senyor Déu vosaltres virtuosos persones guarde. De Sexona a xxiiii de maig any [M]DXXI". Cfr. MOYA, José, *Libro de oro*, II, pàg. 158.

¹⁰⁹ AMA, MC 1508-1528, pàg. 207-208: "Als molts magnífichs y virtuosos senyors los Justícia e Jurats de la vila de Sexona. Molt magnífichs y virtuosos senyors, vostra virtuosa y magnífica letra havem rebuda ab molt amor y consolació de la qual vos restam en gran obligació y del contengut en aquella per ara no tenim ninguna necessitat però si la tenim no

Mentrestant, el lloctinent i l'estament militar prenen la iniciativa en la preparació de les hostilitats. Els cavallers que eren a Gandia, Oliva i Dénia es reuniren al monestir de Sant Jeroni per a tractar de la guerra. El 25 de maig de 1521 els agermanats d'Elx advertiren els Tretze de València dels preparatius de guerra fets pel governador Pere Maça, el marquès de Los Vélez, el lloctinent general —des de Dénia—, el comanador de Montesa, el duc de Gandia i el comte d'Oliva. El 29 de maig els mateixos jurats de Gandia sol·licitaren de la senyora dels llocs de Piles, Rafal, Ridau i Palmera, davant la notícia de la proximitat d'un exèrcit agermanat eixit de València, que els enviara cent *moros* de guerra per a defensar la ciutat ducal. Dos dies més tard era el mateix Hurtado de Mendoza el que demanava a Oliver de Boteller dos mil homes per a defensar el Maestrat i les terres del cardenal de Tortosa. El 8 de juny l'esmentat Oliver de Boteller envià una lletra al lloctinent des de Benicarló en què li assegurava que podia reunir una tropa de dos a tres mil homes. El mateix dia Hurtado de Mendoza, des de Dénia, va demanar als nobles i cavallers joies d'or i d'argent per batre moneda; segons Viciano, aquells deixaren entre diners i joies prop de 25.354 lliures. Dos dies més tard, Hurtado de Mendoza demanava a Oliver de Boteller que li trametera per mar 600 homes; alhora el va nomenar coronel de la gent de Catalunya, al governador de la Plana, Rampson de Viciano, capità general de l'exèrcit format a Benicarló, i al comanador de Montesa, lloctinent de capità general.

Les notícies dels preparatius de les tropes reialistes van alertar els Tretze de València i precipitaren la formació de l'exèrcit agermanat a mitjan juny de 1521. El dia 12, un dels Tretze, Simó Borrell, alçà una bandera de guerra a la porta de Sant Vicent. Ràpidament la Junta convocà dues banderes de guerra i acordà repartir les armes i l'artilleria als oficis per a defensar la ciutat contra les tropes del lloctinent. El 14 de juny va eixir cap a Catarroja l'exèrcit agermanat comandat pel jurat en cap Jaume Ros, ciutadà, i per Esteve Urgellés com a lloctinent seu. A Catarroja, però, el jurat Jaume Ros va penedir-se i tot seguit els Tretze el substituïren al capdavant de les tropes pel racional Joan Caro. L'elecció de Caro fou ratificada en consell general el dia 19 de juny; l'endemà, Caro va convocar tothom, encara que no fóra de cap ofici, a la porta de Sant

---

restaria de amparar-se de vosaltres com de germans y axí poder fer comte de nosaltres en qualsevol necessitat que us ocorregués en res no fallir que fent lo contrari serie gran ingratitud y siau certs que la dita letra vostra y que en lo esdevenidor se mostre quant és virtuosa la farem registrar en lo libre de consells de aquesta vila y que se mostre als esdevenidors la corresió y bondat vostra fem fe nos comanam tots temps a vostres magnificències les quals Nostre Senyor Déu guarde com desigau. De Alcoy a xxv de maig any Mil DXXI. Senyors a vostra ordinació prests com a germans vostres los Justicia e Jurats de la vila de Alcoy". Cfr. MOYA, José, *Libro de oro*, II, pàg. 158.

Vicent, va delegar el govern de la ciutat en el jurat Jeroni Colldesant i sortí de València amb l'artilleria cap a Silla.

A Alcoi, on arribaren promptament les notícies de la lleva agermanada, la situació es radicalitzà. El 23 de juny de 1521 el consell, per evitar mals majors, decretà el tancament dels portals de la vila totes les nits amb la qual cosa s'impedia l'entrada de gent forassenyada i alhora l'eixida de veïns desobedients, que podrien efectuar saquejos per la comarca tot aprofitant-ne la foscor. Es decidí, així mateix, que el justícia, com a cap de la vila i representant del poder reial, prenguera possessió de l'edifici del convent de Sant Agustí com a fortalesa per a defensar el govern i la població dels rebels. A més, per a mantenir ben proveït el veïnatge, s'acordà prohibir traure de la vila qualsevol tipus de gra o vitualla sota pena de 60 sous i pèrdua d'aquestes provisions.¹¹⁰ El fet cert és que des d'aleshores els Tretze prengueren una creixent preeminència sobre el consell de la vila. Així, per exemple, imposaren el dissabte 28 de juny una crida que publicà el mateix justícia per a impedir que la gent fugira, temorena de la revolta, i que s'enduguera armes i queviures de la població. S'hi va donar un termini de trenta-sis hores perquè tothom que havia fugit tornara a la vila, sota pena de ser bandejat per un any, a excepció dels que se n'anaren “a causa del temor de les dones, algunes prenyades i indispos-tes”, els quals podrien marxar lliurement sempre que eixiren sense cap arma o vitualla.¹¹¹ La capacitat, a més, dels Tretze sobre el consell fou de tal magnitud que el 2 de juliol aconseguiren rebutjar la sol·licitud de tropes feta pel virrei “notificant-li com la universitat stà en moltes fahenes que batre y seguar”.¹¹²

LES CAMPANYES DEL NORD I DEL SUD

En esclatar la guerra l'estiu de 1521, immediatament s'establiren dos fronts ben diferenciats: el nord, amb la disputa per la fidelitat de les comarques de la Plana i el Baix Maestrat; i el sud, on disposaven els agermanats de major suport i on l'objectiu seria la consolidació de la revolta amb el bateig forçós dels mudèjars i el seu programa antisenyorial.

Al nord la lluita no fou gens favorable als agermanats. Fou desencadenada per dos incidents: l'arribada a València dels agermanats de Benicarló amb la

¹¹⁰ AMA, MC 1508-1528, consell del 23 de juny de 1521, pàg. 209. El 22 de gener de 1522 fou nomenat *alcayde del Castillo y Monasterio de San Agustín* Onofre Matarredona, el qual era també *Comissario General de los Ejércitos del Reyno de Valencia* segons Vicent CARBONELL, *Cèlebre Centuria...*, f. 16. Cfr. MOYA, José, *Libro de oro*, II, pàg. 158.

¹¹¹ AMA, MC 1508-1528, consell del 28 de juny de 1521, pàg. 210. Cfr. MOYA, José, *Libro de oro*, II, pàg. 159.

¹¹² AMA, MC 1508-1528, consell del 2 de juliol de 1521, pàg. 211.

seua bandera perquè els de València els alliberaren de l'exèrcit reialista, i a Morvedre, on els agermanats intentaren sense èxit imposar les seues condicions a l'alcaid del castell. A Morvedre s'ajuntaren més de dos mil agermanats procedents de Puçol, el Puig, Rafelbunyol, Massamagrell i de la mateixa ciutat de València, dirigits per Miquel Estellés, el lloctinent de Caro. El mateix Estellés va donar la notícia de la presa del castell als Tretze de la capital el dia 25 de juny de 1521. Quatre dies després va prendre el castell d'Alcalà de Xivert i el va saquejar, però abans els reialistes, des de Morella, ja havien recuperat Sant Mateu del Maestrat i Benicarló. Després, l'exèrcit comandat pel duc de Sogorb i el lloctinent del governador de la Plana, Jaume Ferrer, aconseguiren retre les ciutats d'Onda i de Castelló de la Plana. Davant d'això, Estellés decidí de tornar enrere, però fou derrotat a Orpesa i penjat a Castelló el 4 de juliol. El duc de Sogorb, després de la victòria, es va reorganitzar; plantà el seu camp a Nules el dia 9 de juliol. L'objectiu era la presa de Morvedre, vila que demanava insistentment ajuda a la ciutat de València, per a controlar els agermanats que sortien contra els *moros*, i al marquès de Cenete, germà del lloctinent general Hurtado de Mendoza, perquè tractara d'evitar l'atac dels reialistes sobre la vila. El 14 de juliol l'exèrcit del duc de Sogorb passà a Almenara; el dia 17 finalment arribà a Morvedre la bandera de València amb 8.000 infants i vuit canons de bronze, capitanejats pel jurat Jaume Ros. A Almenara foren derrotats els agermanats i això va representar que la Germania deixara d'expandir-se pel nord.

A la part meridional del Regne se situà l'exèrcit agermanat més poderós, capitanejat inicialment pel racional Joan Caro i des de juliol de 1521 per Esteve Urgellés. El seu centre d'operacions se situà a Alzira i el seu objectiu principal fou la conquesta del castell de Xàtiva, on es trobava tancat des de l'any 1512 el duc de Calàbria. El primer combat s'inicià al castell de Corbera, baluard del duc de Gandia, el 28 de juny de 1521, dies després de saquejar Alcàsser i Picassent, la qual cosa va provocar les protestes dels Tretze de València i a la fi la substitució de Caro al capdavant de l'exèrcit pel seu lloctinent Esteve Urgellés. Mentrestant, els Tretze tractaven d'aturar els esdeveniments mitjançant l'activitat diplomàtica; així tractaren de guanyar-se les simpaties del marquès de Cenete i li proposaren el seu nomenament com a governador de València en substitució del titular, Lluís de Cabanyelles, per absència i malaltia d'aquest. Rodrigo Hurtado de Mendoza va acceptar la petició a canvi que la gent armada tornara a la ciutat i li disposaren una guàrdia personal de cinquanta homes. El 4 de juliol següent el nomenament fou ratificat pel governador Cabanyelles i el marquès jurà el càrrec el dia 5. A més a més, els agermanats tractaren d'atraure's també l'infant Enric. El dia 3 de juliol els jurats de València li enviaren una ambaixada liderada pel racional Joan Caro, però l'infant, encara

que va prometre d'apaivagar els mals, va advertir que de primer havia de tornar tota la gent armada a la ciutat. Tanmateix, la posició de l'infant Enric era ferma; ell mateix va suggerir al seu fill, el duc de Sogorb, que prenguera la iniciativa en l'atac contra Estellés a Orpesa.

Mentrestant, a Xàtiva, amb el suport dels agermanats locals, fou presa la fortalesa el 14 de juliol, però Urgellés morí en l'assalt i fou substituït per Vicent Peris, el veritable líder radical de la Germania. La presa d'aquest castell, amb l'alliberament del seu famós presoner, el duc de Calàbria (a qui els agermanats arribaren a proposar com a rei), fou una victòria molt important per a la Germania i un bastió ben fort d'aquesta, sobretot després de la rendició de la ciutat de València a les forces reials.

Les tropes del lloctinent general no intervingueren en la defensa de Xàtiva i van romandre pels voltants. El 22 de juliol, per por d'un atac dels agermanats, es concentraren a Castelló del Duc. Allí continuaren arribant reforços vinguts del sud, com ara les tropes del senyor d'Albatera, Ramon de Rocafull, i de la Manxa, les dues companyies de Joan Ferrandis d'Herèdia i mossén Lluís Crespi. Entre ells, i com sembla que es va fer manifest en la desfeta de Gandia, anaven bon nombre de comuners. Davant aquesta concentració de tropes, els jurats de València temeren una altra desfeta com la d'Almenara i per això van escriure als d'Oriola el dia 21 de juliol perquè evitaren entrar en combat amb el duc de Gandia i el comte d'Oliva i que procuraren de negociar la pau per mitjà dels religiosos Pedro de Montemolín i mestre Gomis, els quals ja havien intervingut en la pacificació de les Comunitats de Castella.

A Alcoi, abans de la batalla de Gandia, els síndics de la Germania forçaren el consell perquè convocara la gent armada per anar a unir-se a l'exèrcit agermanat capitanejat per Peris. Els jurats s'hi negaren perquè això representaria desobeir el rei; per contra, decidiren augmentar la defensa de la vila en comprar *dos tirs de foch bons y suficientes* per a oposar-se a la *gent desmandada y jurada* que amenaçava la integritat de la població.¹¹³ Malgrat l'oposició dels consellers i jurats, la Germania armada eixí d'Alcoi capitanejada per Llorenç Nadal i saquejà pel camí les moreries que hi trobaven: Cocentina, Benilloba, Oliva i finalment Gandia, després de la derrota de les tropes del lloctinent. Segons Escolano la gent d'Alcoi s'havia unit a la de Pere Palomares, capità dels agermanats d'Oriola, que per aquells dies recorria la comarca, segurament per a trobar-se amb l'exèrcit de Peris que avançava cap a Gandia.¹¹⁴ Segons la declaració feta per Llorenç Nadal quan va ser detingut,

¹¹³ AMA, MC 1508-1528, consell del 7 de juliol de 1521, pàg. 211. Cfr. MOYA, José, *Libro de oro*, II, pàg. 159.

¹¹⁴ ESCOLANO, Gaspar, *Décadas de la Historia de la Insigne y Coronada Ciudad y Reyno de Valencia*, llibre X, pàg. 681: "El mesmo día que la gente de Valencia y Játiva se quitaron

ell i el seu fill Miquel, en companyia de Lluís Torregrossa l'hostaler, Ginés Bellvert, Jeroni Pasqual i d'altres més en número d'uns 25 o 30, sense armes, anaren a Gandia per a portar una carta del Consell alcoià per a Palomares en què li comunicaven que no podien anar a ajudar-lo, cosa poc creïble com bé diu Bañó.

El 23 de juliol es produí prop de Gandia l'enfrontament d'ambdós exèrcits, el del lloctinent general i el de Peris; la victòria agermanada fou total i els rebels saquejaren Gandia i batejaren per la força els *moros* de la mateixa Gandia, d'Oliva, del marquesat de Dénia, de Polop, de Vilallonga, de Guadalest i de Penàguila. Segons Llorenç Nadal declarà en el seu interrogatori, després de la batalla de Gandia, anà a casa d'Alí Bodach, *moro* tintorer, i li va prendre una "manaquegua plena de matos", però que aquest moro era molt amic seu i que "li va prometre tornar-li-ho prompte" (sic). Quan li preguntaren si havia pres altres coses a Gandia, Nadal va respondre negativament, però que el seu gendre i els seus fills, Llorenç i Miquel, "pregueren de casa de Gulla Lomani... cuir, argent,... i una peça de seda" i estant a la Pobla del Duc li van dir que havien venut un pitxer d'argent. Preguntat perquè no els va reprendre, Nadal respongué que no li donà importància, "no y pensà pus".

La situació era tan amoïnada que tres dies després de la desfeta de Gandia, Hurtado de Mendoza s'embarcà a Dénia per a passar a Peníscola, on arribà el 27 de juliol, i sol·licità l'ajuda del marquès de Los Vélez. Tots els senyors i cavallers que havien acompanyat el lloctinent general abandonaren també Dénia i anaren a refugiar-se a Castella o sortiren amb Hurtado de Mendoza cap al nord. Segons refereix Escolano, l'almirall d'Aragó, Alfons de Cardona, a

de sobre Mojente [el 2 de juliol] llegó nueva que un tal Palomares, capitán de los comuneros de Orihuela, bajaba con mil hombres a saquear la villa de Cocentaina y al momento partió el señor de Albaterra, don Ramón de Rocafull, con las tres compañías de su cargo que tenía en Mojente, a meterse en Cocentaina y defendella. Hallábase ya Palomares en Alcoy y sabido que le había ganado de nuevo el de Albaterra, determinó de irse con la gente a Albaida y envió a pedir paso a los de Cocentaina. Mas no consintió que se le diesen el de Albaterra, antes salió con la suya al camino a darle la batalla y Palomares, que no le pareció aceptarla, se fue desviando y por la sierra se metió en Albaida". Segons el cronista Fullana, un capità de la Germania, Palomares, va tractar de saquejar la vila comtal. Assabentat d'açò En Ramon de Rocafull, senyor d'Albaterra, que estava a la vila de Moixent, es dirigí a Cocentaina per tal de frustrar la temptativa de Palomares (*Historia de la villa y condado de Cocentaina*, Alcoi, 1925, pàg. 361). Segons Bañó, en l'interrogatori que li feren a Llorenç Nadal quan el detingueren a Cocentaina, fou acusat d'haver anat a Oriola a buscar Palomares perquè acudira a Alcoi amb les seues tropes per lluitar contra Hurtado. Nadal va negar aquesta acusació i digué que va ser Joan Arcaina i un altre els que anaren a cridar Palomares no a Oriola sinó a la vall d'Elda on estava aquell capità. Palomares, en definitiva, davant l'oposició de Rocafull no va poder acomplir els seus desitjos d'anar contra Cocentaina (cfr. BAÑÓ, Ricard, "Llorenç Nadal lo mallorquí: aproximació...").

qui el lloctinent general li havia encarregat anar a Múrcia i demanar ajuda al marquès de Los Vélez, va arribar a Villena perseguit pels agermanats d'Alcoi, mentre que Pere Maça, governador i alcaid d'Oriola, vorejà per Almansa el camí d'Oriola, encara que perseguit pels agermanats d'Alcoi, Ontinyent i Cocentaina.

Cinc dies després de la batalla de Gandia la moreria de Cocentaina era assaltada, tot i les previsions fetes pel comte de Cocentaina, el qual, en una crida del 16 de juliol, obligà els *moros*, amb els seus béns i famílies, que entraren dins la moreria i no n'isqueren. La mateixa crida va ser feta a Muro, l'Alcúdia i Gaianes. L'endemà, Miquel Sanç, batle de Cocentaina, manà als encarregats de la moreria, Çahat Guallit, Ubaydal Chinchuna i Mahomat Xativí, que, sota pena de 500 florins d'or, tancaren i adobaren la moreria. Tot inútil perquè la moreria fou saquejada. Hi van participar, a més de la mateixa gent de Cocentaina, homes de Penàguila, Alcoi i Xixona. El 24 de desembre de 1521 el *moro* de Muro Azmet Moratallí acusava Llorenç Nadal i el seu fill Llorenç d'haver-li furat 300 caps de bestiar que tenien ell i el seu gendre. Davant de tot açò els musulmans es van veure obligats a arrecerar-se a les muntanyes pròximes, a la Serrella i Bèrnia, i alguns d'ells a dedicar-se al bandolerisme per a poder subsistir; fins i tot van arribar a matar dos cristians en el port de Salem, la qual cosa va obligar la vila de Cocentaina a enviar-hi homes a perseguir els improvisats bandolers. La captura d'un d'aquests rodors i el seu posterior assassinat a Beniarrés a mans de Jaumot Ferrando va estar a punt de causar un alçament dels *moros* d'aquest llogaret.¹¹⁵

La participació d'agermanats alcoians en l'assalt a la moreria de Cocentaina ho va confessar el mateix Llorenç Nadal, el qual el mateix dia de l'atac estava a Alcoi "e veu alguns de Alcoy que volien venir a Cocentayna, dels quals veu a frare Lloret e frare Terol, e digueren al dit confessant que hon anava, si anava a Cocentaina, e el dit responen los dix que no, sinó que se anava a Penàguila". Aquests dos frares agustinians de segur acudien per a batejar els *moros* del Comtat. Tornat a Alcoi, mestre Nadal hi estigué uns dies i va comprar-hi un ase a fra Lloret per dos rals castellans. Un altre dia anant pels carrers d'Alcoi va veure uns *moros* de Cocentaina i els va preguntar si el seu ase era d'algú d'ells. En aquell moment va arribar un soldat i els va dir als *moros* "O, perros! Encara estau aci", i els va voler matar. Gràcies a la intervenció de mestre Nadal els *moros* van poder retornar a Cocentaina sans i estalvis. Després se li va apropar un altre *moro* que li va dir que l'ase era d'ell "e dóna-li dos reials e prengué e se'n portà lo ase". Això vol dir que els dos frares no tan sols es

¹¹⁵ Arxiu Municipal de Cocentaina (AMC), *Llibre de Batlia* 1523, informació de testimonis sobre l'assassinat esdevingut el 31 d'octubre de 1523, document citat per BAÑO, Ricard, "Llorenç Nadal lo mallorquí: aproximació...".

degueren dedicar a batejar sinó també degueren participar en el saqueig dels béns dels *moros*. El testimoni de mestre Nadal va ser refermat per Francesc Mallol i el motiu de l'anada de Nadal a Penàguila era per portar medicaments als ferits de Penàguila en la batalla de Gandia, on havien acudit comandats per Miquel Doménec.¹¹⁶

L'exèrcit liderat per Peris, tanmateix, no aprofità el seu avanç militar i, durant el mes d'agost, els seus homes es dedicaren a saquejar la Canal de Navarrés. A més es prengué l'objectiu de castigar les desercions d'Elx i Crevillent amb la presa del castell d'Oriola; cap allí es dirigiren les tropes procedents de Xàtiva i de Penàguila que es reuniren a Xixona. El 12 d'agost de 1521 els Tretze d'Oriola demanaren ajuda als de València per a enfrontar-se a l'alcaid Pere Maça i el marquès de Los Vélez, qui pujava des de Múrcia. El 27 d'agost arribà finalment l'ajuda als agermanats, capitanejada per fra Miquel Garcia, capità general de Xàtiva: la componien dos mil infants de Xàtiva i el seu terme, a més de divuit banderes que se li ajuntaren a Alcoi, i també el capità andalús Bocanegra. L'atac del castell durà del 28 al 29 d'agost, fins a l'arribada de l'exèrcit reial que formaven les tropes de l'alcaid i governador Pere Maça, del marquès de Los Vélez, de l'almirall d'Aragó i el seu fill, i del marquès d'Elx. Aleshores la ciutat d'Oriola fou presa i saquejada pels reialistes el dia 30 d'agost; hi van morir més de dos mil homes, quasi un terç de tot l'exèrcit rebel, i foren sentenciats quaranta dirigents agermanats. El mateix Pere Palomares, capità de la Germania d'Oriola, fou esquarterat. Assabentat d'aquesta desfeta, Vicent Peris s'embarcà a la Vila Joiosa cap a València on arribà el 8 de setembre amb la intenció d'evitar la desafecció de la capital. Al sud, mentrestant, queien les poblacions que s'havien unit a la Germania; després d'Oriola, es rendiren Alacant, Xixona, la Vila Joiosa, Biar, Ontinyent i tots els territoris al sud de Xàtiva. A la ciutat de València les derrotes al front nord feren entrar en crisi la Germania. El 28 de juliol de 1521, l'infant Enric, des de Nules, on s'estava preparant un gran exèrcit contra Morvedre i València, va exigir als jurats, consell i síndics de València que es rendiren. I en efecte, dos dies després, el 30 de juliol, els Tretze de la capital renunciaren als seus càrrecs; el primer d'agost feren el mateix els Tretze de Morvedre. La situació restà des d'aleshores sota responsabilitat dels respectius jurats de cada ciutat.

A Alcoi, els agermanats que havien participat en la batalla de Gandia i venien envalentits pels saquejos de les moreries, el dilluns 5 d'agost forçaren les posicions de tal manera que decidiren “que los qui no són en la germania que per ahuy y tot dia entren en la germania si no que buyden la vila”. Els jurats i consellers demanaren un termini més ampli, però els síndics, intransigents, *no*

¹¹⁶ BAÑÓ, Ricard, “Llorenç Nadal lo mallorquí: aproximació...”.

*volien donar més temps del que donat havien.*¹¹⁷ La situació, a més a més, s'agreujà per les dificultats de l'abastiment i per l'aïllament en què es trobava la vila a causa dels enfrontaments entre els membres del govern municipal, fortificats al convent de Sant Agustí, i els agermanats. Per a prevenir les fams, els consellers i jurats acordaren “sobre los forments que los vehins tenen per conservació de la vila, que tots los forments vinguen a huna casa comuna perquè sien conservats per als vehins de la vila”.

La desfeta d'Oriola va provocar la crisi de la Germania a Alcoi i les comarques veïnes. El 3 de setembre de 1521 els de Penàguila trametien una lletra als síndics alcoians per a demanar-los el seu parer davant les futures negociacions amb els reialistes. El dia 16 els jurats d'Alcoi hagueren de limitar l'eixida de blat de la vila, fins i tot al delmer. A la fi la junta dels Tretze i el moviment es van dissoldre el 20 de setembre, encara que alguns resistents marxaren de la vila capitanejats per un dels Tretze, Llorenç Nadal, per a unir-se als homes que defensaven els reductes agermanats de Xàtiva i Alzira. A la ciutat de València, mentrestant, un important sector del moderantisme agermanat, entre els quals hi havia els jurats, va intentar el mateix setembre de 1521, quan la Germania territorialment s'havia reduït als límits de Morvedre pel nord i a Alzira i Xàtiva a la banda meridional, un enteniment amb l'infant N'Enric, el qual es traslladà a la capital el 20 de setembre. Tanmateix, l'actitud pactista d'aquesta fracció agermanada no fou compartida pel sector majoritari radical que, liderat per Peris, era partidari de la resistència, malgrat que la seua capacitat militar havia minvat davant l'escomesa de les forces reialistes i nobiliàries, auxiliades pels reforços vinguts des de Catalunya, Aragó, Castella i Múrcia. El 29 de setembre, per instigació del mateix Peris, els *moros* de la moreria de València foren batejats per la força i la seua mesquita convertida en església sota l'advocació de sant Miquel, onomàstica d'aquell dia. Els jurats de la ciutat, per contra, demanaren al lloctinent general, que estava acampat a Nules, que entrara definitivament a València. L'11 d'octubre, en un intent desesperat, Peris sortí amb les seues tropes en direcció a Morvedre per a enfrontar-se amb l'exèrcit d'Hurtado de Mendoza. El marquès de Cenete, en

¹¹⁷ AMA, MC 1508-1528, consell del 5 d'agost de 1521, pàg. 212: “Los honorables en Damià Margarit, Justicia, en Pere Valls y en Bertomeu Sempere, Jurats de la vila de Alcoy, en Pere Alçamora, mostaçaff, Andreu Bonanat, cequier, Andreu Gisbert, Bertomeu Alçamora, Damià Centonga, Johan Castelló menor, Luis Johan Dalmau, Pere Castelló, fill de Ramon, Luis Martí, tots consellers y prohòmens, tenint y celebrant consell sobre la crida que és stada feta per los síndichs de la germania que los qui no són en la germania que per ahuy tot dia entren en la germania sinó que buyden la vila, axí deliveraren que fos feta consulta als síndichs que al menys donen per alguna d'aquí fins dimars a sis de agost perquè puixen deliberar la dita resposta axí los fonch tornada resposta que no volien donar més temps del que donat havien”. Cfr. MOYA, José, *Libro de oro*, II, pàg. 159.

qualitat de subrogat del governador, el va derrotar completament i Peris es veié obligat a refugiar-se a Xàtiva. L'endemà, dia 12 d'octubre, Morvedre va capitular; aleshores fou esquarterat el capità andalús de la Germania, Bocanegra. Dos dies després, el 14 d'octubre, la ciutat de València va capitular incondicionalment. El 16 d'octubre entrà el lloctinent general a Morvedre i el 19 revocà els jurats de València *fets en temps de la Germania* i els substituï per una nòmina composta de dos cavallers i quatre ciutadans, els quals juraren els seus càrrecs entre el 20 d'octubre i el primer de novembre. El 21 d'octubre Hurtado de Mendoza féu publicar un perdó general, a excepció d'alguns caps de la Germania com Guillem Sorolla o el *tretze* Pere Villes. El 31 d'octubre en publicà un altre on exceptuava fins a 65 persones, entre elles quasi tots els que havien format part de les successives juntes dels Tretze.

Abans d'entrar el lloctinent, el 6 de novembre, a la ciutat de València va forçar la immediata renovació de tots els càrrecs municipals nomenats pels agermanats. Curiosament el racional Joan Caro, que tan compromés havia estat amb la Germania, ja que va arribar fins i tot a dirigir les seues tropes, no fou remogut del seu càrrec fins al febrer de 1522, quan s'agreuà la repressió. El dia 2 de novembre el lloctinent va nomenar una comissió de dotze persones encarregada de fer guardar l'ordre a la capital; el dia 5 nomenava els consellers de la ciutat.

A Alcoi, mentrestant, la junta dels Tretze s'havia dissolt el 20 de setembre de 1521. El dia 28 fou elegit sense complicacions el mostassaf de la vila, el notari Francesc Joan Bodí.¹¹⁸ Pocs dies després, el 2 d'octubre, es va tractar en consell general sobre els problemes d'abastiment de forment: en principi es pensà de reservar-se el gra dels arrendataris del dret del delme, tot i que en demanar aquests un preu de vuitanta sous per cafís ho descartaren. A la fi es decidí obrir la cambra i que el blat allí depositat fóra venut al preu de 43 sous el cafís. El dia 21 del mateix mes d'octubre fou convocat un altre consell per a tractar sobre una lletra que havien rebut els jurats de certs nobles i consellers del lloctinent general, datada a Requena el dia 14 de l'esmentat mes d'octubre. En aquesta carta, aquests cavallers, entre els quals es trobava el mateix comte de Cocentaina, demanaven que la vila i universitat d'Alcoi aprovara un préstec al lloctinent de tres mil ducats per a mantenir les tropes, a tornar en un any amb les corresponents pensions. Per a reforçar la seua demanda argumentaren que també les viles de Morella, Castelló, Borriana, Vila-real i Peníscola havien ajudat l'exèrcit reialista amb un préstec de 25.000 ducats. Finalment, conclouren que, si la vila proporcionava el préstec, en el futur es beneficiaria del bon tracte de la justícia i de la bona opinió del rei, que minvarien en tot cas el crim de germania comès per alguns veïns. El consell de la vila, però, no

¹¹⁸ AMA, MC 1508-1528, consell del 28 de setembre de 1521, pàg. 214.

es deixà intimidar i va respondre negativament a l'exigència de diners en argumentar que la petició venia dels cancellers, però no del rei.¹¹⁹ Moya cregué que aquesta negativa es degué al fet que el consell estava en mans dels agermanats; possiblement una bona part dels consellers havia estat relacionada amb la recentment dissolta junta dels Tretze local.

LA RESISTÈNCIA D'ALZIRA I XÀTIVA

Sotmesa la capital, restaven encara en poder dels agermanats dos nuclis importants, Alzira i Xàtiva, els quals es convertiren en l'objectiu militar primordial d'Hurtado de Mendoza. En principi aquest manà que el seu exèrcit marxara cap a Alzira per assetjar la ciutat. El 17 de novembre de 1521, el lloctinent, amb el marquès de Moya i el de Los Vélez, els comtes d'Oliva i de Cocentina, inicià el setge. A la ciutat, per part dels agermanats, dirigiren la defensa el capità general Enyego i el conegut Vicent Peris, capità de mossos i fadrins. El setge durà divuit dies, fins al 8 de desembre, malgrat els intents del lloctinent d'afeblir la resistència en concedir guiatge als forasters refugiats a la ciutat i els intents diplomàtics duts a terme per dos jurats i dos canonges de la ciutat de València. En aquest setge va morir el capità de les tropes d'Alcoi, incorporades a l'exèrcit reialista, Lluís Guerau, jurat en cap de la vila i germà de qui seria en 1522 l'encarregat d'encetar la repressió a Alcoi, el justícia Tomàs Guerau.¹²⁰ La localització dels enfrontaments entre Alzira i Xàtiva tallà

¹¹⁹ AMA, MC 1508-1528, consell del 21 d'octubre de 1521, pàg. 216: "Consell sobre lo fer sindicat de M ducats que la major part del Consell dix que puix lo àmprech no.l fa lo rey sinó los cancellers que no tenien per bé se faça tal sindicat e axí fonch clos".

¹²⁰ AMA, MC 1508-1528, consell del 8 de desembre de 1521, pàg. 205: "Com lo honrat en Luis Guerau, jurat en cap, sia mort a quatre del present mes de de[se]mbre en lo exercici o siti que lo Illustríssim Virey té sobre la vila de Algezira per a reduhir aquella, convocats en consell per a helegir hun po[ho]m de la vila en jurat en loch de aquell". Nomenen com a nou jurat en cap el mestre Cosme Valor, cirurgià. En el llibre registre de la cort del justícia de 1522 es conserva el testament nuncupatiu de l'esmentat Lluís Guerau, redactat a Alzira el 30 de novembre de 1521: AMA, CJ Tomàs Guerau, 5 de febrer de 1522, pàg. 699-701. Lluís Guerau, *stando desta herida de que fuy herido en la vila de Algezira*, disposà ser soterrat en el convent de Sant Agustí d'Alzira si moria *aquí donde al presente stá el campo del Senyor Visorey y destos Senyores que es sobre la Vila de Algezira*, encara que després les seues despulles mortals serien dutes a Alcoi i depositades en la sepultura familiar que tenia a l'església del convent de Sant Agustí. Com que Guerau estava molt malferit, el testament el va escriure el seu confessor, mossén Francisco Rodríguez i per autenticar el testament, el justícia d'Alcoi i germà del capità difunt, Tomàs Guerau, féu presentar-se en la cúria alguns testimonis que havien assistit el seu germà, com el pareire Lluís Jordà, que declarà *que en aquell temps a XVIII desembre propassat ell se trobà en lo monestir dels agostins de la vila de Algezira e que lo dit Lois Guerau fonch naffrat lo disapte de colp de scopeta e lo diumenge que era lo endemà el vespre féu lo testament*.

pràcticament la comunicació entre la capital del regne i el sud del país; així, per exemple, un capellà de Cocentaina que havia estat requerit pel vicari general, no pogué anar a València perquè els camins “per les revolucions e rebel·lions que són en lo present regne, no sien segurs ni.s puga anar per aquells sens grandíssim e evident perill segons a tots és notori e manifest”.¹²¹

La dissolució de nombroses germanies ocasionà que molts dels seus integrants, preocupats per la repressió o desitjosos de mantenir la revolta, anaren a reforçar les defenses d’Alzira i de Xàtiva. Des d’Alcoi, per exemple, eixiren alguns agermanats que es dirigiren cap a aquestes ciutats, entre els quals destacava un membre de la dissolta junta local, Llorenç Nadal. Aquest fou detingut promptament, el 27 de novembre, i tancat a la presó del Palau Comtal de Cocentaina.

La inexpugnabilitat d’Alzira forçà el lloctinent a dirigir les seues tropes contra Xàtiva. El setge s’inicià el mateix 8 de desembre de 1521 i l’atac contra les muralles durà almenys quinze dies. L’arribada del marquès de Cenete a la ciutat, a suplicació dels jurats de València, semblà posar fi a la resistència; s’entrevistà amb alguns dirigents de la Germania i, malgrat alguns incidents, la ciutat es va reduir a la reial obediència mentre el lloctinent no entrara a la ciutat. Així, a la fi del mes de desembre, l’exèrcit reialista va buidar el camp; el marquès de Moya tornà a Castella amb la seua gent, el lloctinent es retirà al castell de Montesa i els comtes de Cocentaina, Albaida i Oliva tornaren a les seues terres respectives.

L’arribada de Vicent Peris amb dos-cents escopeters i certes actuacions fermes del marquès de Cenete per a mantenir l’ordre provocaren l’amotinament del poble i finalment l’empresonament del marquès al castell de Xàtiva el 22 de gener de 1522. Els jurats de València enviaren el mateix dia unes ambaixades al poble de Xàtiva perquè convenceren les seues autoritats a renunciar a la Germania i alliberaren el marquès. De bell nou els eclesiàstics, els jurats i el consell de València demanaren als de Xàtiva que posaren en llibertat el marquès, amb cartes datades el 3 de febrer. Sis dies després fou alliberat, malgrat l’oposició de Peris, per intervenció de la facció moderada de la Germania. Sens dubte, en aquest canvi d’actuació envers el marquès influí la caiguda d’Ontinyent. El 29 de gener de 1522 aquesta vila es va rendir al lloctinent, vingut des de Montesa, i foren executats més de quaranta homes. L’endemà de l’alliberament del marquès, Peris va eixir també de Xàtiva amb cinquanta homes cap a València, per tal de sollevar la ciutat abans de l’arribada del marquès. Fou combatut a Silla pel governador Lluís de Cabanyelles, però aquest hagué de retirar-se per l’arribada de reforços agermanats de Xàtiva i

¹²¹ AMA, PN Francesc Joan Lleó, 5 de novembre de 1521, s.f.; “lo venerable mossén Nofre Çatorre, prevere, bachel·ler en arts, habitador de la vila de Cocentayna”.

Alzira. El marquès va entrar a València el dia 19 de febrer i Peris ho féu el 25. Dos dies després, el de Cenete, que havia evitat atacar Peris perquè se'n fiava poc, aconseguí una entesa amb els menestrals, els ciutadans, juristes, notaris i mercaders de la ciutat per aïllar Peris. Aquest, davant la desafecció general, accedí a tenir una entrevista amb el marquès el 3 de març, tot i que en arribar aquest dia Peris decidí resistir a ultrança. El marquès, amb una tropa de cinc mil homes reclutats entre tots els estaments, a excepció dels cavallers per evitar vells recels, resolgué atacar-lo. Peris va morir en l'assalt i el dia 4 de març fou esquarterat juntament amb altres dos agermanats i nou homes foren sentenciats a garrot.

El lloctinent rebé la notícia de la mort de Peris a Ontinyent, on havia muntat el seu camp. El dia 13 de març el traslladà a Albaida per a iniciar novament les operacions militars contra la ciutat de Xàtiva. Els dies 15 i 16 féu una ràtzia des de Canals, nou centre d'operacions, que provocà la mort de tres capitans agermanats i més de 120 homes i 90 presoners. Aquesta represa de les hostilitats per part d'Hurtado de Mendoza no fou motivada per la notícia de la mort de Peris, la qual cosa representava la pèrdua d'un dels líders de la resistència, sinó pel fenomen de l'aparició d'un messianisme fins al moment desconegut, representat per la figura del rei Encobert. Personatge d'origen i nom incògnit, l'Encobert obtingué un prestigi mític en eixir amb cinc-cents homes a lluitar contra els *moros* a Alberic i Alcosser, vassalls del marquès de Cenete, on agafà fama que era invulnerable a les sagetes. Afirmava ser fill del príncep Joan i de Margarida de Flandes i de nom Enrique Manríquez de Ribera. A Xàtiva les autoritats li proporcionaren casa, amb majordom, oficials i guàrdia personal. Com a rei Encobert, armava cavallers i prometia fer ric a tothom. Endut pel seu messianisme, intentà sense èxit fer una entrada a la ciutat de València amb gent armada; retirat a Burjassot, allí fou assassinat per cinc individus a sou.

Hurtado de Mendoza, com que no es fiava de la gent del país, exigia a les viles i ciutats que li enviaren diners per a pagar el sou dels soldats. Només demanà homes a les localitats que li eren més fidels, com Xèrica, a la qual pregà cinquanta homes armats a sou d'ell. Les incursions sovintejaren pels dos bàndols: a Algemés els reialistes mataren dos capitans agermanats i setanta homes que s'havien fet forts a l'església. El 7 de juliol eixiren agermanats cap a la ciutat de València amb la intenció d'assassinar el marquès de Cenete. L'enfrontament decisiu es produí en el mes d'agost: el dia 15, els de Xàtiva i Alzira, amb dos mil infants i sis canons, atacaren Lutxent, població de la baronia del governador Pere Maça. El 31 d'agost, l'exèrcit agermanat, d'uns tres mil homes, es preparà per atacar Albaida, tan sols defensada per quatre-cents infants. El lloctinent reaccionà i agrupà ràpidament un exèrcit de 220 cavallers i 2.200 infants; els agermanats, en veure aquesta amenaça, se'n

retiraren, camí de Xàtiva, a Bellús. L'enfrontament entre ambdós exèrcits es produí el primer dia de setembre i va representar la desfeta total dels agermanats.

L'arribada a Castella del rei Carles posà fi a les expectatives de la Germania. Xàtiva envià a la cort uns missatgers, els quals tornaren amb ordres que les dues ciutats es rendiren. El dia 5 de desembre de 1522 el lloctinent entrà finalment a Xàtiva. Hi féu traslladar Guillem Sorolla, capturat abans a Benaguasil, i el manà executar i esquarterar. Se seguí la rendició d'Alzira el dia 7 de desembre, on el lloctinent deixà per a custodiar-la el mestre racional Joan Escrivà de Romaní. El duc de Calàbria fou alliberat del castell de Xàtiva i se n'anà a la cort; el mateix lloctinent rebé autorització del rei, per carta del 6 de desembre, per a presentar-se també a la cort i després retirar-se a casa seua. L'11 de desembre Hurtado de Mendoza féu subrogació a favor del governador Lluís de Cabanyelles i marxà del Regne.

ALCOI EN LA DARRERA FASE DE LA GUERRA

La concentració de la resistència a les ciutats d'Alzira i Xàtiva representà per a la vila d'Alcoi la participació dels seus veïns en ambdós bàndols. Els radicals de la Germania abandonaren la vila i s'incorporaren a la defensa de Xàtiva i Alzira; per contra, els jurats de la vila, que representaven l'oligarquia local, reuniren una tropa que s'afegí a l'exèrcit del lloctinent, comandada pel jurat en cap Lluís Guerau. Aquest va morir al mateix setge d'Alzira en la primera setmana de desembre de 1521. El dia 8 del mateix mes es va reunir a Alcoi un consell de forma urgent per a elegir un nou jurat en substitució del difunt; fou tret aleshores com a nou oficial el mestre Cosme Valor, cirurgià.

Un dels problemes constants per al govern municipal era el del proveïment de blat, ben difícil a causa de l'estat de guerra. En un consell general convocat a mitjan desembre de 1521, els consellers es van oposar que el batle reial Berenguer Alçamora traguera de la vila el blat del delme i decidiren de negociar amb l'arrendatari del delme, Pere Ferrer, i pagar-li un bon preu pel blat, fins a seixanta sous per cafis. Així mateix, es va ordenar que el cambrer lliurara blat als veïns necessitats de la vila a preu de 54 sous el cafis. Com que a més la vila no tenia capital en efectiu per a comprar més blat, hagué de recórrer a endeutar-se per mitjà de censals carregats sobre els drets i propietats del comú. Per això, els jurats hagueren d'escriure al batle general per a sol·licitar-li llicència per a fer els dits carregaments; en el consell del 16 de gener de 1522 foren informats els consellers d'una lletra tramesa pel batle general Ferran de Torres per la qual autoritzava el consell a carregar sobre la vila fins a deu mil sous en censals per a poder comprar blat. Els problemes de subministrament també afectaren el

comerç de la sal. En el mes de gener de 1522 els jurats de la vila van escriure una lletra al batle general de València per a fer-li constància que durant el passat any de 1521, “per causa de les germanies y de la turbació que aquelles havien posades en aquest regne”, els encarregats de portar la sal no havien pogut viatjar ni tan sols entrar a la ciutat de Xàtiva, per la qual cosa hagueren de portar sal des de Villena i fins i tot des d’Alacant.

Malgrat que el consell d’Alcoi havia obtingut llicència per a comprar blat, sembla que tenia dificultats per aconseguir-lo. Per això, el 5 de febrer de 1522 el lloctinent general va autoritzar des d’Ontinyent que els jurats d’Alcoi pogueren retenir el blat del delme i pagar-lo al for adequat; així mateix, va prohibir taxativament que sortira cap partida de blat de la vila. Una setmana després, el dia 12 de febrer de 1522, el consell decidí prendre mesures immediates per assegurar-se el proveïment: cap veí no podria acaptar cap mena de gra, a excepció dels jurats; tot el blat del delme seria retingut a la vila i pagat a for raonable i adequat i seria enviat un home a Castella per a comprar cent cafissos de blat, el qual es pagaria, amb la llicència de carregar-se deu mil sous concedida pel batle general, dels diners de la vídua de Lluís Guerau, el vell jurat en cap que va morir al setge d’Alzira. A més a més, es va acordar que, per a evitar que molts paraires abandonaren la vila per manca de faena, restava prohibit traure’n llanes ni estams per a fer-los filar fora d’Alcoi. Un dia després, el 13 de febrer, el consell va acordar que per a comprar el blat castellà foren carregats sis mil rals a un interès d’un ral per lliura, és a dir, una pensió anual de 22 lliures i deu sous, i que fóra síndic de la universitat en aquell negoci Jaume Valls.

Com que el blat de Castella encara tardaria a arribar-hi fins al mes d’abril, el 18 de febrer de 1522 el consell acordà que tot el blat del terç delme que retenia l’arrendatari, Borrell, fóra comprat a for de 105 sous el cafis i que el cambrer el venguera als veïns necessitats a cent sous el cafis i, a més, quan hi arribara el blat castellà, que si algú no podia pagar-lo al cambrer en diners podria fer-ho amb una bona penyora perquè “quant serà vengut lo forment de Castella que ni haurà abundosament”. El fet cert és que, en menys de dos mesos, el blat havia quasi doblat el seu preu. En el mateix consell del dia 18 de febrer es decidí ampliar aquesta retenció, que es feia sobre el blat, també sobre l’oli i s’acordà que l’oli es pagaria a for de dotze sous i que tot el que fóra sorprés traient oli o blat de la vila el perdria i el gra o l’oli confiscat seria per a qui l’haguera trobat. Així mateix, quant al blat que pertocava al convent de menorettes de Santa Clara de Xàtiva, com a senyores de la terça part de les rendes de la vila, podia l’abadessa cobrar-lo en diners però no emportar-se’l de la vila. Fou acordat, a més, que qui traguera oli de la vila seria encorregut en pena de seixanta sous i que qualsevol que en traguera alguna classe de gra

el perdria i el guanyaria qui el trobara. El dia 21 de febrer de 1522 fou convocat un altre consell per a tractar sobre l'oli i el blat. Quant a l'oli del terç del delme que retenia Borrell, aquest volia vendre'l a for de tretze sous, però el consell decidí donar dos dies de termini perquè els veïns el compraren, però, a for de dotze sous i després podria traure'n el que no haguera venut a la vila al dit preu. Quant al blat i l'ordi que tenia un cert Ferri i que pretenia retenir-lo per a dur-lo a sembrar al terme de Benilloba, el consell l'autoritzà tan sols a traure'n una part i que la resta de l'ordi fóra venut a la vila a for de 45 sous. Tres dies després, en el consell del 24 de febrer, Ferri fou autoritzat finalment a endur-se tot el gra sense cap mena de retenció.

L'abadessa i convent de menorettes de Santa Clara de Xàtiva, com que no acceptaren la decisió del consell de la vila del dia 18 de febrer d'impedir traure el blat, van recórrer directament al lloctinent general. Aquest va trametre urgentment una lletra a Alcoi en què comminava el consell que lliurara immediatament tot el gra que retenia del convent. Els jurats i consellers de la vila acataren el manament i així acordaren que tot el gra que pertocava al convent, en concret tretze càrregues d'ordi, poguera sortir de la vila sense cap dilació.

Afegit als problemes del blat, l'oli, el gra i la sal, la carn sofrí alhora l'encariment i l'especulació dels arrendataris. En aquelles circumstàncies hi va intervenir, en el mes de març, el consell de la vila, que en va suspendre l'arrendament i s'encarregà de subministrar directament la carn a la població a for de quinze diners per lliura de carn de corder i de tretze diners per lliura de la de cabrit.

Alcoi, que era un dels grans nuclis de població propers al setge d'Alzira i Xàtiva que romania en mans de la corona, sofrí les contínues demandes de tropes i diners fetes pel lloctinent durant tot aquest període. La primera petició d'Hurtado de Mendoza el nou any de 1522 la va rebre el consell alcoià el dijous 2 de gener, en la qual exigia "ajustar cent o docents hòmens en huna ceda y ab sacrament aquells sien promptes per afavorir lo Justícia tota ora que mester sia per servey de la Cessàrea Real Magestat y del Senyor Virey".¹²²

Açò suposava crear una força d'intervenció ràpida sota el comandament del justícia i preparada per a traslladar-se a la primera sol·licitud del lloctinent. A banda de la contribució d'homes, moltes viles hagueren de finançar força-dament les tropes reials i, com que Alcoi no en fou l'excepció, ben prompte Hurtado de Mendoza hi féu arribar una demanda de trenta mil sous per a la contribució del manteniment del seu exèrcit acampat a Montesa. L'11 de gener es va reunir el primer consell convocat per a tractar aquest tema, en el qual els seus membres

¹²³ AMA, MC 1508-1528, consell de l'11 de gener de 1522, pàg. 220

“concordaren que sien elegits dos hòmens que vagen per a comunicar ab lo Senyor Virey lo com se faça y de que.s quitaran dites quantitats y axí faran dit sindicat de les quantitats que.s po[d]rà fer per servey [de la] Cesàrea Magestat. E axí foren elets los honrats en Cosme Valor, jurat en cap, y Noffre Matarredona”.¹²³

Sis dies després, des de Montesa, el lloctinent els instava a aconseguir aviat els diners perquè eren necessaris per avituallar l'exèrcit i els assegurava que les pensions dels censals que foren carregats per la vila serien tretes adequadament de les rendes reials.¹²⁴ El 20 de gener, un dia després d'haver rebut la carta del lloctinent, foren reunits tots els veïns a l'església del convent de Sant Agustí per a confirmar l'elecció de Cosme Valor, jurat, i Onofre Matarredona com a síndics del carregament de trenta mil sous que els havia demanat el lloctinent. El dia 26 de gener, a més, per a garantir el bon ordre a la vila, fou decretat el bandejament de tots els forasters refugiats i que el justícia fóra l'alcaid del *castell* o ciutadella del convent de Sant Agustí; aquest va delegar el dit nomenament en la persona d'Onofre Matarredona.¹²⁵

El primer de març de 1522 Hurtado de Mendoza, de bell nou, demanà per al manteniment de les tropes *que lo rey ha amprat per obs de reduhir Xàtiva y Algezira* que la vila proporcionara d'una vegada els trenta mil sous exigits des del mes de gener. Els consellers d'Alcoi donaren llicència al jurat en cap perquè, en nom seu, poguera carregar censals per la dita quantitat sobre els ingressos de la vila. En principi pensaren d'obtenir els diners del senyor d'Elda.¹²⁶ Aquesta continuada sol·licitud d'efectiu numerari, però, perjudicava encara més la feble estabilitat pressupostària del municipi, a més de la dificultat del correcte forniment de grans. Les minvades rendes de la clavaria s'eixugaven amb noves demandes del comte de Melito i noves despeses: el 8 de març de 1522 el clavari va lliurar deu ducats d'or al jurat Bertomeu Sempere per a pagar la vitualla de la gent que havia anat a Ontinyent a incorporar-se al camp del lloctinent;¹²⁷ el 4 d'abril pagava a un *moro* de Cocentina, anomenat Cale, per un cafís d'algeps per adobar els murs de la vila¹²⁸ i l'11 d'abril es va convocar un consell general per a tractar una nova petició per valor de

¹²³ AMA, MC 1508-1528, consell de l'11 de gener de 1522, pàg. 220

¹²⁴ AMA, MC 1508-1528, consell del 19 de gener de 1522, pàg. 221.

¹²⁵ AMA, MC 1508-1528, consell del 26 de gener de 1522, pàg. 222: “E encara en e sobre los forasters que huy stan en la vila que actès que ja per altres vegades són bandegats e no han volgut fer res que ara que buyden y encara que facen provisió de forment per totes parts y que los portals se guarden y que lo Justicia sia alcayt y que delegue un bon home qui guarde lo castell lo qual fonch delegat per lo Justicia a en Noffre Matarredona”.

¹²⁶ AMA, MC 1508-1528, consell de l'1 de març de 1552, pàg. 231.

¹²⁷ AMA, LC Damià Centonge, 1521-1522, data del 8 de març de 1522, f. 3r.

¹²⁸ AMA, LC Damià Centonge, 1521-1522, data del 4 d'abril de 1522, f. 3v.

cinquanta mil sous, destinats al setge de Xàtiva i Alzira.¹²⁹ Les autoritats locals feien el possible per controlar les despeses i així acordaren, el 20 d'abril, reduir el sou dels cinquanta homes que la vila havia destinat al setge de Xàtiva, el manteniment dels quals era a càrrec seu.¹³⁰

El reviscolament de la resistència agermanada amb l'aparició de l'Encobert significà noves peticions del lloctinent. El dimarts 6 de maig, des de Canals, on havia situat el seu centre d'operacions contra Xàtiva, escriví als oficials d'Alcoi que “por quanto las heregias y rebelliõn de los de Algezira y de Xàtiva con su hermano o encubierto en tanta offensa de Dios y desservicio de Su Magestat”, disposava que, en rebre la lletra, “vos el dicho Justicia salgáys con la bandera dessa villa con toda la más gente que pudiéredes y mejor (sic) armada y dispuesta y vos con ella vengáys luego para que el jueves que primero viene seáys aquí sin ninguna falta”. Els consellers, aleshores, prepararen una tropa de cent homes que, capitanejada pel justícia, acudiria al camp de l'exèrcit d'Hurtado de Mendoza.¹³¹ Malgrat que l'Encobert fou assassinat a Burjassot el 30 de maig de 1522 i que el perill de l'extensió de la Germania semblava quasi impossible, les exigències d'Hurtado de Mendoza no minvaren. El 15 de juny arribà a Alcoi una lletra seua en què exigia que la vila li enviara els 150 ducats deguts de la mesada finida dels cinquanta homes que Alcoi tenia armats al camp de Xàtiva. El consell local li respongué que “per al present no té facultat de poder donar ninguna cosa”.¹³² El 6 de juliol el lloctinent demanà encara més reforços i el consell acordà enllestir una tropa de tres-cents homes “per a la Verge Maria de agost y, si lo cars ho requerí que totes fahenes leixades, hiran a servir aquell”.¹³³

El primer de juny, per a garantir el blat per als veïns necessitats, fou acordat que, dels prop de quaranta cafissos que hi havia a la cambra, foren manllevats a preu de cent sous el cafís i que els deutors els hagueren de tornar a l'agost tant en diners com en gra. El mateix dia el consell tractà sobre les notícies de pesta que procedien d'Ontinyent; a la fi s'acordà d'acollir totes les persones sanes vingudes d'aquella vila, després del reconeixement previ dels oficials d'Alcoi.

El justícia, mentrestant, s'havia d'ocupar de la gent que marxava a Xàtiva per a unir-se a la Germania. El mateix 6 de juliol concordà amb els jurats i consellers el bandeig per sempre de tothom que haguera anat a Xàtiva *en deservy de la Cesàrea Magestat*, mesura que s'aplicaria, així mateix, a les

¹²⁹ AMA, MC 1508-1528, consell de l'11 d'abril de 1522, pàg. 234.

¹³⁰ AMA, MC 1508-1528, consell del 20 d'abril de 1522, pàg. 235.

¹³¹ AMA, MC 1508-1528, consell del 9 de maig de 1522. Cfr. SANCHIS LLORENS, Rogelio, *Memorias sobre antigüedades históricas*, Alcoi: Caja de Ahorros del Mediterráneo, 1986, pàg. 29-30.

¹³² AMA, MC 1508-1528, consell del 15 de juny de 1522, pàg. 269.

¹³³ AMA, MC 1508-1528, consell del 6 de juliol de 1522, pàg. 270-271.

mullers del argenter y del spaser, encara que no sapiem per quines amagades raons.¹³⁴ A continuació féu pública una *crida contra los qui són anats a Xàtiva* en què s'acusava especialment de pròfugs Melcior Cabrera, calceter, Perot Arcaina, llaurador, Ginés Verdú, Joanot Castelló, Gaspar Arcaina, Lluís Martí, Nadal de Mira, ferrer, Ginés Gonçalbez, Lluís Navarro i Gaspar Valls. A més, la pena de bandeig la va estendre el justícia a tota persona que en el futur gosara anar a Xàtiva o Alzira o, en qualsevol circumstància, donar ajuda o acolliment als dits bandejats.¹³⁵ Malgrat aquestes prohibicions, els condicionants humanitaris permeteren que alguns d'aquests fugitius pogueren tornar a Alcoi, encara que de manera temporal. Així, per exemple, el 15 de juliol de 1522, els oficials de la vila tingueren consell sobre el retorn de Ginés Gonçalbez perquè, malalt com venia, volia combregar i rebre l'extremunció. El mateix vicari de la parròquia, mossén Llidó, reconegué la necessitat d'administrar-li els sagraments el més aviat possible. Aleshores acceptà el consell la seua entrada a la població, però amb la reserva que si millorava *que alahora stigua bandegat*.¹³⁶ Semblant comportament hagueren les autoritats locals dotze dies després quan s'hi presentà el fill de Perot Arcaina pel mateix motiu i amb la mateixa assegurança del vicari de la necessitat de rebre els sagraments. Les condicions imposades pel consell foren idèntiques: “si és stat bo que alahora que sia bandegat com de primer”.¹³⁷

A la fi, el 23 de juliol de 1522, el consell d'Alcoi va rebre la notícia de l'arribada de Carles I a terres castellanès, com deia el lloctinent Hurtado de Mendoza en una lletra adreçada a la vila, “llegó al puerto de Laredo a XVI deste mes en el qual desembarqué a las seys horas de la tarde, con toda su armada y ejército”.¹³⁸ La presència física del monarca impulsava el lloctinent a posar fi definitivament a la resistència de Xàtiva i Alzira. En el mes d'agost de 1522 inicià una nova campanya de lleves mitjançant l'exigència a les viles i ciutats perquè aportaren més homes a l'exèrcit reial. El consell d'Alcoi, per la seua banda, rebé el 2 d'agost una lletra del lloctinent, veritablement sorprés perquè no li hagueren fet arribar les tropes promeses en el mes de juliol i que el mateix consell s'havia reservat el dret de fer efectives fins a la festa de la Mare de Déu d'Agost. La insistència d'Hurtado de Mendoza, però, va motivar que els oficials de la vila iniciaren un nou alistament. Tot i això trobaren que, de les primitives desenes formades, quatre homes de cadascuna ja es trobaven al camp de batalla. Per això justícia, jurats i consellers “dixeren que del sis homes que resten de les

¹³⁴ AMA, MC 1508-1528, pàg. 271.

¹³⁵ AMA, CJ Tomàs Guerau, 6 de juliol de 1522, pàg. 847.

¹³⁶ AMA, MC 1508-1528, consell del 15 de juliol de 1522, pàg. 271.

¹³⁷ AMA, MC 1508-1528, consell del 27 de juliol de 1522, pàg. 271.

¹³⁸ AMA, MC 1508-1528, consell del 23 de juliol de 1522, pàg. 272.

denes ne traguen quatre y aquells que vagen al Virrey y que se convoque consell general y li sia notificat tot a aquell y que vagen docents hòmens”.¹³⁹

El mateix rei Carles escriví des de Palència, l'11 d'agost, per a demanar que tota la gent que fóra possible eixira de la vila i es posara al servei d'Hurtado de Mendoza per a poder reduir d'una vegada la resistència dels rebels d'Alzira i Xàtiva.¹⁴⁰ Mentrestant, una nombrosa tropa capitanejada per misser Ross' allotjava a Alcoi i afegia més problemes a les depauperades arques de la clavaria. El 22 d'agost, el consell restringit comunicà al dit comandant que la vila no podia suportar el manteniment d'aqueixa gentada i a més li exigiren garanties perquè els soldats no se n'aprofitaren, perquè alguns d'ells ja havien fet fugir els veïns de les seues cases i terres.¹⁴¹

L'eixida de la milícia d'Alcoi, incorporada a l'exèrcit del lloctinent, obligà a fer alguns retocs en les mesures de defensa de la població. En principi foren nomenats

“tres hòmens, ço és, hu per ajudar a guardar ab lo alcayt que mire la firmada que.s faça en Benicadell y altre per a fer la obra dels murs, l'altre per a donar los qui han d'aguardar de nit que los demés li manifesten los qui han aguardat de nit; los quals per lo dit Consell foren elets per a les dites coses los infrasegüents: primo per a la guarda de Sent Agostí fonch elet en Pere Castelló, per a de nit mestre Cosme, per a la obra de murs y forats de la muralla Miquel Margarit”.¹⁴²

En efecte l'eixida de gent armada des d'Alcoi era contínua; el dia 26 d'agost de 1522 se situaven quaranta-cinc homes al camp d'Albaida; el dia 28 sortia una altra gentada sota el comandament del capità Onofre Cantó i el primer de setembre una altra sota el comandament del capità Jeroni Moltó cap a Ontinyent.¹⁴³ A causa d'aquestes eixides, el dia 2 de setembre, un consell general convocat a la parròquia acordà de reforçar la guàrdia nocturna dels murs de la vila amb cinquanta homes perquè era notori que pel terme pillardejaven alguns agermanats que pretenien reclutar addictes entre els masovers i la gent que vivia al camp. El mateix batle donà a conèixer que era cert que anaven pel terme alguns forasters procedents d'Agres i Bocairent,

¹³⁹ AMA, MC 1508-1528, consell del 2 d'agost de 1522, pàg. 273.

¹⁴⁰ AMA, MC 1508-1528, consell del 21 d'agost de 1522, pàg. 275-276.

¹⁴¹ AMA, MC 1508-1528, consell del 22 d'agost de 1522, pàg. 274.

¹⁴² AMA, MC 1508-1528, consell del 24 d'agost de 1522, pàg. 276.

¹⁴³ AMA, LC Damià Centonge, 1521-1522, data del 26 d'agost de 1522, f. 6v: “xxxv hòmens que són en la guarnició [d']Albayda”. Ibid., data del 28 d'agost de 1522, f. 7r: “Noffre Cantó, capità qui és anat huy ab la gent per manament del Senyor Virrey”. Ibid., data de l'1 de setembre de 1522, f. 7r: “Geroni Moltó, capità de la gent qui és anada huy a Ontinyent per manament del Virrey”.

estenen falsedats, com que el lloctinent havia mort, mentre altres es dedicaven a injuriar-lo i l'anomenaven *bort*, *fill de bagassa* y *altres males paraules* i un tercer grup invitava els llauradors a armar-se i dirigir-se cap a altres indrets, com ara Moixent, Montesa i Xàtiva per atiar la Germania.¹⁴⁴

Totes aquestes mesures i notícies es produïen un dia després de l'enfrontament a Bellús on les tropes reials bateren quasi totalment l'exèrcit comandat per Peris. Aleshores s'inicià la darrera fase per a expugnar els nuclis rebels de Xàtiva i Alzira. El 16 de setembre i des del castell de Montesa, Hurtado de Mendoza escriví als oficials d'Alcoi que immediatament "e sin detención alguna salga la bandera dessa villa con toda la más gente que pudiere así de pie como de cavallo de manera que.l lunes por todo el dia primero seáys en la villa de Albayda".¹⁴⁵ El primer d'octubre sortí d'Alcoi una força de cent homes que aniria a concentrar-se al camp de Xàtiva.¹⁴⁶ El dia 12 el consell va determinar una reforma del sistema de lleva a fi de reduir el nombre de desenes, de 52 a 50, i traure'n els necessitats i les vídues pobres. A més, les desenes es farien amb la gent que podia pagar mentre que els que no podien es recollirien en una altra *ceda* o nòmina perquè la vila ja no podia fer-se càrrec dels salaris i les despeses de les *banderes* que sortien cap a Xàtiva i Alzira.¹⁴⁷ Un mes després, el 18 de novembre, des de Canals, Hurtado de Mendoza novament, quan ja enllestia l'assalt final a Xàtiva, demanà al justícia i jurats d'Alcoi que

"salga tota la gente dessa villa con la bandera della, a saber, és de quinze anyos arriba y de cinquenta anyos abaxo siguiendo la forma en esto que se suele [ob]servar en las osts y cavalcadas que se hazen en este Reyno y con dicha gente traeréys todos los obreros de villa, pedrapiqueros y fusteros con sus herramientas de piquos, feços y açadas y otras cosas necessarias y con carruaje de pan y vino porque no y haya falta de provisión en este exército".¹⁴⁸

El consell de la vila va trametre al lloctinent una lletra, "tres hores après de ésser partida la gent de aquesta universitat", per a informar-lo que havia fet tot el possible per complir els seus manaments però que alguns d'ells eren difícils de dur a efecte: en primer lloc, no podien mantenir tota la gent que enviaven perquè ja n'hi havia una altra en el camp de Xàtiva des de feia dos mesos i la vila no tenia capacitat per a sustentar aquella gentada; en segon lloc, com que

¹⁴⁴ MOYA, José, *Libro de oro*, II, pàg. 165.

¹⁴⁵ AMA, MC 1508-1528, consell del 18 de setembre de 1522, pàg. 278.

¹⁴⁶ AMA, LC Damià Centonge, 1521-1522, data de l'1 d'octubre de 1522, f. 7r: "al honorable en Noffre Cantó quant és anat huy per capità dels c hòmens al camp de Xàtiva".

¹⁴⁷ AMA, MC 1508-1528, consell del 12 d'octubre de 1522, pàg. 279-280.

¹⁴⁸ AMA, MC 1508-1528, consell del 20 de novembre de 1522, pàg. 281-282.

el lloctinent general els havia exigit la ferma custòdia del castell i murs de la vila, tan sols tenien vint o trenta homes per a fer guàrdia de nit i de dia, per la qual cosa no es podia demanar major zel en dita custòdia. A la fi, com recalraven els oficials, “aquesta universitat no té facultats de poder provehir ni governar tanta gent en lo camp”.¹⁴⁹

Les mesures de lleva general i les contribucions exigides foren, per descomptat, contestades pels veïns, alguns dels quals foren multats i fins i tot empresonats. Per exemple, el 24 de març de 1522, el justícia Tomàs Guerau imposà una elevada multa de cinc-cents florins d’or a Pere Aiç perquè aquest, quan es trobaven el justícia i els jurats a la plaça de la vila recaptant diners per a l’ajuda del lloctinent, dirigí —segons el jurat en cap— paraules molt grosses contra els esmentats oficials.¹⁵⁰ Uns altres veïns, com Jaume Sempere, Joan Gironés, Melcior Pasqual i Lluís Martí anaren a presó per oposar-se a la lleva, “de no ésser volguts anar a servir al Senyor Rey”.¹⁵¹ El mateix Lluís Martí fou bandejat poc després de ser caplleuat el 23 d’abril de 1522, tot i que el 21 de juliol el justícia s’assabentà que aquest fugitiu es trobava prop de la vila, refugiat al mas de Joan Gil, a mitja llegua escassa de la població. Amb alguns homes armats n’eixí el justícia per a detenir-lo, el portà a Alcoi i el reclogué a la presó, encara que certes persones digueren al justícia que era poc segur tenir-lo allí i per això aquest decidí tancar-lo “a huna torre qui stà dins altra torre, les quals stan dins la fortalea del monestir, lo qual stà ben guardat y tancat ab clau, la qual clau de dites torres acomana al honorable en Noffre Matarredona, alcayt de dita fortalea”. El 30 de setembre el batle d’Alcoi Melcior d’Alçamora rebia la informació que el fugitiu agermanat Andreu Barratxina estava a Alcoi, concretament en un mas que el seu sogre Melcior Irles tenia a Barxell. Sembla que a Barratxina l’acompanyaven Joan Pérez, Amador Asensi i uns altres dos veïns d’Ontinyent, amb la intenció de marxar a Moixent. Per testimonis de Melcior Irles sabem que van parlar amb Nicolau Monllor i amb Azmet Alaminet, *moro* de Benilloba. Interrogat a la seua volta Nicolau Monllor aquest va confessar que, en efecte, el 28 de setembre anava en companyia del dit *moro* a comprar cabres, i que prop del mas d’Irles van veure Andreu Barratxina, Joan Pérez i Amador Asensi juntament amb dos forasters “e així parlant moltes paraules de la Germania les quals ells deyen... que lo rey era mort e qui.s vulla qui digués lo contrari que.s matarien” i, referint-se a Hurtado de Mendoza, Joan Pérez va dir que era “hun gran bort fill de bagassa e molt mal home e moltes altres paraules males”.¹⁵²

¹⁴⁹ AMA, MC 1508-1528, pàg. 282-283.

¹⁵⁰ AMA, CJ Tomàs Guerau, 24 de març de 1522, pàg. 69.

¹⁵¹ AMA, CJ Tomàs Guerau, 23 d’abril de 1522, pàg. 71-72 (*caplleutes*).

¹⁵² AMA, Llibre de batlia de Melcior d’Alçamora, 1511-1544, s.f., cit. per BAÑÓ, Ricard, “Llorenç Nadal lo mallorquí: aproximació...”.

El darrer comunicat de guerra sortí de Canals el 28 de novembre i arribà a Alcoi el 4 de desembre. Llavors els alcoians conegueren la notícia de la rendició de les ciutats d'Alzira i Xàtiva i com els seus habitants havien acceptat els manaments dels representants reials. Reberen els oficials i consellers de la vila la dita lletra “fent lahors y gràcies a Nostre Senyor del bon repos y pau y que sia feta huna solempne processó de gràcia a la Verge Maria de Gràcia fent-li gràcies de la bona pau y repos”.¹⁵³

Acabada la guerra, principiava una ben dura etapa repressiva que tindria a Alcoi la bona predisposició del justícia Tomàs Guerau, aleshores encarregat d'exercir el pes de la Corona sobre els seus díscols súbdits.

¹⁵³ AMA, MC 1508-1528, consell del 4 de desembre de 1522, pàg. 284-285.

LA REPRESSIÓ

ALCOI SOTA LA MÀ D'HURTADO DE MENDOZA

La repressió fou iniciada pel lloctinent general immediatament després de la capitulació de la ciutat de València el 19 d'octubre de 1521, tot i que encara amb un feble caràcter, que va endurir-se a partir de febrer de 1522 a causa de la prolongada resistència de Xàtiva i d'Alzira i sobretot de l'arribada de Germana de Foix, nou lloctinent general, pel desembre de 1523. En efecte, el primer perdó general d'Hurtado de Mendoza el 21 d'octubre de 1521 tan sols exceptuava aquells individus que havien estat membres de les dues juntes successives de la Germania i fins i tot tres d'aquests en foren absolts. Aquest perdó general s'adreçà solament a la població de la capital i de l'Horta però no del Regne. L'extensió temporal de la resistència revolucionària, amb figures com Peris i l'Encobert i amb nuclis rebels com els de Xàtiva i Alzira, radicalitzaria els plantejaments de la repressió.

Quant a la vila d'Alcoi, a la veïna localitat de Cocentaina fou detingut el 27 de novembre de 1521 el veritable líder de la Germania local, el *tretze* Llorenç Nadal, i reclòs a la presó del Palau dels Comtes. Entre els objectes que duia en el moment de la seua detenció hi havia “una minuta de una crida preconitzada contra los moros e altres persones qui aquells afavorien [al·ludint els nobles, segons fa constar Bañó] a foch e a sanch”, a més d'una castellana d'or, disset reials i mig, quatre dobles mallorquines, una carta lliurada pel capità i Consell de Xàtiva als d'Alcoi, datada el 22 de novembre, una altra carta del capità d'Alzira als procuradors i capità d'Alcoi, unes altres dues cartes per a homes de València, una a frare Pastor i l'altra a Joan Llätzer i una altra per a l'alcoià mestre Pere Cabanyelles. Al seu fill Llorenç no li van trobar res. En ser preguntat Llorenç Nadal per la raó de la seua actitud de resistència, sent així que Alcoi s'havia lliurat al virrei, va respondre que havia anat a Xàtiva i a Alzira “a causa que havien tramés tres correus a la vila de Alcoy requerint-los si volien fer missatgeria al rey nostre senyor per a defensar furs y privilegis del present

Regne”. A més a més, li preguntaren per quina raó portava cartes de Xàtiva i Alzira a la vila d’Alcoi, a la qual cosa va respondre que de la lletra d’Alzira no en sabia el contingut. Així mateix, confessà haver assistit al consell de la ciutat de Xàtiva pel qual s’havia fet crida contra els *moros*.¹⁵⁴ A Alcoi, mentrestant, s’elegia, la vespra de Nadal, Tomàs Guerau com a nou justícia.¹⁵⁵ El 2 de gener de 1522 fou empresonat el mestre Amador Segrià, obrer de vila, per manament del lloctinent, que havia exigit també que li l’enviaren, tot i que, a causa del seu dolent estat físic, els oficials de la vila acordaren mantenir-lo tancat a la presó comuna per temor que *stigua en perill de morir en lo camí*.¹⁵⁶ Fins i tot, per a fer més visible la seua capacitat repressiva, un dia després el justícia, d’acord amb el consell, disposà que “se fessen hunes forques en lo loch hon conexeran [concretament, al camí de Cocentaina] que stiguen millor per exemplar y fortificar la Justicia per seny de la Cesàrea Real Magestat e sustentació de la terra”.¹⁵⁷ Alhora s’ordenava el bandeig immediat de tots els forasters per a evitar que s’hi acolliren elements de les germanies d’altres indrets. Les noves ordenacions que anualment feien públiques el justícia i el consell de la vila a l’inici de l’any foren ampliades el 6 de gener de 1522, amb dues noves ordenacions relacionades amb la persecució de la Germania. Primerament, per evitar enfrontaments entre partidaris de cadascun dels bàndols s’hi disposà “que ningun home ni dona gosen dir a ningun faldit ni masquarat ni traydor ni agermanat en pena de v sous” i per a garantir la seguretat de la població s’hi prohibí portar escopetes pel carrer, fer pólvora sense llicència o traure ballestes en una brega, sota pena de deu sous i pèrdua de l’arma emprada.¹⁵⁸

Però, a Alcoi hi havia constància que les mesures repressives disposades per l’autoritat s’agreujarien. Per aqueix motiu el mateix justícia escriví al governador Exarch per a fer-li memòria de les promeses efectuades pel lloctinent Hurtado de Mendoza d’obtenir el perdó per a la vila en agraïment del servei que aleshores feia la seua milícia en el setge contra la ciutat de Xàtiva.¹⁵⁹ Efectivament, i com temien els alcoians, augmentà l’esperit repressor

¹⁵⁴ BAÑÓ, Ricard, “Llorenç Nadal, lo mallorquí”, pàg. 77.

¹⁵⁵ AMA, MC 1508-1528, consell del 22 de desembre de 1521, pàg. 218.

¹⁵⁶ AMA, MC 1508-1528, consell del 2 de gener de 1522, pàg. 219.

¹⁵⁷ AMA, MC 1508-1528, consell del 3 de gener de 1522, s.f.

¹⁵⁸ AMA, CJ Tomàs Guerau, 6 de gener de 1522, full solt: “Ittem que ningú no gose portar scopeta ni per la vila ni per anar atornagat ni en altra manera en pena de x sous y perdre la scopeta e que ningú no gose de fer pólvora sens licència dels officials sots la mateixa pena e que havent-hi bregua no gosen traure ballestes en pena de perdre aquelles y en pena de deu sous”.

¹⁵⁹ AMA, CJ Tomàs Guerau, 15 de gener de 1522, pàg. 601: “Quant aquesta vila se-s reduhida al servey de la Cesàrea Real Magestat e ab la bandera de la dita vila ab molta gent són anats al camp de lo Senyor Virey que tenia contra la ciutat de Xàtiva e lo dit Senyor Virey los haga fet perdó e cesat de afavorir-lo fins que de les dites coses hagués fet consulta al dit Senyor Virey”.

per part de l'autoritat: la mort del dirigent Vicent Peris el 4 de març de 1522 fou acompanyada de l'empresonament de noranta-quatre persones, de les quals en serien executades quinze, després d'una sèrie d'interrogatoris amb tortures. Ontinyent i Albaida contemplaren, així mateix, nombroses execucions el mateix mes i Alcoi afegí la seua contribució a aquella matança: l'1 de març de 1522 fou executat el líder de la Germania local, Llorenç Nadal, que portava més de quatre mesos tancat a Cocentaina. Aquell dia el comanador Lluís Pelegrí, cavaller de l'hàbit de l'Orde de la Verge Maria de Montesa, *mestre del camp del Senyor Virey e alguazir mayor de aquell*, es va fer càrrec del presoner per a portar-lo a Alcoi, on manà que l'escapçaren, li penjaren el cap damunt el portal de Sant Agustí i el cos en un arbre en el camí de Cocentaina i prohibí que ningú no gosara tirar contra el cap sota pena de perdre la vida.¹⁶⁰ Després, s'alçà acta dels béns que posseïa el difunt i en va ser encarregada la custòdia a sa filla Bàrbara¹⁶¹ mentre que els hereus de Lluís Guerau, jurat en cap i capità de la milícia alcoiana, mort en el setge d'Alzira, el 16 de maig posaren una execució de béns contra l'herència del dit Llorenç Nadal, a conseqüència de la qual l'hereva hagué de desfer-se d'una heretat i una vinya que son pare tenia a la partida del Pago del Molinar. El 3 d'octubre de 1522, a més a més, Ramon Valls, antic justícia i jurat de la vila, presentà una demanda de nul·litat de la dita venda per ser titular d'un censal sobre la dita propietat, que havia quedat sense pagar.

La regularització de l'ordre incloïa, així mateix, l'immediat rescabament de les persones que havien estat saquejades pels agermanats. No era tan sols una exigència de dret sinó sobretot una demanda que alhora feien les principals cases nobiliàries del Regne, les quals havien patit els assalts als seus palaus i

¹⁶⁰ AMA, CJ Tomàs Guerau, 1 de març de 1522, pàg. 66: "Acte de mort e sentència de Lorenç Nadal (...) Lo comanador Pelegrí, mestre del camp del Senyor Virey e alguazir mayor de aquell, per mans del dit Senyor, vin y en lo present dia de huy ha sentenciat a.n Lorenç Nadal, baxador, de la present vila, e li ha fet anar lo cap, li'l ha fet posar en lo portal nomenat de Sent Agostí de la present vila de Alcoy e se le ha dexat penjat lo cos en hun arbre en lo camí de Cocentaina e ha fet fer crides per la present vila y terme de aquella que ningú no gose tirar en lo dit cab a pena de la vida".

¹⁶¹ AMA, CJ Tomàs Guerau, 1522, pàg. 751: "Los béns que foren scrits atrobats en casa de Lorenç Nadal, de la vila de Alcoy, de manament y per mà del comanador Monsorín, mestre de camp y alguazir del Senyor Virey, són los següents: / Item en lo obrador de baxar una caixa de fusta / Item un taulell de baixar / Item una cadira de fusta / Item un post de fusta / Item en una canbra una caixa / Item en altra canbra hun coffre / Item una màrfega dolenta e hun lit de posts / Item en altra canbra tres coffrens grans e hun chich / Item una màrfega e hun lit de posts, les quals cosaes són acomanades per lo dit alguazir ab jurament i pena de cent florins a Bàrbara, filla del dit Nadal". AMA, CJ Tomàs Guerau, 16 de maig de 1522, full solt: "(...) en Lorens Nadal de la dita vila és mort, pasat de la present vida en l'altra sens aver fet testament ni aver dispost de la presona (sic) legitima qui los béns de aquell regesca i atmenestre".

els roboratoris als seus vassalls, especialment els mudèjars. Hurtado de Mendoza, assabentat que els agermanats d'Alcoi havien participat en els saquejos de les terres de l'Almirall d'Aragó, del ducat d'Oliva i dels comtes de Cocentaina, Oliva, Aranda i Albaida, va trametre una crida comminatòria perquè en el termini de dos dies foren restituïts tots els béns furtats en aquests saquejos:

“Ara hoiats que us fas a saber de part de la Cesàrea e Cathòlica Real Magestat e del Illustre Don Diego Hurtado de Mendoça, Comte de Melito, lochtinent e capità general en lo present Regne de València, a tothom en general e a cascú en spècial de qualsevol ley, stat e condició sua com que haia pres, furtat, saqueyat y depredat qualsevol béns mobles o semovents de les cases y terres del Illustre Duc de Gandia y Spectables Comtes de Cocentaina, de Oliva, de Aranda e de Albayda y Admirant de Aragó y de altres qualsevols cancellers y vasalls de aquells y de altres particulars e privades persones de la Ciutat e Regne de València que dins dos dies naturals après publicació de la present contadors haien manifestat y restituït los dits béns mobles e semovents dels dits Illustres y Spectables Senyors y de altres qualsevol persones en poder del magnífich en Thomàs Guerau, Justícia de la vila de Alcoy”.¹⁶²

El justícia, llavors, començà promptament a lliurar els béns portats a la vila pels agermanats. El primer acte s'hi produí el 23 de gener de 1522 quan el magistrat lliurà a l'alfaquí Alí de Novelda *cinch canons*, a Gaspar Gruan d'Oriola un altre canó que era propietat del senyor de La Granja, i tres canons, dos tirs i cinquanta pedres a Rodrigo de Xandola, també d'Oriola, armament que amb seguretat fou portat a Alcoi pels agermanats que havien participat en la campanya del sud i en la fracassada conquesta del castell d'Oriola l'agost de 1521.¹⁶³ Tres setmanes després, Francesc Pasqual hagué de restituir per ordre del justícia una mula que era propietat de l'alamí de Billeneta.¹⁶⁴

La primera gran relació dels saquejos produïts començà el 9 de març de 1522. Aquell dia Lluís Monllor declarà haver comprat d'un soldat “hun canobre gran de lautó en lo camí del qual podia star una antorcha”. L'endemà, Lluís Esteve, veí de Villena però habitant d'Alcoi, va declarar haver pres al terme de Penàguila dos cafissos de forment propietat d'un *moro* de Benilloba. El 21 de març el mestre Ausiàs Vilaplana manifestà haver-se endut una mula pròpia de l'alamí de Benilloba.¹⁶⁵ El 27 del mateix mes es presentaren davant la cort del

¹⁶² AMA, CJ Tomàs Guerau, 1522, s.d. ni fol.

¹⁶³ AMA, CJ Tomás Guerau, 23 de gener de 1522, pàg. 60.

¹⁶⁴ AMA, CJ Tomàs Guerau, 16 de febrer de 1522, pàg. 65.

¹⁶⁵ AMA, CJ Tomàs Guerau, 9, 10 i 21 de març de 1522, pàg. 10.

justícia Jaume Margarit i Joan March, tots dos de Cocentaina, per a rebre els béns que els agermanats d'Alcoi s'havien emportat de la seua població. Declararen aleshores Joan Aiç —un dels síndics de la Germania—, Ginés Moltó, Andreu Carbonell, Nofre Mataix, Bernat Miralles, Joan Pérez, Joan Ferrandiç major, Pere Espinós (fillastre del mestre Amador Segrià que fou empresonat a començament d'any per manament del lloctinent general), Andreu Gisbert menor, Joan Payà, Ginés i Joan Llopis, Gaspar Garcia, Amador Vilaplana, Lluís Abat, un tal Arcainot, Melcior Miralles, Sebastià Llàzer, Bernat Llopis, Joanot Blanquer, Miquel Llidó, Melcior Llopis, Perot Sancho, Lluís Sempere, gendre de Nofre Pasqual, Joan Verdú i Miquel Mataix —tots dos síndics de la Germania local—, Andreu Sempere, el mestre Vicent Pedruell, Lluís Martínez, Joanot Miralles, Joanot Pastor, Salvador Ramon, Francesc Pasqual, Miquel Agostí, Perot Moltó, Perot Irlés i Francesc Garcia. Tots reconegueren tenir a les seues cases béns procedents del saqueig de la moreria de Cocentaina. Altres no s'atreverien a manifestar el que havien furat i li ho lliuraren al vicari de la parròquia sota secret de confessió. Els béns eren diversos: abundaven les peces de tela i matèria tèxtil de distintes classes (seda, llenç, lli, llana en madeixa, llana de matalaf, estopa per a fer espartenyas), peces confeccionades de vestir (alquissers, que eren una mena de capes de llana que usaven els mudèjars, *sayos de moro*, camises, camisetes, faixes, barrets, calces, saragüells,...), peces teixides d'ús domèstic (coixins per a seure, cortines, flassades, davantals, llençols, tovalloles, torcaboques i cabassos de palma), peces del moblatge (matalassos, estores, catifes i cofres), eines metàl·liques per a la casa (paelles, ferros per a coure-les, cassoles, tisores de sastre, agulles de cosir, calderetes, canelobres, tenalles, calderonets per al forn, perols i poals) i per al camp (rastells, aixades, *esquelles* o campanetes del ramat, podadores i corbells). A més d'açò, hi podem afegir una bona quantitat de cereals: en total quinze barcelles i dos almuds de blat, sis barcelles i dos almuds d'ordi i tres barcelles i un almud de mestures. Les armes que s'apropriaren els agermanats foren ben poques i, a més, bastant deteriorades: tres piques, dues llances, un punyalet vell, una espasa vella, una altra *sens bahina* i una *celada de cap*.¹⁶⁶

La segona gran relació de furts es donà a partir del 29 de març de 1522 per aquells que havien pres o comprat béns procedents dels saquejos d'Oliva i Gandia. Aleshores el batle demanà la restitució dels dits béns a les persones implicades: Joan Aiç i Joan Verdú —tots dos síndics de la Germania local—, Joan Soler, Jaume Pérez, Gracià Arcaina, Francesc Moltó, Francesc Aznar, Joan Espinós, Jaume Serrano, Francesc Jordà, paraire, Perot Pasqual, mossén Pere Pasqual, mossén Pere Blanquer, Ferran Garcia, Joan Garcés, la vídua de Lluís Irlés, el mestre Vilar, Andreu Sempere, Joan Pérez, tender, N'Aldonça,

¹⁶⁶ AMA, CJ Tomàs Guerau, 27 de març al 12 d'abril de 1522, pàg. 103.

madrina, i Alexo de Montoya, sastre. D'aquestes persones quatre aparegueren també en la relació del saqueig de Cocentaina: Joan Aiç i Joan Verdú, membres de la Junta dels Tretze d'Alcoi, Andreu Sempere i Joan Pérez, encara que aquest, per ser botiguer, tan sols hom podria haver-lo acusat d'adquirir mercaderies per al seu negoci dels soldats que havien participat en els saquejos, com ho declarà ell mateix en aquesta segona relació. Els béns eren semblants als portats de Cocentaina, encara que ara hi havia una gran presència de sucre, molt abundós a les terres d'Oliva i Gandia, on els mudèjars tradicionalment conreaven la canyamel.¹⁶⁷

Altrament, el 7 d'abril de 1522 Lluís Pastor tornà a Ayaye, fill d'Azmet, albarder de Benilloba, una vaca que li havien pres.¹⁶⁸ Fins i tot el 21 de maig el lloctinent escriví al batle d'Alcoi perquè s'assabentara d'una queixa que li havia fet arribar el procurador del comte d'Aranda, senyor de Benilloba, perquè l'alcoià Lluís Sempere tenia al seu ramat 73 ovelles furtades dels seus vassalls moriscos de Benilloba pel mateix Sempere i altres en temps de la Germania.¹⁶⁹ Aquest va jurar al batle que, en efecte, alguns dels seus caps de bestiar havien estat furtats a Benilloba, però que ell no se'ls havia endut sinó que fou el seu sogre qui en comprà trenta dels qui venien de saquejar Benilloba.¹⁷⁰ El 25 de maig un altre veí d'Alcoi, Andreu Aznar, lliurà a Ubaidal, canter, morisc de l'alqueria de Nofre Cendra, prop de Xàtiva, un *machet* que li havien furtat,¹⁷¹ mentre que les devolucions s'allargaren fins a desembre quan el justícia d'Alcoi lliurà tres bous al procurador de Cocentaina.¹⁷²

Alguns veïns ensem tractaren d'alliberar-se de la repressió, bé negant la seua participació en la Germania o bé adduint haver ingressat sota amenaces. Per evitar la persecució s'havia d'obtenir un certificat atorgat en primera instància pel municipi i després aprovat per les autoritats superiors. Coneixem a Alcoi el cas d'un sastre, el mestre Jaume Martínez, mort durant la Germania, al qual la seua família tractà d'esborrar la seua participació a la revolta pel bé del seu record (i com no, per a evitar futurs segrestos i composicions sobre la

¹⁶⁷ AMA, CJ Tomàs Guerau, 29 de març al 16 d'abril de 1522, pàg. 111-113.

¹⁶⁸ AMA, CJ Tomàs Guerau, 7 d'abril de 1522, pàg. 106.

¹⁶⁹ MOYA, José, *Libro de oro*, II, pàg. 164.

¹⁷⁰ AMA, *Llibre de la batlia (1511-1544)*, pàg. 141 (Canals, 21 de maig de 1522): "Por quanto el procurador del spectacle conde de Aranda, senyor que se dize del lugar de Benilloba, pretende que en el ganado de Luis Sempere ay setenta y tres ovejas que son propias del dicho spectacle conde o de sus vasallos, las quales se dize fueron robadas por el dicho Sempere y otros en tiempo que yvan saqueando el reyno". *Ibid.*, 22 de maig de 1522, pàg. 141-142, resposta de Lluís Sempere al batle: "dix que en aquell temps que la gent anava saquegant (sic) per la terra e hagueren robat Benilloba e los bestiar de aquella".

¹⁷¹ AMA, CJ Tomàs Guerau, 25 de maig de 1522, pàg. 108.

¹⁷² AMA, CJ Tomàs Guerau, 5 de desembre de 1522, pàg. 108.

seua herència). Segons el certificat lliurat pel consell local aquest mestre, després d'haver ingressat lliurement a la Germania, va decebre's i volgué abandonar, a la qual cosa s'oposaren els síndics. Per això, decidí anar-se'n per mar a vendre roba fins que la Germania fóra dissolta, però amb la mala fortuna que, arribat a la ciutat d'Alacant, fou sorprés per uns soldats, que el mataren i li furtaren els diners de la roba que ja havia venut.¹⁷³

La benvolença del lloctinent Hurtado de Mendoza va afavorir la publicació de perdons restringits, com ara l'atorgat a València l'octubre de 1521. A Alcoi li va dictar també un perdó restringit el 25 de gener de 1522, encara que no fou publicat a la vila fins a cinc mesos després, en concret el 28 de juny. Aquest perdó comprenia el sobreseïment de tots els processos iniciats contra les persones i béns dels perdonats pels delictes de la Germania. La relació dels afavorits es reduïa a una provisió adjunta al perdó que, malauradament, no consta als registres de la cúria i que creiem perduda.¹⁷⁴ Prèviament, a la vila havien estat elegits pel sistema tradicional els oficials per al nou any: el dia 7 de juny de 1522 els nous jurats Joan Alçamora, Pasqual Sempere i Lluís Gisbert i el sagristà de la parròquia Andreu Margarit, notari; tres dies després ho foren la resta d'oficials menors (el clavari d'obres pies, Pere Estanya, cavaller; els jutges comptadors, Miquel Margarit i Ausiàs Martí; i el clavari de la vila, Lluís Espinós).

Mentrestant, el justícia Tomàs Guerau continuava la seua tasca repressiva contra els sospitosos d'haver-se agermanat. El mateix rei Carles li escriví des de Valladolid el 30 de setembre de 1522 per agrair-li haver impedit la regeneració dels avalots i escàndols. Aquests s'havien produït en rebre les notícies de l'eixida dels agermanats de Xàtiva per a fuetejar les tropes del lloctinent i ocupar diverses poblacions, com ara Algemesí, Alcàsser, Alberic, Llutxent i Albaida i per la posterior derrota al camp de Bellús el primer de setembre. La possibilitat d'una nova entrada dels agermanats a Alcoi havia revifat els seus partidaris i forçà la immediata resposta del justícia per atallar l'aldarull subsegüent.¹⁷⁵

¹⁷³ AMA, CJ Tomàs Guerau, 18 de març de 1522, pàg. 775 (n'hi ha una altra còpia en la pàg. 785).

¹⁷⁴ AMA, CJ Tomás Guerau, 28 de juny de 1522, pàg. 837.

¹⁷⁵ AMA, CJ Tomàs Guerau, 1522, pàg. 1011 (Valladolid, 30 de setembre de 1522): "Al amado nuestro Thomàs Guerau, Justicia de la vila de Alcoy. El Rey. Thomàs Guerau, por letras y relaciones de nuestro lugarteniente y capital (sic) general don Dieguo de Mendoza havemos sabido la buena diligencia que havéys fecho en castigar con justicia los que en essa villa querían innovar alborotos y scándalos, lo qual vos tenemos en mucho premio y siempre que semegantes cosas acaheçeren savéys como lo havéys acostumbrado teniendo cuydado de la buena administración de la justicia dessa villa que de más cumpliréys con lo que soys obligado nos complazereys mucho en ello. Datum en Valladolid a xxx de septembris any Mil DXXII".

El seu successor en el càrrec, Ginés Miralles, continuà fidel les decisions preses per Guerau i així el 27 de desembre de 1522, sis dies després d'haver estat escollit, confirmà que “nenguns dels bandegats (sic) no entren en la vila sinó que vagen fora y no entren puix són bandegats”.¹⁷⁶ Aquesta política de desplaçament de persones implicades en la revolta fou general en tot el Regne; el 28 de març de 1522, per exemple, comparegueren davant el justícia de Cocentaina els germans Martí i Perot Sòria, fills de Bernat Sòria, llauradors de la vila d'Elx

“e dixeren que com ells sien stats bandejats e foragitats de la vila de Elig damunt dita per lo noble don Juhan Baça, Governador de la dita vila, per lo Senyor de aquella ab pacte que hajen de exir fora e luny de la dita vila dotze legües sots certes penes en lo dit bandeig contengudes”.¹⁷⁷

A banda dels bandejats, alguns agermanats restaren un cert temps empresonats; a Alcoi fou habilitada com a presó una de les torres del convent de Sant Agustí i possiblement altres vilatans foren empresonats en llocs diferents.¹⁷⁸ Tenim constància que a Villena, on tenia el camp, l'any 1521, el marquès de Los Vélez, fou habilitada també una vella torre com a presó i allí anaren a parar alguns agermanats d'Alcoi i dels pobles dels voltants.¹⁷⁹

L'any 1523, a Alcoi, persistien els problemes d'abastiment quotidià. El 15 de març s'hi reconeixia que no hi havia qui portara carn a la vila i, per això, va acordar el consell enviar un home a Saix per a comprar el ramat que ja havien contractat amb el ramader Antoni Gil. El mateix dia, en prevenció del contagi de pesta, foren nomenats dos guàrdies per als portals del Castell i de Sant Agustí i s'acordà demanar butlla a tot el qui entrara a la vila i que aquestes butlles serien lliurades per l'escrivà del consell i no per cap altra persona. Quatre dies després, a la fi, s'hi va solucionar el problema de les carns i els cosins Joan i Nadal Moltó es feren càrrec de l'arrendament de la carnisseria en prometre portar corder a setze diners per lliura i cabrit per dotze diners la lliura.

Malauradament, la malaltia infecciosa que aleshores anomenaven pesta ja s'havia fet present a la comarca. Per això, el diumenge 19 d'abril de 1523, el consell de la vila va acordar tancar, l'endemà, totes les portes d'ingrés, tant als forasters com als mateixos veïns, i que aquests hi podrien ingressar després si

¹⁷⁶ AMA, MC 1508-1528, consell del 27 de desembre de 1522, pàg. 287.

¹⁷⁷ AMA, PN Francesc Joan Lleó, 28 de març de 1522, s.f.

¹⁷⁸ AMA, LC Lluís Espinós, 1522-1523, data de l'1 d'agost de 1522, pàg. 9; paga “a Pere Çatorre per guardar lo pres que-s tancat a Sent Agostí”. *Ibid.*, data del 13 de desembre de 1522, pàg. 11; paga “a-n Luís Arcayna, fill del baxador, per la guarda dels presoners, ço és, de Balaguer y Bernabeu”.

¹⁷⁹ AMA, PN Francesc Joan Lleó, 10 d'octubre de 1521, s.f.

tornaven amb butlla i passaven el reconeixement sanitari de les autoritats. Així mateix, Pere Castelló fou nomenat oficial especial contra el contagi. El mateix comte de Cocentaina va escriure al consell alcoià per a sol·licitar-li permís per a traslladar la seua residència des del Palau Comtal a Alcoi per a evitar el contagi. El consell, en principi, va autoritzar que el comte i tota la gent que l'acompanyava s'hi traslladaren en un sol dia; després van ampliar el termini fins a tres dies, del dijous 7 de maig al dissabte 9. Finalment el comte es va instal·lar al convent de Sant Agustí, així com ho feren altres cavallers de la vila comtal. La prevenció del comte contra la pesta estava fonamentada perquè uns dies després, el 23 de maig, el mateix consell de la vila de Cocentaina hagué de reunir-se a l'església de Santa Maria d'Alcoi "per a fer elecció de Jurats per a la impedició de la pesta que és en la vila de Cocentaina". En el mes de juny, en assabentar-se els jurats d'Alcoi que la pesta havia entrat a Ontinyent van ordenar que cap veí marxara a la dita vila i tot el que vinguera d'allà seria examinat i restaria en quarantena. A l'agost la pesta es va estendre per la comarca amb tanta virulència que, per exemple, el llogaret de Muro fou pràcticament abandonat pels seus habitants.

Entre les mesures que va emprar la Corona per a reprendre el control als municipis que seguien el tradicional sistema d'insaculacions o el de l'elecció oberta hi va haver la d'introduir obligatòriament el sistema de la *ceda* o nòmina aprovada pel rei o els seus representants directes. El 8 de maig de 1523 el mateix Carles I adreçà una carta al consell general de la vila per a informar-lo de la suspensió de qualsevol tipus d'elecció d'oficials perquè des d'aleshores seria el mateix batle reial qui els nomenaria d'acord amb una nòmina presentada abans de l'extracció.¹⁸⁰ Deu dies després, el governador subrogat del Regne, Lluís de Cabanyelles, afegí a l'anterior una altra lletra en què especificava com seria el nou tipus d'elecció i les atribucions del batle.¹⁸¹ En principi el manament reial tan sols era per un any, però immediatament s'hi suspendrien tots els oficis i càrrecs escollits abans, sota pena de deu mil florins y *de altres penes a arbitri de Sa Magestat reservades*. Per això s'anul·là l'elecció dels tres jurats vigents

¹⁸⁰ AMA, MC 1508-1528, consell del 18 de maig de 1523, pàg. 292 (Valladolid, 8 de maig de 1523): "A los fieles nuestros los Jurados y conego de la villa de Alcoy. El Rey. Fieles nuestros, por buenos respetos que a ello nos unieren havemos acordado que los officios dessa villa se provehan este anyo por nominación de personas y no por suerte o insaculación, lo qual por esta vez tan solamente suspendemos y por carta nuestra cometemos y enviamos a mandar al bayle dessa villa que él en nuestro nombre fagua elección de officiales y consejeros para el anyo venidero que començará a correr la vespra de pasqüa de pentecostés primero veniente". Cfr. SANCHIS LLORENS, Rogelio, *Memorias sobre antigüedades históricas*, pàg. 29-30.

¹⁸¹ AMA, MC 1508-1528, consell del 18 de maig de 1523, pàg. 292-293 (Alginet, 18 de maig de 1523).

feta el passat dissabte 23 de maig, en què havien estat triats Gracià Margarit, Ramon Valls i Ausiàs Martí. Llavors, el batle reial, Joan Alçamora, presentà una nòmina de dotze persones habilitades per a poder exercir l'ofici de jurats, entre les quals trobem els tres jurats elegits dies abans, a més d'uns altres nou individus (Bernat Miralles, Pere Estanya, Tomàs Guerau, justícia de l'any 1522, Antoni Pasqual, Andreu Gisbert major, Pere Castelló major, Pere Alçamora, Pere Vilar i Pere Espí). Tots ells, per descomptat, pertanyien a la vella oligarquia que secularment controlava els òrgans de poder a la vila i alguns d'ells, fins i tot, a la classe de cavallers i generosos, com Pere Estanya, Pere Castelló i Pere Alçamora. Aquests noms després

“foren posats en dotze redolins ab ses cèdules cascú y junts posats dins hun bací de aygua y per hun inffant petit, bé rebolicat, foren-ne trets y posats en mans del dit lochtinent y regent de batle y uberts per aquell, foren publicats en presència de dit consell per jurats, ço és, los magnífichs en Pere Castelló major, en Pere Alçamora y en Pere Espí, per a l'ofici de jurats per hun any primer vinent”.¹⁸²

D'aquests tres jurats en sabem que el primer, de la classe de cavallers, era una de les principals fortunes de la vila; va ocupar l'ofici de justícia per a l'exercici de 1504-1505 i en 1529 apareixia ja com a senyor del lloc de Benifallim. Pere Alçamora, generós, pertanyia a una de les famílies més poderoses d'Alcoi, la qual, originària de Xàtiva, s'havia establert a la vila on ocupà l'administració de la batlia reial quasi durant tot el segle XVI. El mateix Pere Alçamora va exercir, a més, de mostassaf durant l'exercici 1520-1521. Del tercer escollit, Pere Espí, en sabem que fou jurat segon en 1518-1519 i baciner de l'església de Sant Jordi successivament entre 1520 i 1522. Posseïa, com els altres dos jurats, soterrament particular i privat a l'església de Sant Agustí; fills seus, per altra banda, foren Pere Lluís Espí, mercader, i mossén Gaspar Espí, prevere.

Després de la intervenció de la Corona en la confecció de la nòmina de candidats, el consell va decidir demanar, el 19 de juny de 1523, que el consell reial els lliurara una còpia segellada del privilegi de 1501 pel qual havia estat reformat el sistema d'extracció d'oficials de la vila pel difunt rei Ferran d'Aragó. Aquell mateix dia s'hi rebé una lletra del consell de la Vila Joiosa en què s'informava de la presència de vaixells barbarescs que podien desembarcar a la Marina; per això el consell alcoià acordà enviar alguna gent per a guardar el pas de la serreta de Penella.¹⁸³

¹⁸² AMA, MC 1508-1528, consell del 23 de maig de 1523, pàg. 291.

¹⁸³ AMA, MC 1508-1528, consell del 19 de juny de 1523, pàg. 296.

Quant als diners que la vila havia prestat en diferents ocasions per al sosteniment de l'exèrcit reialista i que el lloctinent s'havia compromés a tornar, en principi s'autoritza que les pensions, fins que foren quitats els censals del clergat i del senyor d'Elda, serien pagades pels agermanats de la vila mitjançant una *tatxa* o repartiment del pagament. Per aquest motiu el consell alcoià envià a València el jurat Pere Espí perquè negociara la immediata formació de la dita *tatxa*. Aquestes càrregues sobre la població s'agreuaren a més amb noves demandes de la Corona. El dia 12 de desembre de 1523, el consell d'Alcoi rebia una carta del rei Carles, datada a Pamplona el 20 d'octubre, en què disposava que, entre les mesures preses en la campanya contra França, havia decidit ampliar les guarnicions en tots els castells i fortaleses del Regne per temps de quatre mesos i que el cost d'aquesta tropa seria sufragat per totes les ciutats i viles valencianes. A Alcoi, segons el monarca, li corresponia fer-se càrrec de les despeses del manteniment durant aquests quatre mesos de deu soldats.¹⁸⁴ El consell local va respondre que acatava les ordres però feia constar el fet que la vila ja tenia l'obligació de guardar la casa i fortalesa del convent de Sant Agustí i que, en tot cas, un jurat desplaçat a València donaria una resposta comuna amb altres viles i ciutats del Regne.¹⁸⁵

LA REPRESSIÓ SOTA EL GOVERN DE GERMANA DE FOIX

Na Germana de Foix, vídua de Ferran II d'Aragó i casada en segones núpcies amb el marquès de Brandenburg, fou nomenada lloctinent general de València el 27 de març de 1523, tot i que fins a l'11 de desembre no entrà a la ciutat. Des d'Alcoi va sortir al gener una ambaixada composta pels dos jurats de la vila, un notari i l'antic justícia Tomàs Guerau per a retre-li homenatge de fidelitat.

El govern de Na Germana comportà l'agreujament de la repressió física contra els agermanats. Alhora, però, la major novetat introduïda per la nova

¹⁸⁴ AMA, MC 1508-1528, consell del 12 de desembre de 1523, pàg. 300-301 (Pamplona, 20 d'octubre de 1523): "ya havréys sabido como Nos venimos determinado de hazer la guerra poderosamente en Francia, para lo qual todos o la mayor parte de nuestros reynos y súbditos nos sirven e ayudan con lo que pueden (...) a essa villa le caben a pagar diez hombres por los dichos quatro meses". *Ibid.*, pàg. 301: "ja havem sabut la anada de Sa Magestat al regne de Navarra e la intenció que té de fer guerra poderosament contra lo rey de França puix él és causa tenir divisa la crestiandat e impedir la conquesta contra moros enemichs de nostra sancta fe cathòlica e perquè en tal rahó e temps a son real servey tenir sos regnes en pau e concòrdia en apartar aquells de tot inconvenient que seguir se puixa" [el text està incomplet perquè l'escrivà no continuà la transcripció del document original en el llibre de consells].

¹⁸⁵ AMA, MC 1508-1528, consell del 12 de desembre de 1523, pàg. 302-303.

lloctinent en el bagatge repressiu fou el seu marcat caràcter econòmic, amb la prossecució de les confiscacions de béns, que ja havia iniciat el seu antecessor Hurtado de Mendoza, i sobretot amb la promoció de les composicions. Aquestes confiscacions de béns s'imposaren tant als agermanats presos com als absents, tots ells condemnats en mort natural. El sistema confiscador era ben complex; amb l'ordre del mestre racional en què instava el registre de les cases dels agermanats, visitava cadascuna d'aquestes un batle, un procurador fiscal o un algtzír que, acompanyats de dos notaris, dos porters i alguns testimonis, feien l' anotació. La major part dels béns confiscats, tanmateix, no canviava de posseïdor ja que els capllevadors eren amics o familiars de l'afectat. Les subhastes s'hi feren amb escassa freqüència perquè, segons creu Garcia Càrcel, resultava més còmode per a la hisenda reial cobrar de manera immediata la fiança pagada pels capllevadors, tot i que l'estimació fóra baixa que no pas posar els béns a subhasta pública, fins i tot amb una major rendibilitat a llarg termini. A Alcoi els segrestos de béns dels executats segueixen la tècnica suposada per Garcia Càrcel: els béns, per exemple, de l'escapçat líder de la Germania local, Llorenç Nadal, foren enregistrats per un oficial reial, el comanador Monsorín, algtzír del virrei, i posats en comanda, encara que no capllevats, en mans de la filla del reu, Bàrbara Nadal, sota pena de cent florins si infringia el segrest. Fins i tot oficials d'Alcoi, que havien estat fidels al rei, prengueren part en aquestes confiscacions. És el cas del batle Melcior Alçamora, qui va estar comissionat per Hurtado de Mendoza "per a cobrar e pendre a mans sues tots aquells béns mobles que eren d'en Miquel Brothóns, Ambrós Brohtóns, Thomás y Francés Boix y de Janot Bernabeu, tintorer, rebelles a la dita Cesàrea Magestat" i membres de la Germania de Xixona.¹⁸⁶

El recurs més freqüent emprat, però, fou el de les composicions o multes a persones, poblacions i oficis, mètode segons el mateix Garcia Càrcel més discret i eficaç que no pas les confiscacions, ja que aquestes suscitaren una complexa problemàtica jurídica per les protestes de les mullers dels agermanats,

¹⁸⁶ AMA, PN Francesc Joan Lleó, 8 de novembre de 1522, s.f. (Canals, 31 d'octubre de 1522): "Al amado de la Cesàrea M^{at} Melchior Alçamora, bayle de la villa de Alcoy. El Rey. E por Su Cesàrea e real M^{at} don Diego Urtado de Mendoza (...) el magnífico mícer Francés Ros nos ha hecho relación de la buena diligencia y recaudo que havéys puesto acerca la apprehención de los bienes y heredades de Miguel Brotóns y de su hijo, rebeldes a Su M^{at} en essa villa de Sexona, por ende con tenor de la presente hos dizimos, cometemos y mandamos (...) que continuéys en la venda de los dichos bienes que tenéys tomado y alláredes ser de los dichos Miguel Brothóns y de su hijo y aquellos vendáys y hagáys vender en pública almoneda al más presio que pudiéredes en dinero". Sobre els avatars d'aquests agermanats de Xixona, vegeu l'interessant llibre d'Antonio CASTELLÓ, *Ibi, de lloc a vila reial*, Ibi: Ajuntament, 2001.

les quals reivindicaren els seus respectius dots. Globalment foren multades almenys vuitanta poblacions de les quals dinou pagaren més de dos mil ducats (València, Xàtiva, Alcoi, Alzira, Morvedre, Xixona, Ontinyent, Castelló, Oriola, Cocentaina, Cullera, Elx, Xàbia, Benimaclet, Albaida, Russafa, Campanar, Patraix i Biar). Xàtiva pagà 36.000 ducats, Alzira 12.400, Alcoi 12.600, Morvedre 9.175, Xixona 7.200 i Ontinyent, Castelló i Oriola sis mil ducats cadascuna. Poblacions veïnes d'Alcoi també foren composades: Cocentaina amb 1.800 ducats i Planes amb 250.

Per a les composicions, segons Regina Pinilla, fou practicat quasi un model estandarditzat. La composició sumava una quantitat fixa a pagar en concepte de multa, a més d'un tant per cent, entre un vint i un vint-i-cinc, en concepte de despeses, deutes i danys, anomenat *dret d'avàries*. La composició afectava tot el veïnatge, fins i tot absent o mort, perquè els hereus *heretaven* l'obligació; restava, per tant, prohibit absentar-se'n per a evitar que la part del que marxava fóra carregada sobre la resta del veïnatge. Fins que no es pagara totalment la composició la població no rebria el perdó reial, encara que els qui la pagaren no serien sotmesos a penes corporals. La tècnica del cobrament era simple: una vegada imposada la taxa es dividia la població en una sèrie de fraccions, per parròquies i quarters, i es donava ple poder als jurats de la ciutat per a nomenar els qui havien de pagar, exceptuant-ne els presos i els absents (encara que eren precisament els agermanats més actius). La quantitat composada s'havia de satisfer en un màxim de vuit pagaments anuals establerts legalment en el moment de la imposició. Tots els composats ensems s'obligaren a residir en la ciutat fins al complet pagament de la multa, la qual, a més, vingué gravada en un vint per cent, que constituïa l'esmentat *dret d'avàries* pel valor de les hipotètiques despeses ocasionades i pels imprevists.

De vegades, com va ocórrer en el cas d'Alcoi, l'interés de Germana de Foix per imposar les composicions fou ben dissimulat sota una pretesa benvolença. Germana feia veure que havia tingut la deferència de commutar les penes corporals sobre el veïnatge per una composició general sol·licitada per la població mateixa. A Alcoi fou el prior del convent de Sant Agustí, fra Lluís Matarredona, el primer que informà el consell de la possibilitat de mudar les penes de presó i bandeig per una compensació econòmica a la corona. Relatà aquest religiós que, a mitjan mes de febrer de 1524, es trobava a València parlant amb els jutges de la reial audiència "sobre los presos en la presó de la dita vila de Alcoy e altres denunciats y absents per causa de la germania feta en la dita vila" i aquests jutges li van suggerir que tornara a Alcoi per a veure si el seu consell volia obligar-se a sotmetre's a una composició general. Plantejada la qüestió pel frare al consell de la vila, aquest acordà, sense cap discrepància, acceptar la dita composició, per a la qual designaren com a

procuradors el mateix religiós, el jurat Pere Espí i el prohoms Tomàs Guerau, a més d'ordenar que tots els agermanats presos o absents i les seues mullers signaren una carta d'indemnitat a la vila en què obligaren tots llurs béns i persones encara que se n'anaren.¹⁸⁷

Tot i que el manament del rei preveia un període transitori d'un any per a restaurar l'antic sistema electiu, tanmateix, dies abans de la nova elecció dels jurats d'Alcoi per a l'exercici de 1524-1525, el batle general va disposar el 8 de maig de 1524 la confecció d'una nova nòmina restringida de sis persones elaborada pel consell particular de la vila i presentada a ell per a trametre-la a Germana de Foix.¹⁸⁸ El consell, convocat el dimarts 11 de maig, “nomena sis persones, les quals són àbils y suficients per a dit ofici de Jurats, los següents: en Tomàs Guerau, Pere Benavent, notari, Antoni Pasqual, Pere Vilar, Ausiàs Martí, Miquel Margarit”.¹⁸⁹ Nòmina en la qual repeteixen individus de l'any anterior, com Tomàs Guerau —justícia el 1522—, Antoni Pasqual i Pere Vilar, mentre s'hi afegien d'altres que ja havien estat oficials de la vila en exercicis passats. Aquesta relació de noms fou presentada al batle general i aquest li la trameté a Germana de Foix, la qual l'aprovà, després de la substitució prèvia del suggerit Pere Benavent per Bernat Miralles, que havia estat també inclòs en la relació de l'any precedent per a l'extracció de jurats, segons consta en un escrit tramés a la vila en data de 12 de maig. En aquesta missiva s'hi recordava, així mateix, com s'havia de fer novament l'elecció (“las seys personas abaxo contenidas y que de ellas y no de otras personas por esta vez hagáys sacar por redolinos los dichos Jurados”) i feia memòria, alhora, que aquests jurats havien de triar els consellers i la resta d'oficials de la vila entre persones hàbils i fidels a la corona.¹⁹⁰ En aplicació del manament de Na Germana fou feta l'elecció dels jurats; primerament s'introduïren les cèdules dels noms en els redolins segons l'ordre com havien estat designats per l'autoritat, és a dir, primer Tomàs Guerau, segon Bernat Miralles, tercer Miquel Margarit, quart Antoni Pasqual, cinqué Pere Vilar i sisé Ausiàs Martí. Després els redolins foren ficats en un bací ple d'aigua del qual un xiquet en tragué tres, les cèdules dels quals pertanyien a les persones de Tomàs Guerau, jurat en cap, Miquel Margarit, jurat segon, i Pere Vilar, jurat tercer.¹⁹¹

Quant a la composició, les gestions dels procuradors nomenats pel febrer per a taxar-la s'allargaren més de quatre mesos. El 14 de juny de 1524, a la fi,

¹⁸⁷ AMA, MC 1508-1528, consell del 25 de febrer de 1524, pàg. 307-308.

¹⁸⁸ AMA, MC 1508-1528, consell de l'11 de maig de 1524, pàg. 309-310.

¹⁸⁹ AMA, MC 1508-1528, pàg. 310-311.

¹⁹⁰ AMA, MC 1508-1528, consell del 14 de maig de 1524, pàg. 313-314 (València, 12 de maig de 1524).

¹⁹¹ AMA, MC 1508-1528, pàg. 314.

Germana de Foix va adreçar una carta al consell d'Alcoi en la qual reconeixia haver acceptat redimir les penes a canvi de la multa general sol·licitada. Així mateix, hi exigí la presència en terme de quatre dies dels representants de la vila per a comunicar-los personalment la quantitat fixada de la composició.¹⁹² Hom convocà un consell general de forma urgent el dia 10 de juliol a l'església de Santa Maria; a causa de les faenes del camp molta gent no hi va acudir al so de trompeta, tot i que hi havia d'altres que no anaren per temor de ser empresonats. En aquelles circumstàncies el consell particular o reduït de la vila decidí acceptar el manament de Germana de Foix i així ho va fer constar en una carta immediatament adreçada al doctor Francesc Ros, advocat fiscal de la corona a la ciutat de Xàtiva.¹⁹³ Alhora foren enviats a València dos procuradors electes de la vila, Miquel Margarit i Ausiàs Martí, membres del consell particular, per a rebre la comunicació verbal de Germana de Foix. Així s'assabentaren que la composició s'havia establert en dotze mil ducats, a més de les *avèries y despeses*, circumstància que acabà pujant la xifra a 12.600 ducats. Com que s'havia de pagar en un termini de set anys, el justícia i jurats exigiren immediatament als agermanats que signaren personalment i solidàriament una escriptura d'indemnitat en què s'obligaven a pagar en tots temps la dita composició. La relació d'afectats començà a redactar-se el dia primer d'agost de 1524 i es perllongà fins al cinqué. El total d'inscrits en la dita composició va ser de dos-cents; però, a més a més, hagué de fer-se noves llistes ja que s'hi detectaren algunes irregularitats. Així N'Alfons de Vila-ragut, lloctinent del tresorer de les composicions del Regne, misser Francesc Ros, escriví als oficials d'Alcoi donant-los compte d'un veí inclòs en la composició en rebel·lia, encara que llavors era al servei de la corona. Entre l'1 i el 5 d'agost de 1524 un total de 358 persones signaren una conveni pel qual s'obligaren a pagar en els anys successius la taxa imposada.¹⁹⁴ El dia 3 de setembre de 1524 Germana de Foix va encarregar a Pere Joan Llopis, ciutadà de Xàtiva, que anara a Alcoi i s'encarregara personalment que els oficials posaren en execució el repartiment

¹⁹² AMA, MC 1508-1528, consell del 21 de juny de 1524, pàg. 317-318 (València, 14 de juny de 1524).

¹⁹³ AMA, MC 1508-1528, consell del 10 de juliol de 1524, pàg. 319-320.

¹⁹⁴ AMA, *Fons José Moya*, escriptures d'obligació atorgades entre l'1 i el 5 d'agost de 1524: "Conveni de les obligacions de la composició (...) tots vehins y habitadors de la vila de Alcoy, attenents e considerants la dita e present universitat de Alcoy e vosaltres magnífichs justícia e jurats e molts prohoms ab voluntad e consentiment de la Serenísima Reyna Lochtinent general en lo present Regne de València e dita règia cort haver fet e constituït síndich de la dita vila per a obligar-se e prometre pagar tota aquella quantitat que ab sa Magestat se po[d]rà concordar per causa de la Germania feta en la dita vila de Alcoy per nosaltres sobredits y altres qui en après firmarán. E lo qual dit síndich en nom de la dita universitat ha feta la dita obligació...".

de la composició ja decretada.¹⁹⁵ Des d'aquest mateix moment de la imposició, alguns dels afectats, sense diners disponibles, s'apressaren a carregar-se censals alhora que deixaven de respondre d'altres obligacions anteriors amb els censualistes.

Quant als abastiments, en la segona meitat de l'any 1524 podia veure's que la situació millorava, especialment amb la reducció dels preus del blat. A l'agost la cambra pagava el blat a 38 sous el cafís, tot i que encara hi havia mesures contra els que pretenien traure'l de la vila. Així, s'amenaçava amb multes de seixanta sous tot aquell que pretenguera traure ordi o blat de la vila sense llicència de les autoritats.

Malgrat que en principi els alcoians havien acceptat la composició per a lliurar-se de la repressió física, sembla que aviat feren resistència a l'hora de pagar les anualitats. Reclamaren al lloctinent general, el duc de Calàbria, casat feia poc amb Germana de Foix, els uns perquè havien estat composats sense haver estat mai implicats en la Germania i els altres s'hi queixaren perquè, tot i reconèixer haver pres partit per la Germania, els semblava que les composicions eren excessives i, a més a més, que hi havia d'altres que s'havien agermanat i no havien estat composats. Davant açò, Ferran d'Aragó, duc de Calàbria, en principi va pensar d'enviar-hi un comissari per a revisar la composició i el seu repartiment, però després va decidir d'intervenir-hi personalment. Per això va disposar que els oficials d'Alcoi confeccionaren un memorial de greuges dels composats i que per mitjà d'uns procuradors i del batle fóra presentat a València davant d'ell i el reial consell, on decidirien sobre la reforma de la dita composició.¹⁹⁶ El consell de la vila, en rebre aquesta carta del lloctinent, datada el 10 d'abril de 1527, acordà el dia 10 de maig enviar a València com a procuradors el batle Melcior Alçamora, el justícia Ausiàs Martí, el jurat en cap Pere Espí i el justícia de l'any judicial 1521-1522, Damià Guerau.

Les queixes dels composats, però, també es referien al dolent sistema d'execucions, el qual feia incrementar les despeses i, per tant, la càrrega sobre les taxes. En concret, la crítica que es feia des d'Alcoi és que tots els oficials enviats des de València per a ocupar-se de les execucions dels deutors hi

¹⁹⁵ AMA, MC 1508-1528, consell del 9 de setembre de 1524, pàg. 323-324 (València, 3 de setembre de 1524): "Amado de Su Magestat Pedro Joan Lópiz, por quanto cumple mucho al servicio de Su Magestat que la tacha hecha por los delictos populares de los culpables de la villa de Alcoy se execute, por la buena confianza que en vos tenemos por la real auctoritat os dezimos y mandamos que luego en recibiendo ésta partáys para la dicha villa de Alcoy y allí constituhído intimaréys e daréys a los oficiales de dicha villa la dicha tacha por Nos ya decretada e procuraréys por todo el posible que aquellos enpiecen a executar aquella de la misma forma que stà hecha y vos cobraréys el dinero".

¹⁹⁶ AMA, MC 1508-1528, consell del 10 de maig de 1527, pàg. 370-371.

arribaven i passaven el temps sense fer-ne cap. Per això, el consell de la vila va exigir al mestre racional que tots aquests comissaris, algutzirs i porters de lletres que enviara a Alcoi no podien estar-se més de sis dies en repòs i que en aquests sis dies havien de fer complir les execucions dels composats o dels col·lectors i, si no feien això, els deutors no tindrien obligació de fer-se càrrec de les despeses extraordinàries d'aquests funcionaris indolents.¹⁹⁷ Així mateix, per reforçar aquesta petició, el consell va trametre una altra lletra als procuradors que tenia a València, ocupats en les negociacions sobre la composició amb el lloctinent general i el consell reial, a fi que ho comunicaren personalment al mateix mestre racional.¹⁹⁸

El dia 12 de juny de 1527 fou convocat un altre consell per a tractar sobre les negociacions amb el lloctinent general i el mestre racional. S'hi va acordar elegir un procurador, Jaume Valls, a qui auxiliarien el síndic i l'advocat que la vila tenia a València, el notari Joan Nadal i el doctor misser Benavent. Així mateix, li comunicaren una extensa relació d'instruccions: que totes les demandes presentades pel mestre racional a la vila o el seu clavari per causa de la composició i el repartiment havien de recaure sobre els agermanats; que fins ara tots els viatges i despeses fets per tractar de l'ajust de la composició els havia pagat la vila i això tocava pagar-ho als composats; que la vila s'havia carregat en nom del rei diversos censals durant la guerra i que les pensions d'aquests censals, en concret un de trenta mil sous al senyor d'Elda, un altre de 1.076 lliures al senyor de Castalla, Ramon de Lladró, i un tercer de 150 lliures al veí de Cocentaina Joan Sanxo Salvador, corresponia pagar-les al patrimoni reial; el rei, però, els havia traspasat el dret de cobrar les pensions de les quantitats recaptades dels composats per la Germania i que aquests havien de lluir els censals i no la vila; que els comissaris i algutzirs vinguts a la vila per a fer execucions de béns dels agermanats no podien estar-se més de sis dies a la vila i si hi foren més jornades no cobrarien les dietes; a més a més, havien de fer les execucions obligades i que totes les quantitats que la vila havia pagat a aquests comissaris havien de ser tornades pels agermanats per a un nou repartiment; i, finalment, que s'adquirira un llibre amb més de cinc-centes planes on serien inscrits tots els composats de la vila.¹⁹⁹

El fet cert és que hi havia molta gent que no pagava des de 1525 perquè ho tenia força difícil. Llavors es necessitava una pròrroga; per contra, el batle

¹⁹⁷ AMA, MC 1508-1528, consell del 2 de juny de 1527, pàg. 371.

¹⁹⁸ AMA, MC 1508-1528, consell del 6 de juny de 1527, pàg. 372.

¹⁹⁹ AMA, MC 1508-1528, consell del 12 de juny de 1527, pàg. 379-381: "Instruccions fetes per lo magnífich Consell de la vila de Alcoy al honorable en Jacme Valls, elet per lo dit Consell, del que ha de fer per aquell, tractar e negociar davant lo Exmo. Senyor Duch de Aragó, lochtinent general". *Ibid.*, pàg. 382; carta del consell d'Alcoi al seu síndic en València.

publicà el 25 de juliol de 1527 una crida en la qual fixava que el mes d'agost seria el darrer termini per al pagament dels deutes endarrerits. Des de València les autoritats veien amb preocupació les dificultats de la recaptació i decidiren enviar l'alguatzir mossén Francesc Carcola per a exigir una major celeritat. El 16 d'agost dotze veïns de la vila, col·lectors de la composició, es comprometeren davant del dit alguatzir que el dia 20 farien efectives al clavari de la composició les 1.200 lliures que devien, sota pena de mil florins de multa i l'encarcerament a la presó comuna de la vila. El mateix 16 d'agost aquest alguatzir elegí el paraire Diego Ayala perquè notificara un manament executori a Miquel Joan Pérez, un dels col·lectors de la composició, que aleshores vivia a València. A més a més, exigí a Gabriel Pérez, oncle del dit col·lector absent, que li fera arribar el dit manament al seu nebot a fi que es presentara immediatament a Alcoi, sota pena de mil florins d'or. Malauradament, Ayala tornà a la vila el 21 d'agost sense haver trobat el col·lector a València. La resta dels col·lectors de la taxa que vivien a Alcoi, com que no pogueren fer efectiu el pagament, foren empresonats el mateix dia 21, alhora que l'alguatzir Carcola feia pública una crida en què exigia que tots els deutors de la composició abonaren en un termini de vint-i-quatre hores tot el que devien a la corona. Malgrat les amenaces i l'empresonament dels col·lectors, molts agermanats es resistiren a pagar, per la qual cosa el 23 d'agost de 1527 l'alguatzir féu publicar una altra crida en què s'estenia la pena d'anar a presó a tot aquell deutor que no solucionara el seu deute. A la fi, aquest alguatzir va obtenir la promesa de dos dels col·lectors de l'any 1526 de presentar-se el 2 de setembre a València amb les quantitats degudes dels terminis de la composició.

De les negociacions amb el lloctinent general Ferran d'Aragó, duc de Calàbria, els oficials de la vila aconseguiren el 23 d'octubre de 1527 que, en efecte, les pensions dels censals constituïts en temps de la guerra per ajuda de l'exèrcit reial havien de pagar-les els composats i, per això, havia de fer-se un altre repartiment per a cobrir aquestes i altres despeses extraordinàries.²⁰⁰ L'endemà, dia 24 d'octubre, el consell determinà quin seria l'abast del nou repartiment: havia de cobrir tots els buits de la clavaria de Damià Margarit de l'any 1525 i de la clavaria de Lluís Joan d'Alçamora de l'any 1526 i que el mestre racional havia ordenat que no foren inclosos entre les despeses de la vila, sinó que foren adjudicats als composats.²⁰¹

Amb tota aquesta sèrie de mesures el consell tractava de lliurar-se de la feixuga càrrega que suportava des de la constitució de la composició perquè, encara que aquesta havia de recaure sobre els agermanats, la vila havia hagut de fer nombroses despeses en les negociacions per aconseguir la redempció de les penes corporals i fer-se càrrec de les pensions dels censals carregats en la

²⁰⁰ AMA, MC 1508-1528, consell del 23 d'octubre de 1527, pàg. 398.

²⁰¹ AMA, MC 1508-1528, consell del 24 d'octubre de 1527, pàg. 399-400.

guerra, mentre s'hi constituïa la composició o els agermanats ajornaven els pagaments. Malgrat les prohibicions expressament contingudes en la composició d'abandonar la vila, hi hagué qui se n'anà d'Alcoi, la qual cosa havia d'alterar la distribució de la composició. El 20 d'agost de 1527, per exemple, el justícia Ausiàs Martí i els jurats Joan Pujaçons, Lluís Joan d'Alçamora i Miquel Margarit, escrivien a les autoritats del Regne perquè obligaren aquests agermanats a contribuir en la taxa d'Alcoi i identificaven aquests fugitius: mestre Joan Guerau, fuster, que vivia a Cocentina (252 sous), Joanot Abad, a Elda (315 sous), Joan d'Alçamora, a Elx (84 sous), Jeroni Blanes, a Onil (126 sous), Baltasar Pastor, a Ontinyent (252 sous), Pere Martínez, a Banyeres (126 sous), Nicolau Beneito, a Ontinyent (126 sous), Joan Ferrandiç, a València (189 sous), mestre Nadal "lo celler", a València (189 sous), i el fuster Andreu Moret, a Ontinyent (126 sous).²⁰²

En la darrereria de l'any 1534, a causa d'aquestes successives sortides i com que molts havien estat declarats insolvents, hi hagué necessitat d'efectuar una nova redistribució o *retatxa* en què, en quatre compromisos, els agermanats inscrits que romanien a la vila s'obligaven a pagar *simul et insolidum* les quantitats degudes per a l'amortització final de la composició. Llavors s'habilità un *Llibre de la retacha dels menysfalliments de les persones compossades per los delictes populars de la vila de Alcoy* que durà fins a l'any 1545, quan hom considerà saldada la composició. Amb aquest renovat repartiment s'assegurava, així mateix, el pagament de les pensions dels censals carregats durant la guerra (956 lliures pagades al senyor de Castalla, Ramon Lladró, i 390 lliures a Joan Coloma, entre 1534 i 1545), a més de 1.021 lliures tornades a Na Maria de Toledo. S'adoptà, a més, un nou mètode de recaptació en substituir els antics col·lectors pels cinqueners: aleshores hom distribuïa els composats en grups de cinc individus i un de cada grup s'encarregava de cobrar als altres quatre i lliurar el total percebut al clavari de la composició. Fins i tot hi va haver pagaments parcials fins a l'any 1561, quan efectivament hom donà per conclosa la composició pel crim de germania.

²⁰² BAÑÓ, Ricard, "Llorenç Nadal lo mallorquí: aproximació..."

QUÈ FOU LA GERMANIA D'ALCOI?

No podem concloure l'estudi sobre la gènesi i el desenvolupament agermanat a Alcoi sense plantejar una sèrie de concrecions sobre aquesta revolta. Ens resta fer una reflexió sobre la seua composició social, les reivindicacions dels agermanats i, àdhuc, el seu important component antisenyorial i antimudèjar. Anirem per parts.

Quant a la terminologia, l'ús del terme *Germania* per a identificar els fets esdevinguts entre 1519 i 1523 presenta indubtables particularitats. Fins aleshores la paraula germania, mot derivat de germà, s'havia usat com a sinònim de companya dins del règim de béns matrimonials. Pel que fa al mot germandat, aquest s'usava per a tractar de les bones relacions establides entre dues poblacions o municipalitats, com és el cas de la germandat de pasturatge pactada entre les viles de Villena i Cabdet. Quan aquest acord tenia un caràcter bel·licós o defensiu s'anomenava unió o sacramental. Per a Eulàlia Duran la introducció de la definició de germania per al moviment rebel produït a València estava en connexió amb la popularització de la "Santa Hermandad" instituïda a Castella en 1476 i en 1488 als regnes d'Aragó i de València, i que representava unes confederacions de poblacions unides en una lliga per a combatre les bandositats i arbitriarietats dels nobles i perseguir els malfactors. A Alcoi el moviment també fou anomenat predominantment germania, però alhora fou identificat amb el terme unió. Les autoritats reials, mentrestant, acostumaven a parlar del moviment com el "comunero".

Enfront dels agermanats hi havia els *mascarats*. Segons la mateixa Eulàlia Duran, aquest mot havia identificat els qui no combatien el rei Joan II en el curs de l'enfrontament amb la Generalitat catalana en la segona meitat del segle xv. En la Germania de València els *mascarats* no eren purament els enemics naturals de la mà menor, és a dir, els cavallers i nobles, sinó més aviat els qui col·laboraven amb aquests o tenien uns certs vincles amb ells, i, per tant, no eren partidaris de l'esperit agermanat. El cronista Miquel Garcia, coetani de la revolta, precisava que els "mascarats eren tots los que tenien roba, com eren

mercaders, ciutadans, potecaris e molts altres”. A Alcoi, així mateix, s'emprava el terme *mascarat* en aquest sentit, com una mena d'insult contra els qui no combregaven amb la Germania. Fins i tot, el mateix justícia local hagué d'intervenir per atallar els aldarulls i va prohibir l'ús d'aquest mot per a referir-se a cap altra persona.

Pel que fa a la sociologia de la revolta, en essència els agermanats foren artesans i llauradors, tot i que a Alcoi el pes relatiu dels mestres fou menor que a la ciutat de València, potser pel seu menor nombre. En la relació de la composició de 1524 tan sols se'n citen cinc i curiosament dos d'ells eren immigrants vinguts a Alcoi uns anys abans de l'esclafit de la revolta. A més, hi participaren membres de tots els oficis que hi havia a la vila, com ara els relacionats amb la manufactura del drap (abaixadors, tintorers, paraires, teixidors i carders), de la confecció (sastres i calceters), del calcer (sabaters i espardenyers) o d'altres activitats, com botiguers, carnissers, barbers, fusters, ferrers, hostalers i moliners, encara que si considerem que un ofici predominà sobre els altres fou el dels paraires.

Aquest aspecte, el dels forans implicats en la Germania, fou una altra de les característiques generals del moviment en tot el País Valencià. A la ciutat de València abundaren els immigrants agermanats, la bel·ligerància dels quals és atribuïda per Garcia Càrcel i Vicent J. Vallés a importants problemes d'integració laboral i social. A Alcoi creiem que la situació d'aquests fou diferent perquè es tractava d'individus amb molts anys de residència a la vila i pràcticament tots s'hi havien aveïnat. Els paral·lelismes, però, amb la capital continuen: enllà diversos líders de la revolta a floraren entre aquests forans, com ara Sorolla (natural de Sant Mateu, al Maestrat), Vicent Peris (de Sogorb), Esteve Urgellès (d'Ontinyent), Joan Pellicer (de Sant Mateu), Bertomeu Martí (de Xèrica), els dos primers Encoberts, l'andalús Bocanegra, els aragonesos Jeroni Sòria i Joan Vicent, el portugués Joan Longo de Fuerteventura, el navarrés Iñigo Enyego i els italians Bissio i Speramochi. A Alcoi, per la seua banda, trobem entre els agermanats no autòctons els mestres Miquel de Tolosa, fuster, natural del País Basc, i Vicent Pedruell, sastre, natural d'Aragó, encara que el personatge més important no nascut a Alcoi fou Llorenç Nadal, el líder radical de la Germania local, mallorquí de naixement però des de l'any 1484 amb residència documentada a la localitat.

Aquest personatge ha estat ben estudiat per Ricard Bañó, que l'identifica com el veritable fundador de la Germania d'Alcoi. A Mallorca, l'any 1435, el call o barri jueu va ser barrejat igual que ho havia sigut l'any 1391: els jueus es van convertir massivament al cristianisme. Un any després, la reina Maria, muller d'Alfons el Magnànim, atorgava al Regne de Mallorca el privilegi que “d'ací avant no puga haver en la illa, call ne sinagoga de jueus més de xv dies

sota pena de confiscació de béns”. Naturalment, aquesta conversió en massa va ser fingida i això ho sospitaven també els cristians de l'illa. A partir de l'any 1478, potser la pressió de la Inquisició degué obligar Llorenç Nadal a fugir del Regne de Mallorca i establir-se a Alcoi. La manca de Llibres de Consells entre 1446 i 1484, on es troben els aveïnaments, ens priva de conèixer quina degué ser la data de la seua vinguda a Alcoi.²⁰³

Per ara, la primera referència històrica que tenim de Llorenç Nadal data del dia 8 de juny de 1484. El consell d'Alcoi l'elegeix per a sagristà i llumener de l'església de Santa Maria. A partir d'aquesta data fins a la seua mort, el primer dia del mes de març de l'any 1522, les notícies que en tenim són abundants. El 24 de maig de 1485 el consell ordena que Llorenç Nadal no puga ser elegit, durant cinc anys, peiter de la vila per haver estat sagristà i llumener. Un any després, el 17 de març, arran d'un plet, a Llorenç Nadal li embarguen els seus béns. En aquests anys la professió que exerceix és la de paraire. El 26 de novembre de 1498 arran d'un plet entre ell i Alim Çabé, *moro* de Muro, hi apareix per primera volta el malnom de *Mallorquí* relacionat amb el seu nom. La vespra de Nadal de l'any 1499 tornem a trobar Llorenç Nadal, aquesta volta fent de testimoni, juntament amb Pere Moltó, en l'acte de l'inventari de l'argent restituit per mossén Margarit a l'església d'Alcoi. El 26 de gener de 1503 Lluís Guerau, mercader d'Alcoi, ven a Llorenç Nadal un tros de terra situat a la partida del Camí de Penàguila amb un cens anual de 40 sous. El mateix dia Llorenç Nadal ven a Joan Pardo, gallec, saig de la vila d'Alcoi, un hort que tenia. El 19 de març del mateix any, en una reunió general del consell per a tractar del preu del cafis de forment, Llorenç Nadal és un dels qui s'oposen que el dit preu siga de 44 sous. Aquest any de 1503 havia sigut un any de gran fretura de blats.²⁰⁴

Llorenç Nadal estava casat amb Aldonça (el cognom de la qual probablement era Abad, ja que apareix un cunyat de Llorenç anomenat Joan Abad), i tenia tres fills: Llorenç, Miquel i Bàrbara. El primer dia d'abril de 1511 el consell va decidir que el fill de Llorenç Nadal, Llorenç, sabater, per raó d'haver vingut a viure a Alcoi, d'on havia estat absent alguns anys, i per ser fill de la vila, fóra lliure i franc de pagar alguns impostos com els de murs i valls, taxa i cisa, excepte el de la carn. Per deferència a ell prohibia, a més, que cap altre sabater poguera establir-se a Alcoi. El 6 de juny de 1514, Llorenç Nadal i Lluís Guerau van ser nomenats jutges comptadors de la vila. Durant els anys 1514-1515 i 1515-1516 Llorenç Nadal va ser elegit conseller, la qual cosa demostra la seua pertinença a la classe dirigent municipal alcoiana. El 16 de

²⁰³ BAÑÓ, Ricard: “Fons documentals dels segles XIII, XIV i XV a l'Arxiu Municipal d'Alcoi”, en *Congrés d'estudis de l'Alcoià-Comtat*, Alcoi: Ajuntament, 1989, pàg. 27-35.

²⁰⁴ BAÑÓ, Ricard, “Llorenç Nadal lo mallorquí: aproximació...”.

març de 1517 tornem a trobar el malnom *Mallorquí* lligat a Llorenç Nadal, quan aquest va ser acusat pel justícia que el seu ase estava al camp de forment de mestre Blasco al Teular. La multa va ser de poca importància, un diner.

A la ciutat de València, amb els artesans, s'ha de destacar el protagonisme que en la revolta prengueren els camperols, els quals es van adscriure massivament a la Germania, especialment en el període radical de revolta. Del seu pes específic n'és un bon reflex el fet que tingueren un membre fix dins la Junta dels Tretze. La funció dels llauradors, a més, anava augmentant paral·lelament al radicalisme revolucionari. Les apel·lacions antifeudals, abolicionistes de censos, tendents a la supressió de les discriminacions favoritistes als mudèjars, van tenir en el camperolat el seu millor representant. A Alcoi, per la seua banda, els llauradors incorporats a la Germania foren nombrosos i almenys tingueren tres representants en la junta local dels Tretze, tot i que pensem que altres membres també van tenir forts vincles amb els llauradors, com és el cas de l'abaixador i líder de la Germania Llorenç Nadal. Les característiques particulars de l'economia domèstica alcoiana de l'època protoindustrial es basaven en una ferma combinació del treball agrícola i l'artesà, en què aquest últim omplia els espais temporals quan no era necessària la cura dels terrenys. El cas del citat Nadal és ben il·lustratiu: tot i que el seu ofici era el d'abaixador de draps, per la documentació consultada sabem que bona part dels seus ingressos procedien del conreu d'uns camps de secà, primerament com a arrendatari i després com a propietari. No fou estrany, aleshores, que els llauradors disposaren d'un major suport en la Junta dels síndics de la Germania, ja que molts dels seus membres també podien ser sovint treballadors de la terra o tenir-hi interessos.

A la ciutat de València, mercaders, notaris i juristes s'agruparen gairebé totalment en el bloc antiagermanat, entre els *mascarats*, la qual cosa semblava lògica pels seus vincles econòmics i familiars amb l'oligarquia de la ciutat. A Alcoi, per descomptat, aquests vincles eren molt més acusats perquè, com que no existia una veritable oligarquia per raons d'extracció social sinó més aviat per un sentit corporatiu de cercle econòmic, aquests mercaders, notaris i juristes eren membres d'aqueixa mateixa oligarquia que controlava el govern de la vila. No obstant això, tot i que aquests participaren en el bloc antiagermanat, no tots estaven disposats a prendre part en la repressió subsegüent a la revolta. A Alcoi fou indicatiu l'exemple del notari Andreu Margarit, el qual es negà a acceptar el seu nomenament com a assessor fiscal del justícia en el procés contra Lluís Martí —que s'havia negat a servir en les tropes reclutades per a auxiliar el lloctinent general—, encara que hagué de variar la seua postura quan el magistrat l'amenaçà d'imposar-li una multa de cent florins.²⁰⁵

²⁰⁵ AMA, CJ Tomàs Guerau, 24 de juliol de 1522, pàg. 83.

El clergat baix, com va ocórrer, així mateix, a les Comunitats de Castella, va tenir un paper molt destacat en la gènesi i configuració dels avalots prerevolucionaris. A València aparegueren frares agitadors, com ara fra Lucas Bonet i fra Estanya, i agermanats militants, com fra Miquel Garcia i el clergue portugués Joan Longo de Fuerteventura. Tots representaven aquell populisme predicat pels ordes mendicants i el baix clergat ordinari, les arrels dels quals es trobaven més prop de la base de la Germania que no dels sectors més elevats de la jerarquia eclesiàstica, vinculada a les grans cases senyorial. A Alcoi també aparegueren religiosos implicats en la revolta, que després en sofriren les conseqüències. Mossén Vicent Botella, prevere, i fra Lluís Joan Merita, religiós del convent de Sant Agustí d'Alcoi, foren empresonats per ordre directa del lloctinent. L'empresonament, alhora, del prior del mateix convent, mestre Miquel Do, per ordre del justícia local, més aviat podem relacionar-lo amb els problemes derivats d'haver convertit el convent en una fortalesa sota l'autoritat d'un alcaid i les friccions amb la comunitat religiosa.

La bel·ligerància antisenyorial dels agermanats és ben palesa. L'humanista Pietro Martire di Anghiera, al desembre de 1519, es feia ressò de les reivindicacions agermanades; les al·lusions hostils als *cavalleros ricos o apacentados que nos tratan y supeditan como a cautivos* hi foren constants. El cronista Miquel Garcia atribuï als agermanats la intenció de *matar los cavallers e fer-se cavallers*. Repetidament es feren pròpies dels agermanats expressions com que “no ha de quedar memoria de los caballeros i en aquesta ciudad hai muchos caballeros (...) por los privilegios que tienen, quieren algunos absolutamente bivar, maltratando a los pueblos”. Al mateix Llorenç Nadal, un dels síndics de la Germania d'Alcoi, quan fou detingut al novembre de 1521 li trobaren el manuscrit d'una crida que preconitzava combatre els nobles, senyors de vassalls mudèjars, *a foch e a sanch*. Lògicament aquesta projecció antisenyorial de la revolta provocà que la noblesa s'alineara de forma compacta en el bloc antiagermanat, el mateix que féu l'alt clergat.

Mentrestant, les reivindicacions dels agermanats a Alcoi es desenvoluparen en dos nivells i les seues expectatives de canvi s'havien de produir dins del context de l'administració professional i, finalment, dins de la mateixa estructura socioeconòmica. En el primer àmbit, el politicoadministratiu, els agermanats van pretendre, essencialment, un sanejament de l'administració local amb un replantejament del funcionament municipal i un puritanisme en l'exercici del govern, des de la supressió de les especulacions en el proveïment de blat i carns fins a la inspecció del recte compliment dels deutes. Per exemple, a la ciutat de València, pel que fa a l'administració, els agermanats hi imposaren la supressió de la nominació elitista del mètode insaculatori i propugnaren un sistema electiu democràtic que tinguera com a base electoral el consell

municipal. El mètode innovador era simple: els consellers triaven uns representants, generalment dotze, que proposaven, per la seua banda, un nombre de candidats, uns sis, dels quals, al seu torn, per sufragi individual de tots i cadascun dels consellers, eixien elegits els detentors de l'ofici votat. Això semblava una reforma total de l'acostumat sistema d'extracció d'oficis a la capital a partir d'una nòmina aprovada pel monarca mitjançant el mestre racional. A Alcoi, com que el sistema electiu era diferent i no tan controlat per la corona, els agermanats sembla ser que no tingueren major interès de reformar-lo.

La institució bàsica de les distintes germanies fou la Junta dels Tretze. A la ciutat de València l'elecció dels seus components es feia per insaculació i membres fixos en foren sempre un representant dels velluters, un altre dels paraires, un altre dels teixidors i un altre dels llauradors. Les seues directrius eren acordades per votació i sembla que, com ocorria amb la Junta d'Alcoi, les decisions eren col·legiades, és a dir, els síndics no prenien mai cap postura sense haver tingut abans l'anuència i la necessària presència de tots els membres de la Junta. A la capital l'estratègia revolucionària agermanada es projectà clarament envers la supressió d'impostos entre el 21 i el 23 de febrer de 1521. El primer d'aquests dies se'n van llevar els del tall de general, cises de mercaderies, peatges, crema, portugués, peix sec, quint del peix, drets de l'almodí i sisé del vi; el segon dia, el dret del carbó i la cisa de l'oli. Dels onze impostos trets, sis corresponien al municipi, quatre a la hisenda reial i tan sols un a la Generalitat. El lloctinent general i el mateix rei es feren ressò immediat d'aquests fets i els criticaren durament, alhora que amenaçaren que, si els impostos no s'hi cobraven, els creditors i proveïdors de la ciutat, d'una banda, deixarien de prestar i, d'altra, el mateix rei s'abstindria de pagar les pensions de censals per ell degudes en concepte dels serveis previs de la ciutat, en mancar-los la garantia del suport impositiu. Finalment, el 4 de març de 1521, els impostos foren restaurats amb la sola excepció dels de la crema, el peix sec i salat i el portugués.

A Alcoi els agermanats tan sols aconseguiren, mitjançant un avalot popular previ, que el 31 d'agost de 1520 s'hi reduïren dos diners de la cisa aplicada a totes les mercaderies de la vila. A més, per a garantir el correcte abastiment de blat i la seua adequada distribució, acordaren el 25 d'agost de 1521 que tots els grans foren emmagatzemats en una sola casa *perquè sien conservats per als vehins de la vila*.

Els arrendaments dels drets municipals es van veure afectats lògicament per la incidència de les Germanies. A la ciutat de València l'estat d'inseguretat generat per la revolta provocà que l'any 1520 s'hi rebaixaren les xifres contractades fins aleshores en tots els impostos. De 1519 a 1520 l'arrendament de la

mercaderia va passar de 400.050 sous a 360.000; les carns, de 140.000 a 101.000; els talls, de 160.000 a 110.000; el peix, de 36.250 a 30.200; i l'almodí, de 156.050 a 140.100 sous. A l'octubre de 1520 l'arrendatari de les carns va tornar l'arrendament als jurats de la ciutat perquè ja no li era rendible. Pel juny de 1521 els arrendataris, en no poder cobrar els impostos suprimits pels agermanats, se n'inhibiren; i, de fet, aquests drets i taxes no tornaren a arrendar-se fins al desembre de 1521 —i tan sols per any i mig en lloc d'un any com era habitual—. Les carns no es van arrendar més fins a 1523 i els talls fins al juny de 1523. A Alcoi l'evolució dels ingressos fou semblant. En l'exercici de 1519-1520 s'aconseguien uns ingressos, sumats els ordinaris i extraordinaris, de 27.118 sous, la qual cosa permeté, tot i que hi hagué un gran nombre de despeses, un superàvit de quasi 8.840 sous en la caixa del clavari. En els anys següents, la caiguda fou espectacular: en l'exercici 1522-1523 els ingressos es reduïren a la meitat (tan sols 14.230 sous) i en els anys posteriors pujaren tímidament (14.683 sous en 1523-1524 i 15.357 sous en 1524-1525). A més, com que el nivell de despeses s'hi reduïa ben poc, el fet cert és que el superàvit de la caixa va minvar fins arribar a tres-cents sous en 1522-1523, l'any més crític per a les arquees del municipi. Malauradament, la manca documental no ens ha permés estudiar els anys centrals de la Germania, entre 1520 i 1522.

A la veïna Cocentaina els efectes de la guerra van provocar la suspensió de l'arrendament de la cisa de la carn i del peix per a l'any 1521, a causa de l'absència dels veïns, la conversió dels *moros* i pel saqueig que havia patit el llogaret de Muro, poblat pels mudèjars. Un document del notari Francesc Joan Lleó dona compte de la situació en què es trobava la vila comtal l'any 1521:

“per vosaltres magnífichs en Juhan Stanya, en Jaume Calatayú, en Gaspar Bella e en Jaume Falcó, jurats de la vila de Cocentayna, e o per vostres predecessors és stat arrendat la sisa de la carn e del peix que.s faria en lo present any en la dita vila de Cocentayna als honorables en Juhan Domíngues e Francés Marraquí per cert preu en la forma acostumada e ab pacte que si per causa de morts o altres de la dita vila se'n anarien deu cassats que en tal cas la dita sisa restàs e sia a càrrech de la dita vila en tant que és lo effecte del dit arrendament que, no podent collir ni rebre la sisa del dit arrendament e de aquell ne fallirien de cassats, que cessàs lo dit arrendament e ésser seguit que en lo present huy e huy en lo dit regne hi ha guerres per causa de les quals de la dita vila són anats pus de deu o vint casats. E axí mateix per la dita causa los moros de la dita vila e terme de aquella se són fets crestians en tant que huy no y ha ni pot haver sisa de aldenes e la sisa del loch de Muro no és res perquè per la dita causa se són anats tots del dit loch e són stats tots saquejats, en tant que huy no tenen què mengar no poden pagar sisa alguna”.²⁰⁶

²⁰⁶ AMA, PN Francesc Joan Lleó, 29 d'agost de 1521, s.f.

Els ingressos de les batlies locals també es ressentiren de la incidència de les Germanies en els anys 1521 i 1522. La batlia de Xàtiva, que en 1521 havia ingressat quantitats molt menors que les xifres contractades l'any anterior, el 1522 no realitzà gairebé cap ingrés perquè “per los capitans e altres officials de la Germania ab gran força i violència li foren levats tots los fruyts” i un dels arrendataris fins i tot fou mort pels agermanats. Si les batlies, com indica Garcia Càrcel, l'any 1518 reportaven al patrimoni reial la quantitat de 159.213 sous, en 1520 aquesta xifra havia baixat a 31.808 sous i en 1521 a 30.048 sous, per a tornar a pujar en 1523 a 73.948 sous, encara que trigaria molt a normalitzar-se la situació. A Alcoi, al contrari, els ingressos de la batlia sofriren una evolució ben diferent, sobretot pel que fa als derivats de l'arrendament dels monopolis, els quals constituïen en el primer quart del segle XVI el trenta-quatre per cent dels ingressos de la corona enfront del trenta-sis per cent del terç delme i el trenta de la peita. A més, dins dels monopolis hi havia diferències acusades entre els elements que els componien, des de la minvada renda de la carnisseria fins als més beneficiosos forns i molins. Aquests últims, situats al barranc del Molinar, eren cedits en règim d'establiment reial als moliners amb els guanys garantits per l'obligació d'anar-hi a moldre a què estava sotmés tothom. Qui hi anava a moldre el seu gra havia de deixar al moliner en concepte de *multura* una setzena part de tot el gra mòlt. D'aquesta mòlta tan sols el moliner se'n podia quedar la meitat i l'altra corresponia al dret que li pertocava al rei com a senyor. Els forns eren l'altre monopoli que produïa uns ingressos de consideració per la seua utilització constant i exclusiva. En el primer terç del segle XVI el nombre de forns pujava a tres i es coneixien per l'indret on es trobaven: els forns de la Plaça, del Raval i de Riquer. Ateses les seues característiques, tots aquests monopolis estaven ben relacionats amb les alteracions del consum i la seua rendibilitat, de les quals depenia en tot cas el seu preu de subhasta en els moments en què la corona havia renunciat a la seua gestió directa.

L'anàlisi dels arrendaments dels monopolis propis de la batlia d'Alcoi mostra unes característiques ben diferents a les exposades per Garcia Càrcel per a altres batlies del Regne, com les de Xàtiva i Alzira entre els anys 1520 i 1522, quan els ingressos es reduïren fins arribar en 1521 a una cinquena part del que s'acostumava a recaptar. A Alcoi, per contra, els ingressos per l'arrendament dels monopolis reials pujaren contínuament i acusadament des de 1519 fins a 1523 (comprentent-hi els tres forns de la vila, els drets dels molins i el terç del carnatge): en 1519 s'hi arrendaren els monopolis per 2.352 sous, a més de 160 cafissos de gra, pel dret dels molins —aquesta quantitat en espècie, com era tradicional, es feia a parts iguals entre forment i ordi— i en 1520 pujaren un poc més i es fixaren en 2.973 sous, a més de 179 cafissos de gra. En 1521 s'hi produí un fort augment i es contractaren en 3.571 sous, a més de 182 cafissos,

fins arribar al rècord de l'any 1522, quan foren arrendats per una suma de 4.314 sous, a més de 255 cafissos i una barcella de gra. Açò representava un increment entre els anys 1519 i 1522 de més del 83 per cent i una taxa anual d'augment de la vàlua dels arrendaments de quasi un 21 per cent. Aquell darrer any fou, tanmateix, l'inici de la caiguda dels preus: la contractació dels arrendaments baixà l'any 1523 quasi un seixanta per cent respecte de l'any anterior, tot i que aquest índex no fou general en tots els monopolis. Mentre el valor de l'arrendament dels forns s'hi reduí prop d'un quaranta per cent, el de la carn fou anul·lat el mateix any i el del dret de la mòlta als molins s'hi reduí, així mateix, prop d'un quart, encara que també fou anul·lat finalment abans del seu termini.

Sortosament, l'any 1524 es recuperà la situació i els arrendaments sortiren a subhasta amb una contractació semblant a la de l'any 1521, és a dir, un símptoma de revifament que es feia general en tot el Regne. L'explicació, per altra banda, de l'evolució d'aquests ingressos podem relacionar-la amb les consideracions apuntades en altres apartats. Efectivament, la crisi econòmica no es va sentir a la vila durant la revolta de la Germania, sinó una vegada acabada i quan de forma immediata s'inicià la repressió, sobretot la de caràcter econòmic, basada en segrestos de béns, composicions a persones, oficis i, fins i tot, a la universitat o *comú*.

Juntament amb la qüestió tributària, la problemàtica dels censals va estar ben present entre els agermanats, amb l'objectiu rotund de frenar l'escalada censalista, que significava una progressiva i aclaparadora dependència del crèdit. A la ciutat de València la seua estratègia va seguir dues directrius en principi: en primer lloc, l'exigència de devolucions dels préstecs efectuats al Reial Patrimoni, així com la restitució de les bestretes donades per la ciutat a mercaders per a l'avitallament de blat i de carns. L'operació següent fou la cancel·lació legal dels censals mitjançant els quitaments. Tot açò, però, fou inútil perquè, malgrat la clara consciència dels agermanats de l'opressió que representaven els censals, aquests hagueren de continuar emetent-se per a poder comprar blat i carn.

A Alcoi, mentrestant, els agermanats assoliren la necessitat de controlar l'administració dels comptes de la vila a causa, sobretot, de l'excessiu pes dels censals. En 1519 les seues pensions representaven quasi un trenta per cent del total de les despeses del municipi i, el que era més greu, la cinquena part del total dels ingressos. Entre els anys 1522 i 1524, quan aquests ingressos minvaren, el problema s'agreujà i el pagament dels censals representava aleshores més de la tercera part dels ingressos totals del municipi, exactament un 37 per cent. Semblava lògic, aleshores, que els agermanats exigiren un major control sobre l'endeutament que, a la fi, acabava enduent-se una bona part de les contribucions dels veïns. En conseqüència, els membres de l'òrgan dirigent

de la Germania demanaren el 19 de setembre de 1520 la llicència per a examinar i aprovar certs comptes de la clavaria d'aquell any "per quant se pretén per lo dit poble haver algun frau per a la comunitat". La desconfiança que tenien els síndics del agermanats envers els membres del consell a l'hora d'administrar els comptes era ben sòlida. En efecte, si examinem amb cura els censals suportats per la vila, descobrirem que la major part d'ells estaven en mans d'uns pocs veïns de la vila i, a més, el setanta per cent de les seues pensions anaven a parar a les sucoses fortunes de sis alcoians. La sorpresa és major quan hom descobreix que tots aquests censualistes eren membres d'aqueixa reduïda oligarquia que ensems controlava el govern de la població. Llavors no era gens estrany pensar que aquells administradors de la cosa pública foren més aviat administradors de les seues pròpies rendes. La documentació en aquest aspecte és rellevant: el major censualista era Joan Gil Pérez (que percebia una pensió anual de 1.088 sous i 4 diners), membre de l'administració municipal quasi ininterrompudament des de 1483. La seua nòmina era extensa i, a més, indicativa de la seua influència a la vila: jurat en cap en 1483-1484, justícia en 1496, jurat en cap, de nou, en 1510-1511 i sagristà de l'església de la Verge Maria en 1511-1512, baciner de les ermites de Sant Antoni i de Sant Cristòfol en 1520-1521 i baciner de la de Sant Antoni en 1521-1522. El segon censualista tenia alhora tanta influència política com el primer: Gracià Margarit percebia anualment una pensió de 888 sous i la seua carrera pública era ben nodrida: conseller en 1484-1485, jurat segon en 1485-1486, jutge comptador en 1487-1488, jurat en cap en 1488-1489, jurat segon en 1493-1494, justícia en 1509, jutge comptador en 1511-1512 i 1517-1518, jurat en cap en 1519-1520, síndic de la vila a les corts d'Oriola en 1519 i jurat en cap en 1523-1524.

El tercer escalafó corresponia a Pere Aiç, censualista amb una pensió de 525 sous, el qual també havia ocupat alguns càrrecs en el consell: justícia en 1511, sagristà de l'església de la Verge Maria en 1513-1514 i clavari en 1515-1516. En el quart lloc trobem Lluís Guerau, censualista amb una renda anual de cinc-cents sous; fou un dels membres d'aqueixa oligarquia més conegut i més vinculat a les postures antiagermanades. Lluís, germà de Tomàs Guerau —el justícia encarregat de la repressió després de la Germania en 1523—, fou jutge comptador en 1514-1515, justícia en 1515, jutge comptador novament els anys 1516-1517 i 1518-1519, sagristà de l'església de la Verge Maria en 1519-1520 i jurat en cap en 1521, encara que no pogué acabar el seu govern perquè caigué mort en el setge d'Alzira, on havia acudit comandant les tropes alistades a Alcoi per a combatre la Germania. El darrer censualista conegut fou Pere Estanya, membre de l'exigua petita noblesa local, titular d'una renda de cinc-cents sous anuals. Ocupà, així mateix, diversos càrrecs al municipi: sagristà de la parròquia

l'any de la pasqua de 1511-1512, clavari de la vila en 1514-1515, jurat en cap en 1515-1516, mostassaf en 1517-1518 i clavari d'obres pies des de l'any 1520 fins al 1523.

De les mesures introduïdes pels agermanats (control de la hisenda i del govern local, reducció d'impostos, democratització del sistema electoral dels municipis, entre d'altres), tan sols el bateig forçós dels mudèjars s'hi va consolidar després de l'extinció de la revolta. Els precedents d'aquesta actitud antimudèjar cal remuntar-los al segle XIII, amb els assalts de les moreries d'Alzira, Llíria, Morvedre i Orpesa, de la de València repetidament en els segles XIV i XV i, finalment, amb els rumors d'expulsió de 1503 i 1507. La fase de major bel·ligerància dels rebels contra els mudèjars es produí l'estiu de 1521 i foren dos els focus de concentració de les agressions contra els musulmans: l'un, l'Horta de València i el Camp de Morvedre, i, l'altre, el Comtat i la Safor (Cocentaina, Benilloba, Gandia, Oliva, Beniatjar i Vilallonga), després de la victòria agermanada a Gandia. Aquesta hostilitat envers els mudèjars es produí específicament en temps del radicalisme agermanat, després d'un començament passiu i displicent cap als *moros*. L'agressivitat, envoltada per l'agreuament del conflicte armat, s'explica per paraules dels mateixos rebels, "llevar almas al cielo y echar dinero en las bolsas". N'és l'expressió palpable de la rapacitat saquejadora ben vista, per exemple, en parlar de la Germania d'Alcoi, on aflüiren productes, eines i objectes de la més variada classe, procedents de les moreries dels voltants (Cocentaina, Muro i Benilloba) o portats per aquells que havien acudit al camp de Gandia i havien participat en els saquejos de les moreries de la Safor. Sense deixar de tenir present aquest caràcter depredador o la importància dels factors religiosos i socials, hi és evident alhora la competència que per al llaurador cristià vell representava el mudèjar, per la seua fidelitat servil al senyor feudal. Factors que, sens dubte, fan comprendre postures com la del líder de la Germania d'Alcoi, Llorenç Nadal, que anava cridant "contra los moros e altres persones que aquells afavoriren [al·ludint els nobles] a foch e a sanch".

Però, sembla que a Cocentaina, on molts mudèjars es dedicaven al comerç dels draps fabricats a Alcoi, les sedes valencianes o la confecció d'espadenyes, les agressions es podien deure també a altres causes, perquè els cristians d'Alcoi, un munt dels quals es dedicava a la manufactura tèxtil, no tingueren especialment problemes derivats de l'explotació de la terra en règim franc o servil d'uns i d'altres. Més aviat podia tractar-se d'un intent de lliurar-se d'una competència en la producció manufacturera que, sens dubte, havien assolit els *moros* contestans.

APÈNDIX DOCUMENTAL

1. Llista dels que signen el conveni per al repartiment de la composició de la Germania (AMA, Fons José Moya, 1 al 5 d'agost de 1524)

*S'ha respectat la grafia original dels noms

En Pere Aiz	Luisa, sa muller
Johan Pérez, fill de Bernat, quondam	Nofre Balaguer
Dalfina, sa muller	Ursola, sa muller
Ginís Moltó	Bernat Martí, peiraire
Isabet, sa muller	Francesca, sa muller
Andreu Soler	Johan Irlès, fill de Nicolau
Catherina, sa muller	Luis Monllor, fill de Luis
Àusias Vilaplana major	Ursola, sa muller
Margalida, sa muller	Bernat Soler, fill de Luis
Benet Pérez, fill de Johan Gil Pérez	Mestre Nofre Civera
Bernat Blanes	Isabet, sa muller
Andreu Matarredona major	Perot Espí, fill de Pau
Berthomeu Monçó, pastor	Damiata, sa muller
Johan Verdú, peixcador	Johanot Pasqual, fill de Francés
Johanot Balaguer	Betriu, sa muller
Leunor, sa muller	Pere Ferràndiz, fill de Johan
Luis Pastor, fill de Luis	Ginís Sempere, fill de Miquel
Ursola, sa muller	Betriu, sa muller
Francés Garcia, fill de Francisco	Guillem Ridaura
Isabet, sa muller	Leunor, sa muller
Guillem Barceló, barber	Nadal Barber, peiraire
Betriu, sa muller	Luis Jordà, peiraire
Luis Valls	Leunor, sa muller
Betriu, sa muller	Ausiàs Vilaplana menor
Johan Siurana, sastre	Isabet, sa muller
	Miquel Lópiz
	Isabet, sa muller

Geroni Reig
 Johana, sa muller
 Luis Pastor
 Catherina, sa muller
 Ramon Pastor
 Ursola, sa muller
 Johanot Botella, fill de Johan
 Isabet, sa muller
 Francés Pasqual menor,
     fill de Francés
 Ursola, sa muller
 Johanot Aliaga
 Damiata, sa muller
 Nofre Cantó
 Yolant, sa muller
 Domingo Guimerà
 Isabet, sa muller
 Marquo Aliaga
 Ursola, sa muller
 Johan Espinós major
 Betriu, sa muller
 Francés Reig
 Andreu Garcia, espitaler
 Geroni Ferràndiz
 Leunor, sa muller
 Johanot Miralles
 Betriu, sa muller
 Andreu Sempere
 Perota, sa muller
 Berthomeu Pasqual,
     fill de Pere
 Isabet, sa muller
 Luis Pellicer
 Isabet, sa muller
 Berthomeu Miralles
 Johan Sempere major
 Isabet, sa muller
 Nofre Mataix
 Ginesa, sa muller
 Amador Vilaplana
 Leunor, sa muller
 Johan Lópiz, fill de Johan

Isabet, sa muller
 Luis Navarro
 Luisa, sa muller
 Mestre Miquel de Tolosa, fuster
 Melchor Lópiz
 Betriu, sa muller
 Pere Lópiz
 Yolant, sa muller
 Amador Asensi
 Isabet, sa muller
 Francés Payà menor
 Betriu, sa muller
 Geroni Cabrera
 Isabet, sa muller
 Johanot Çatorre, banqualer
 Betriu, sa muller
 Ginís Matarredona
 Johanot Verdú, fill de Pere
 Betriu, sa muller
 Bernat Domènech, peaire
 Luisa, sa muller
 Francés Berenguer
 Leunor, sa muller
 Nadal Moltó
 Sebastiana, sa muller
 Damià Centonga
 Leunor, sa muller
 Bernat Berenguer major
 Ginís Rodrigues
 Leunor, sa muller
 Miquel Vilaplana
 Enyega, sa muller
 Andreu Botella, peaire
 Margalida, sa muller
 Andreu Çatorre, peaire
 Catherina, sa muller
 Amador Çatorre
 Gostaça, sa muller
 Johanot Pastor, fill de Johan
 Isabet, sa muller
 Pere Botella, major
 Catherina, sa muller

Perot Botella, son fill	Geroni Pasqual
Yolant, sa muller	Margalida, sa muller
Berthomeu Botella,	Bernat Irles, peiraire
fill de Pere	Gerònima, sa muller
Margalida, sa muller	Betriu, vídua de mestre
Matheu Climent	Jacme Martínez, sastre
Àgueda, sa muller	Luis Arcayna major
Andreu Bonanat	Catherina, sa muller
Aldonça, sa muller	Diego Valor
Andreu Bosch	Luisa, sa muller
Betriu, sa muller	Pere Ginés Sempere
Macià Jordà	Ursola, sa muller
Catharina, sa muller	Martí Gueraus
Perot Maçana	Johana, sa muller
Esperança, sa muller	Ginés Reig, fill de Ginés
Ginís Bellver	Cosme Verdú
Margalida, sa muller	Ursola, sa muller
Betriu, muller de Johan Reig	Luis Miralles,
Bernat Reig, son fill	fill de Bernat del raval
Jacmot Irles, peiraire	Johan Reig, fill de Pere
Sicília, sa muller	Catherina, sa muller
Johan Aiz major	Ginés Garcia
Betriu, sa muller	Jacme Pérez, fill de Miquel
Guillem Rossell, carder	Pere Castelló, fill de Miquel
Yolant, sa muller	Andreu Payà
Pere Arcayna, abaxador	Betriu, sa muller
Luis Johan Pasqual	Ginés Silvestre
Pere Aznar, fill de Miquel	Isabet, sa muller
Luisa, sa muller	Bernat Carbonell
Perot Garcia, fill de Francisco	Isabet, sa muller
Francés Blanes	Francés Reig, teixidor
Ursola, sa muller	Pere Reig, teixidor
Berthomeu Celfà	Leunor, sa muller
Francesqua, sa muller	Ausiàs Sempere
Anthoni Borrachina	Isabet, sa muller
Jacme Garcia	Luis Abat
Melchior Garcia, peiraire	Margalida, sa muller
Isabet, sa muller	Miquel Botella
Pere Centonga	Graciana, sa muller
Isabet, sa muller	Francés Espinós, peiraire
Jacme Favano	Miquel Valls
Maria, sa muller	Margalida, sa muller

Johan Gironés
 Yolant, sa muller
 Melchior Jordà
 Yolant, sa muller
 Nadal Jordà
 Carlina, sa muller
 Perot Jordà
 Isabet, sa muller
 Perot Lópiz
 Isabet, sa muller
 Luis Domingo
 Yolant, sa muller
 Mestre Francés Garcia,
     abaixador
 Margalida, sa muller
 Luis Llidó
 Isabel, sa muller
 Miquel Llidó
 Johan Verdú, fill de Domingo
 Margalida, sa muller
 Bernat Pasqual
 Leunor, sa muller
 Luis Sempere, fill de Miquel
 Aldonça, sa muller
 Amador Espinós
 Betriu, sa muller
 Johanot Bonanat
 Isabel, sa muller
 Miquel Jordà, carnicer
 Isabet, sa muller
 Johanot Segura
 Leunor, sa muller
 Pasqual Berenguer
 Sobirana, sa muller
 Luis Martínez, peraire
 Patrona, sa muller
 Perot Berenguer
 Ginesa, sa muller
 Gabriel Pérez
 Betriu, sa muller
 Johanot Torregrossa
 Betriu, sa muller

Mestre Miquel Lópiz, sastre
 Ausiana, sa muller
 Luis Torregrossa, hostaler
 Margalida, sa muller
 Pere Torregrossa
 Isabet, sa muller
 Pere Andreu Moltó
 Isabet, sa muller
 Mestre Vicent Pedruell
 Johana, sa muller
 Johanot Espinós, fill de Johan
 Catherina, sa muller
 Johana, vídua d'Anthoni Pérez
 Melchior Arcayna
 Isabet, sa muller
 Petra Garcia, vídua
 Perot Sanç, peraire
 Margalida, sa muller
 Cristòfol Blasco
 Betriu, sa muller
 Johan Garrigós
 Cristòfora, sa muller
 Cosme Valor
 Yolant, sa muller
 Ferrer Garcia
 Betriu, sa muller
 Perot Berenguer,
     fill de Francés
 Isabet, sa muller
 Bernat Berenguer,
     fill de Francés
 Betriu, sa muller
 Felip Botella
 Felícia, sa muller
 Leonís Valls
 Damiata, sa muller
 Johanot Castelló,
     fill de Ramon
 Margalida, sa muller
 Luis Irles, teixidor
 Isabet, sa muller
 Jacmot Irles, moliner

Isabel, sa muller	Betriu, sa muller
Johanot Valls, fill de Pere	Johan Giner
Betriu, sa muller	Johana, sa muller
Gaspar Verdú	Bernat Torregrossa
Johana, sa muller	Pere Espinós, fill de Francés
Johanot Irlles, moliner	Johana, sa muller
Leunor, sa muller	Miquel Gonçalbez
Miquel Çatorre	Martí Pérez
Agnés, sa muller	Francés Aznar
Johan Mataix, fill de Johan	Betriu, sa muller
Isabet, sa muller	Luis Arcayna del carrer de Vilar
Melchior Miralles	Isabet, sa muller
Ginesa, sa muller	Luis Vilaplana major
Francés Jordà	Catherina, sa muller
Betriu, sa muller	Perot Payà
Miquel Mataix	Ursola, sa muller
Johan Mataix major	Johan Payà
Catherina, sa muller	Leunor, sa muller
Francés Gonçalbez	Andreu Lópiz
Catherina, sa muller	Francesca, sa muller
Bernat Miralles, fill de Gaspar	Johanot Irlles, fill de Miquel
Aldonça, sa muller	Leunor, sa muller
Miquel Castelló major	Ginés Lópiz, fill de Bernat
Betriu, sa muller	Betriu, sa muller
Johan Moltó major	Melchior Irlles
Margalida, sa muller	Leunor, sa muller
Gaspar Jordà	Ginés Gonçalbez
Betriu, sa muller	Yolant, sa muller
Johanot Terol, fill d'Andreu, moliner	Jacme Pérez major
Johana, sa muller	Ursola, sa muller
Perot Arcayna, fill de Pere, abaixador	Bernat Gisbert
Aldonça, sa muller	Aldonça, sa muller
Andreu Terol major, moliner	Nofre Giner
Leunor, sa muller	Leunor, sa muller
Paris Pérez, peraire	Guillem Gueraus
Yolant, sa muller	Esperança, sa muller
Johan Pérez	Johan Moltó, fill de Berthomeu
	Cristòfora, sa muller

2. Repartiment de la *retatxa* (AMA, *Libre de la retacha dels menysfalliments de les persones compossades per los delictes populars de la vila de Alcoy...*, f. 2r-11v). (1534)

Anno a *nativitate* Domini Millessimo quingentessimo trigessimio quarto die mercurri *intitulato* xxiii mensis decembris. Los magnífichs en Cosme Ferrandis, *justícia* de la present vila de Alcoy, en Francés Johan Bodí, *notari*, Luis Sanç e Hierònim Margarit, jurats de la dita vila, ab *intervenció*, presència e *consell* dels honorables en Ginés Ays, Ginés Moltó, Perot Monllor e Nadal Bonanat, quatre prohòmens juntament elets *per* consell general ab los dits magnífichs *justícia* e jurats *per* retachar los menysfalliments atrobats en les *persones* tachades de la present vila *per* los delictes populars e *per* ésser feta paga a la règia cord o havents causa de aquella *per* a quitar dos censals dels nobles don Johan Coloma e don Ramon Lladró e pagar les penssions degudes e devedores fins *per* tot gener del any mdxxxv e precehint comissió de Sa Ex^{cia} los dits magnífichs *justícia*, Prats e prohòmens havent una e moltes vegades mirat, examinat tots los deutors de la dita compossició, precehint jurament *per* ells prestat que en la dita retacha se havien [il·legible *per* pèrdua de paper] llurs bones consciències tota amor, temor tots conegudes e ningú no discrepant tacharen los menysfalliments atrobats en les *persones* pobres e molts no tenien béns deure pagar les *persones* davall scrites cascú *per* lo que davall li serà tachat de la qual retacha *per* ells feta en la dita cord ordinària de la present vila manaren a mí Luis Johan d'Alçamora, *notari*, scrivà del magnífich *consell* de la dita vila, ne fos fet acte públich *per* haver-ne memòria en lo sdevenidor, lo qual *per* mí dit *notari* fonch rebut en la dita cord ordinària de la dita vila de Alcoy.

Presentes *per* testimonis foren a les dites coses los venerables e magnífichs mossén Johan Lidó, prevere, vicari temporal de la vila de Alcoy, e Ginés Miralles e Gaspar Sisternes, vehins de la dita vila.

Primo Miquel Johan Pérez, hereu de son pare Johan Pérez	CXXXX £
Pere Ays	CX £
Johan Ays de més dies, <i>quondam</i> , o sos hereus	XXXX £
Johan Torregrosa	XXXX £
Francés Aznar	XXX £
Andreu Sempere Sempertot	XXVII £
Ginés Moltó	XXVII £
Nofre Giner	XXVII £
Francés Pérez	XXVII £
Gabriel Pérez	XXVII £

Andreu Gisbert de la ribeta	XXVII £
Perot Mataix	XXVII £
Andreu Bonanat	XXI £
Johan Bonanat	XXI £
Francés Pasqual de Berthomeu	XXI £
Berthomeu Pasqual de Pere	XXI £
Johan Valls, laurador	XXI £
Jacme Sempere, saliner	XXI £
Jacme Sempere Balaguer	XXI £
Miquel Descalç	XXI £
Johan Balaguer	XXI £
Perot Berenguer de Luis	XXI £
Nadal Matarredona	XV £
Bertomeu Montó	XV £
Perot Centonja	XV £
Johan Pasqual de Francés	XV £
Miquel Valls	XV £
Perot Monllor de Luis	XV £
Johan Gueraus, <i>quondam</i>	XV £
Andreu Miralles, <i>quondam</i>	XV £
Luis Llidó	XV £
March Reig	XV £
Galcerà Sempere	XV £
Lo hereu de Ginés Valls	XV £
Luis Balaguer	XV £
Ramon Gueraus	XV £
Johan Castelló de Albaquer	XV £
Johan Aznar de Miquel	XV £
Perot Guarcia de Francés	XV £
Miquel Llidó	XV £
Antoni Giner	XV £
Lo pobil de Miquel Blanquer	XV £
Perot Spí, moliner	XV £
Johan Payà	XV £
Francés Payà	XV £
Luis Borrachina	XV £
Johan Borrachina	XV £
Johan Verdú, lo rich	XV £
Matheu Sebastià	XI £
Johan Moltó de Bertomeu	XI £

Lleonís Valls	XI £
Nadal Moltó	XI £
Francés Gisbert, <i>quondam</i>	XI £
Nicolau Torregrosa	XI £
Bertomeu Doménech	XI £
La hereva de Melchior Jordà	XI £
Ausiàs Montllor	XI £
Jacmot Torregrosa	XI £
Johan de Reige, son fill	XI £
Luis Jordà de la madrina	XI £
Miquel Jordà de Nadal	XI £
Gaspar Jordà de Nadal	XI £
Johanot Pérez de Jacme	XI £
Ausiàs Sempere	XI £
Bernad Berenguer, <i>quondam</i>	XI £
Melchior Miralles	X £
Luis Miralles de Pere	X £
Johan Pérez de Bernad	X £
Perot Verdú de Domingo	X £
Johan Jordà de Masià	X £
Guillem Gueraus	X £
Andreu Centonja, <i>quondam</i>	X £
Perot Moltó, <i>quondam</i>	X £
Mestre Miquel, fuster	X £
Perot Aznar, <i>quondam</i>	X £
Johanot Botella de Na Aznareta	X £
Johanot Pastor	X £
Johan Miralles, texidor	X £
Johan Ros, <i>quondam</i>	X £
Johan Miralles de Brianda	X £
Johan Gironés	X £
Cosme Verdú	X £
Thomàs Jordà	X £
Johan de Na Valls, <i>quondam</i>	X £
Johan Spinós menor	X £
Amador Vilaplana	X £
Bertomeu Llàzer	X £
Damià Botella	X £
Johan Llopis de Bernad	X £
Abdon Cantó	X £

Ferrer Guarcia (sic)	VIII £
Andreu Jordà, <i>quondam</i>	VIII £
Damià Blasco	VIII £
Andreu Aracil	VIII £
Vicent Peres	VIII £
Ramon Pastor	VIII £
Johan Mataix, <i>quondam</i>	VIII £
Luis Gueraus	VIII £
Luis Peydro	VIII £
Salvador Pasqual	VIII £
Melchior Irles	VIII £
Johan Sempere, <i>quondam</i>	VIII £
Ginés Pastor	VIII £
Steve Vilar	VIII £
Johan de Na Moltona	VII £ X s.
Johan Abat Pertús	VII £ X s.
Andreu Bosch	VII £ X s.
Bernad Pasqual	VII £ X s.
Bernad Balaguer	VII £ X s.
Ginés Gisbert menor	VII £ X s.
Luis Domingo	VII £ X s.
Luis Martínes	VII £ X s.
Perot Llopis, perayre	VII £ X s.
Melchior Guarcia	VII £ X s.
Geroni Pasqual	VII £ X s.
Perot Arcayna, alguazil	VII £ X s.
Andreu Aznar de Miquel	VII £ X s.
Perot Arcayna, lo coixo	VII £ X s.
Bertomeu Jordà	VII £ X s.
Luis Gisbert de Bernad	VII £ X s.
Pere Andreu Moltó	VII £ X s.
Luis Descalç	VII £ X s.
Luis Berenguer de Francés	VII £ X s.
Pere Guarcia, forner	VII £ X s.
Luis Miralles, <i>quondam</i>	VII £ X s.
Francés Jordà	VII £ X s.
Gabriel Arcayna	VII £ X s.
Domingo Asensi	VII £ X s.
Andreu Carbonell	VII £ X s.
Andreu de Miret	VII £ X s.

Pau Spí	VII £ X s.
Luis Arcayna, alcavoner	VII £ X s.
Francés Gisbert menor	VII £ X s.
Ginés Llopis, <i>quondam</i>	VII £ X s.
Luis Navarro	VII £ X s.
Johan Verdú, <i>perayre, quondam</i>	VII £ X s.
Bernabeu Martínes	VII £ X s.
Guillem Ridaura	VII £ X s.
Perot Sempere de Galcerà	VII £ X s.
Luis Aznar	VII £ X s.
Johan Verdú de més dies del raval	VII £ X s.
Valentí Berenguer	VII £ X s.
Gaspar Miralles, texidor	V £ X s.
Melchior Miralles	V £ X s.
Nofre Mataix	V £ X s.
Mateu Bellver	V £ X s.
Bernad Matarredona	V £ X s.
Jacmot Irlés	V £ X s.
Miquel Sempere, <i>quondam</i>	V £ X s.
Johan Fabra, ferrer	V £ X s.
Luis Sempere de Miquel	V £ X s.
Gaspar Cantó	V £ X s.
Andreu Çatorre	V £ X s.
Francés Aznar	V £ X s.
Diego Arcís	V £ X s.
Gaspar Verdú de Pere	V £ X s.
Andreu Payà	V £ X s.
Mestre Vicent Pedruell	V £ X s.
Bernad Carbonell	V £ X s.
Luis Montllor, pastor	V £ X s.
Francés Spinós, major	V £ X s.
Perot Maçana	V £ X s.
Baltasar Eximeno	V £ X s.
Bernad Blanes	V £ X s.
Luis Sempere, <i>quondam</i>	V £ X s.
Johanot Llopis de Johan	V £ X s.
Francés Blanes	V £ X s.
Andreu Matarredona, del raval	V £ X s.
Andreu Terol, laurador	V £ X s.
Damià Centonja	III £

Francés Pasqual	III £
Andreu Terol, moliner	III £
Johan de Puigmoltó, major	III £
Perot Berenguer de Valentí	III £
Perot Botella de Pere	III £
Johan Castelló de Berthomeu	III £
Amador Çatorre	III £
Bernad Giner	III £
Andreu Giner	III £
Andreu Botella	III £
Johan Sempere de les cabretes	III £
Pere Pastor, <i>quondam</i>	III £
Johanot Giner	III £
Jacme Olzina	III £
Bertomeu Pasqual	III £
Baltasar Pastor	III £
Francés Vilaplana, carnicer	III £
Luis Vilaplana, <i>quondam</i>	III £
Miquel Flaça	III £
Bernad Soler	III £
Luis Arcayna de Bertomeu	III £
Francés Moltó de Pere	III £
Perot Irles, <i>quondam</i>	III £
Cristòfol Ros	III £
Jacme Martínes	III £
Johan Montllor de Johan	III £
Bertomeu Abat	III £
Luis Irles, texidor	III £
Nicolau Irles	III £
Bertomeu Torregrosa	III £
Johan Jordà de Bertomeu	III £
Luis Giner	III £
Antoni Pérez, <i>quondam</i>	III £
Geroni Ferràndis	III £
Pere Verdú, perayre	III £
Pere Torregrosa	III £
Ginés Torregrosa	III £
Bertomeu Miralles, <i>quondam</i>	III £
Gaspar Just	III £
Bernad Irles, cabaser	III £

Luis Cantó	III £
Francés Gonsàlbes	III £
Ginés Silvestre	III £
Luis Carbonell	III £
Perot Reig	III £
Amador Asensi	III £
Luis Pellicer, <i>quondam</i>	III £
Johan Arcayna de la viuda	III £
Vicent Lloret	III £
Domenegot	III £
Miquel Castelló de Miquel	III £
Ginés Aznar	III £
Johanot Alçamora de Elig	III £
Bernad Llopis, <i>quondam</i>	III £
Antoni Borrachina	III £
Johan Çatorre, perayre	III £
Johan Blasco, <i>quondam</i>	III £
Johan Ferrando	III £
Francés de Miret	III £
Gaspar Moltó	III £
Bernad Miralles, <i>quondam</i> , de mossén Ginés pare	III £
Jacme Pérez, major	III £
Perot Abat Pinyó	III £
Nadal Lloréns, çabater	III £
Johanot Pastor de Na Ribes	III £
Francés Pasqual maior	III £
Amador Spinós, <i>quondam</i>	III £
Mateu Climent, <i>quondam</i>	III £
Miquel Mataix	III £
Andreu Sempere de Miquel	III £
Bernad Jover, pubil	III £
Ginés Sempere de Miquel	III £
Ginés Reig, <i>quondam</i>	III £
Marco Gueraus	III £
Pere Ginés Sempere	III £
Perot Berenguer de Francés	III £
Luis Montlor de Xàtiva	III £
Ginés Verdú, del solar	III £
Bernad Torregrosa	III £
Miquel Montlor, pastor	III £

Perot Payà	III £
Nadal Verdú de Morera	III £
Melchior Arcayna	III £
Ginés Matarredona	III £
Andreu Matarredona, <i>quondam</i>	III £
Johan Castelló de Ramon	III £
Johanot Irlés de Miquel	III £
Johan Mataix menor	III £
Perot Monllor, pastor	III £
Ginés Montllor, <i>quondam</i>	III £
Johanot [Aliaga] de Marquo	III £
Gerònim Reig	III £
Marcho Aliaga	III £
Pere Llopis, <i>quondam</i>	III £
Ausiàs Vilaplana	III £
Johanot Blasco	III £
Felip Blanquer	III £
Perot Guarcia, llaurador	III £
Johan Llàzer	III £
Jacme Llàzer, <i>quondam</i>	III £
Pasqual Sempere, <i>quondam</i>	III £
Ginés Llopis de Bernad	III £
Johan Llopis major	III £
Johanot Irlés de Nicolau	III £
Gaspar Guarcia	III £
Ginés Gonsàlbes	III £
Johanot Guarcia, pastor	III £
Nadal Barber	III £
Luis Montllor, <i>quondam</i>	III £
Luis Montllor, son fill	III £
Berthomeu Llopis	III £
Geroni Cabrera	III £
Bertomeu Irlés, <i>quondam</i>	III £
Johan Vilaplana, <i>quondam</i>	III £
Ausiàs Vilaplana major	III £
Johanot Botella, llaurador	III £
Sebastià Llàzer	III £

FONTS I BIBLIOGRAFIA

A. FONTS MANUSCRITES

1. ARXIU MUNICIPAL D'ALCOI (AMA):

Manual de Consells de 1484-1496 (sign. 4); de 1503-1504 (sign. 5) i de 1508-1528 (sign. 6).

Llibres dels clavaris de 1451-1459 (sign. 137) i de 1514-1528 (sign. 140).

Llibre de la retacha dels menysfalliments de les persones compassades per los delictes populars de la vila de Alcoy feta precehint comissió y decretació del Excel·lentíssim Senyor don Ferrando, duch de Aragó, loctinent general de lo present regne de València e precehint del·liberació de consell general en virtut del qual per Sa Excel·lentíssima fonch donada dita comissió per los magnífichs Justícia e Jurats de la dita vila ab intervenció de quatre prohòmens de la dita vila (1534-1545), sign. 190.

Cort del Justícia Gracià Margarit, 1483, sign. 277.

Cort del Justícia Pere Guerau, 1486, sign. 278.

Cort del Justícia Bernat Alçamora, 1488, sign. 279.

Cort del Justícia Gaspar Bernabeu, 1491, sign. 280.

Cort del Justícia Jaume Sisternes, 1493, sign. 281.

Cort del Justícia Ramon Valls, 1497, sign. 282.

Cort del Justícia Pere Aiz, 1498, sign. 283.

Cort del Justícia Joan Valls, 1499, sign. 284.

Cort del Justícia Joan Castelló, 1502, sign. 285.

Cort del Justícia Lluís Guerau, 1505, sign. 286.

Cort del Justícia Lluís Joan Dalmau, 1517, sign. 287.

Cort del Justícia Bernat Miralles, 1518, sign. 288.

Cort del Justícia Tomàs Guerau, 1522, sign. 289.

Cort del Justícia Ginés Miralles, 1524, sign. 290.

Llibre de la batlia, 1511-1544, sign. 193.

Suplicación ante la Batlia General sobre la incorporación de Alcoy a la Corona, 1430, sign. 1478.

Protocol notarial de Pere Martí, any 1460, sign. 550.

Protocols notarial de Pere Benavent, 1497-1498 (sign. 562), 1503-1504 (sign. 564), 1505-1506 (sign. 565) i 1507-1508 (sign. 566).

Protocols notarial de Lluís Joan Alçamora, 1518 (sign. 576), 1523 (sign. 578) i 1529 (sign. 582).

Protocol notarial d'Andreu Margarit, 1523-1524, sign. 591.

2. ARXIU DEL REGNE DE VALÈNCIA (ARV)

Secció Governació, sèrie núm. 4242, *Libre de les visites de la Governació de València dels anys 1538, 1562, 1604, 1622, 1623*.

B. FONTS IMPRESSES I CATÀLEGS

AUREUM opus regalium priuilegiorum ciuitatis et regni Valentiae cum historia cristianissimi Regis Jacobis ipsius primi conquistatoris, València: Dídac de Gumiel, 1515, 247 p.; edició de Lluís Alanya (ed. facsímil de M.ª Desamparados Cabanes Pecourt, València: Anúbar, 1972).

CONCORDIAS hechas y firmadas entre la Jurisdicción Real y el Santo Oficio de la Inquisición, València, s. XVI, 8 fulls.

ELS FURS, edició d'Arcadi Garcia Sanz, València: Universitat, 1979 (edició facsímil de la de 1547).

FERNÁNDEZ ARROYO, M.; VILLALMANZO, Francisco. *Catálogo de la serie de Real Justicia (Archivo del Reino de Valencia)*, Madrid: Servei de Publicacions del M.E.C., 1976, 527 p..

FURS, capítols, provisions e actes de corts fetes per lo Sereníssimo Don Phelip Príncep e primogénit de la Cesàrea Real Majestat del Emperador y Rey nostre Senyor e Governador general dels regnes de la Corona de Aragó & c. En les corts generals per aquell celebrades als regnicols de la ciutat y regne de València, en la vila de Monçó en lo any MDXXXVII, València: Joan de Mey, 1555, XXV fulls.

FURS e ordinations fetes per los gloriosos Reys de Aragó als regnicols del Regne de València, València: Lambert Palmart, 1482 (edició facsímil de la Universitat de València, 1976).

HINOJOSA MONTALVO, José. *Historia medieval. Textos para la historia de Alicante*, Alacant: Institut de Cultura Juan Gil-Albert, 1990.

MUT CALAFELL, Antonio: “Inventario de la documentación del justicia conservada en el Archivo del Reino de Valencia. Primera parte: Justicia de Valencia (1280-1321), justicia civil (1321-1410) y justicia criminal (1321-1696)”, en *Hispania*, volum LXV, 1978.

PORCAR, Joan. *Coses evengudes en la ciutat y regne de València. Dietario de Pere Joan Porcar, capellán de San Martín (1589-1628)*, Madrid: edició de Vicent Castañeda Alcover, 1934, 2 v. [Una antologia, amb el títol de *Dietari, 1589-1628*, i a cura de Ferran Garcia a València: Edicions “Alfons el Magnànim”, 1983, 302 pàgs.].

C. BIBLIOGRAFIA

ALBEROLA ROMÀ, Armando (1992) “El panorama institucional valenciano durante la época foral”, en *Poder político e instituciones en la España Moderna*, Alacant: Institut de Cultura Juan Gil-Albert, pàgs. 67-92.

BAÑÓ ARMIÑANA, Ricard (1979): “La morería de Alcoi”, en *Ciudad*, Alcoi, 30 de juny i 3 de juliol de 1979.

— (1980) “Les rendes reals d’Alcoi en 1472”, en *Revista de Festes*, Alcoi: Associació de Sant Jordi, pàgs. 85-86.

— (1981) “Llorenç Nadal, lo mallorquí”, en *Revista de Festes*, Alcoi: Associació de Sant Jordi, pàg. 77.

— (1989a) “Els privilegis d’insaculació atorgats a la vila d’Alcoi durant el segle XVI”, en *Congrés d’Estudis de l’Alcoià-Comtat*, Alcoi: Ajuntament, pàgs. 81-91.

— (1989b) “Fons documentals dels segles XIII, XIV i XV a l’Arxiu Municipal d’Alcoi”, en *Congrés d’Estudis de l’Alcoià-Comtat*, Alcoi: Ajuntament, pàgs. 27-35.

BARRIO, Juan Antonio (1994) “La mecánica electoral en la villa de Orihuela (1308-1326)”, en *1490: en el umbral de la Modernidad. El Mediterráneo Europeo y las ciudades en el tránsito de los siglos XV-XVI*, València: Generalitat Valenciana, II, pàgs. 3-12.

BELENGUER CEBRIÀ, Ernest (1976) *València en la crisi del segle XV*, Barcelona: Edicions 62.

— (1989) *Història del País Valencià*, Barcelona: Edicions 62, 1965-1989.

BELTRÁN MOYA, José Luis; ESPINÓS LÓPEZ, Antonio (1994) “Justicia y criminalidad en la Barcelona del siglo XVI”, en *1490: en el umbral de la Modernidad...*, II, pàgs. 745-755.

BERENGUER BARCELÓ, Julio (1977) *Historia de Alcoy*, Alcoi: Luis Lloréns ed., 3 v.

- BERNABÉ GIL, David (1994) “Las oligarquías urbanas del Reino de Valencia en el tránsito a la Edad Moderna”, en *1490: en el umbral de la Modernidad...*, I, pàgs. 205-231.
- BORONAT BARRACHINA, Pascual (1901) *Los moriscos españoles y su expulsión. Estudio histórico-crítico*, València: Vives Mora, 1901, 2 v., pròleg de Manuel Dánvila i Collado.
- CANET APARISI, Teresa (1986) *La Audiencia valenciana en la época foral moderna*, València: Edicions “Alfons el Magnànim”, 1986.
- CARBONELL, Vicente (1672) *Célebre centuria que consagró la Ilustre y Real Villa de Alcoy a honor y culto del soberano Sacramento del Altar (que sea por siempre alabado) en el año 1668. Escrivela Vicente Carbonell, Dt. en Amb. derechos, hijo de la misma Villa a quien la dedica. Añadense las historias de San George y sucesos de los Terremotos*, València: Lorenzo Cabrera (ed. facsímil Alacant: Caja de Ahorros Provincial, 1976, amb introducció i notes a cura de Rafael Coloma).
- CARBONERES, Manuel (1876) *Picaronas y alcahuetas o la Mancebía de Valencia. Apuntes para la historia de la prostitución desde principios del siglo XIV hasta poco antes de la abolición de los fueros*, València (edició facsímil, València, 1978).
- CASTILLO DEL CARPIO, José María (1994) “Poder municipal y Generalidad en la Valencia de Fernando II”, en *1490: en el umbral de la Modernidad...*, II, pàgs. 135-144.
- CHAUNU, Pierre (1976) *La España de Carlos V*, Barcelona: Ariel, 2 v.
- CONEJERO MARTÍNEZ, Vicente (1980) “El gremio de perayres y maestros tejedores de paños de Alcoy”, en *Revista del Instituto de Estudios Alicantinos*, núm. 31, Alacant: Diputació Provincial, pàgs. 123-141.
- (1981) *Gremios e inicios de la Revolución Industrial en Alcoy*, Alacant: Instituto de Estudios Alicantinos.
- DÁVILA LINARES, José Manuel (1990) *Evolución urbana de Alcoy (siglos XIII-XVIII)*, Alcoi: Ajuntament.
- DELUMEAU, Jean (1989) *El miedo en Occidente (siglos XIV-XVIII): la ciudad sitiada*, Madrid: Taurus.
- DIAGO, Fr. Francisco (OP). *Apuntamientos recogidos por el P... para continuar los Anales del Reyno de Valencia desde el rey Pedro III hasta Felipe II*, València: edició de Vicent Castañeda Alcover, 1936-1942, 2 v.
- DUALDE SERRANO, Manuel (1952a) “Las cortes valencianas durante el reinado de Fernando e Isabel”, en *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, tom LVIII, pàgs. 5-22.

- (1952b) “La misión moralizadora del lugarteniente general Juan de Lanuza en el Reino de Valencia”, en *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*, Saragossa, pàgs. 475-498.
- DURAN, Eulàlia (1982) *Les Germanies als Països Catalans*, Barcelona: Curial.
- (1984) *Les cròniques valencianes sobre les Germanies de Guillem Ramon Català i de Miquel Garcia (segle XVI)*, edició a cura de..., València: Eliseu Climent.
- ELLIOTT, John H. (1972) *La España imperial, 1469-1716*, Barcelona: Ariel.
- ESCOLANO, Gaspar (1878) *Décadas de la Historia de la Insigne y Coronada Ciudad y Reino de Valencia*, València: Ed. Terraza, Aliena y Cía., a cura de Juan Bautista Perales, 1878, 6 v. (edició facsímil, València: Librerías París-València, 1980).
- FULLANA MIRA, Luis (1922) *Historia de la villa y condado de Cocentaina*, Alcoi (ed. facsímil, València: Caja de Ahorros del Mediterráneo, 1975).
- FUSTER, Joan (1969) *Poetas, moriscos y curas*, Madrid: Ciencia Nueva.
- GARCÍA CÀRCEL, Ricardo (1969) “La peste de 1519: su influencia en el movimiento de las Germanías”, en *III Congreso Nacional de historia de la medicina*, València, 1969, II, pàgs. 119-124.
- (1975) *Las Germanías de Valencia*, Barcelona: Península.
- (1976) *Orígenes de la Inquisición española. El tribunal de Valencia, 1478-1530*, Barcelona: Península.
- (1980) *Herejía y sociedad en el siglo XVI. La Inquisición en Valencia, 1530-1609*, Barcelona: Península.
- (1987) *La revolta de les Germanies*, València: Consell Valencià de Cultura.
- GARCÍA CÀRCEL, Ricardo; CÍSCAR PALLARÉS, Eduard (1974) *Moriscos i agermanats*, pròleg de Joan Reglà, València: L'Estel.
- GARCIA OLIVER, Ferran (1991) *Terra de feudals. El País Valencià en la tardor de l'Edat Mitjana*, València: Edicions “Alfons el Magnànim”.
- GRAULLERA SANZ, Vicente (1978) *La esclavitud en la Valencia de los siglos XVI y XVII*, València: Instituto de Estudios Históricos.
- GUAL CAMARENA, Miguel (1952) “Una cofradía de negros libertos en el siglo XV”, en *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*, Saragossa, 1952, V, pàgs. 457-463.
- HEERS, Jacques (1989) *Esclavos y sirvientes en las sociedades mediterráneas durante la Edad Media*, València: Edicions “Alfons el Magnànim”.
- HINOJOSA MONTALVO, José (1985) “Las estructuras sociales”, en *Historia de la Provincia de Alicante*, III, pàgs. 311-340.

- JUAN VIDAL, José (1994) “Los municipios y el movimiento agermanado en la Corona de Aragón”, en *1490: en el umbral de la Modernidad...*, I, pàgs. 257-281.
- LÓPEZ ELUM, Pedro (1972) *El impuesto del morabatí, su base económica y sus aplicaciones demográficas. Datos para su estudio (ss. XIII-XVIII)*, València: Universitat-Estudi General.
- MARTÍ I FERRANDO, Josep (2002) *Instituciones y sociedad valencianas en el imperio de Carlos V*, València: Conselleria de Cultura, Educació i Ciència.
- MESTRE, Antonio, dir. (1985) *Historia de la provincia de Alicante*, Múrcia: Ediciones Mediterráneo, 8 v.
- MEYERSON, Mark D. (1994) *Els musulmans de València en l'època de Ferran i Isabel*, València: Edicions “Alfons el Magnànim”.
- MOYA, José (1992) *Libro de oro de la Ciudad de Alcoy*, Alcoi: família Moya, 2 v.
- NARBONA VIZCAÍNO, Rafael (1990) *Malhechores, violencia y justicia ciudadana en la Valencia bajomedieval (1360-1399)*, València: Ajuntament, 1990.
- (1994) “Familia y poder municipal en Valencia”, en *1490: en el umbral de la Modernidad...*, II, pàgs. 13-24.
- NAVARRO REIG, Joaquín (1982) “El justicia, los jurados y otros cargos municipales de la villa de Cocentaina (1269-1295)”, en *Revista del Instituto de Estudios Alicantinos*, núm. 35, Alacant: Diputació Provincial, pàgs. 135-158.
- PÉREZ GARCÍA, Pablo (1991) *El justicia criminal de Valencia (1479-1707). Una magistratura urbana valenciana ante la consolidación del Absolutismo*, València: Generalitat Valenciana.
- (1991) “Un aspecto de la delincuencia común en la Valencia pre-agermanada: la prostitución clandestina (1479-1518)”, en *Aspectos de la vida cotidiana en la España Moderna*, Alacant: Universitat d'Alacant, Departament d'Història Moderna, pàgs. 11-42.
- PÉREZ GARCÍA, Pablo; CATALÁ SANZ, Jorge Antonio (2000) *Epígonos del encubertismo: proceso contra los agermanados de 1541*, València: Direcció General del Llibre i Coordinació Bibliotecària.
- PESET, Mariano (1989) “Furs de Valencia: su sentido y vigencia”, en *En torno al 750 Aniversario. Antecedentes y consecuencias de la conquista de Valencia*, València: Generalitat Valenciana, I, pàgs. 361-378.
- PINILLA, Regina (1994) *Valencia y Doña Germana. Castigo de agermanados y problemas religiosos*, València: Consell Valencià de Cultura.

- PLA ALBEROLA, Primitivo (1985) “La població alicantina en los siglos XVI al XVIII”, en *Historia de la provincia de Alicante*, IV, pàgs. 19-70.
- REQUENA AMORAGA, Francisco (1997) *La defensa de las costas valencianas en la época de los Austrias*, Alacant: Institut de Cultura Juan Gil-Albert.
- RIBELLES, Fr. Bartolomé, OP (1804) *Compendio histórico de todas las epidemias padecidas en Valencia antes del año 1647*, València: José Orga.
- ROCA TRAVER, Francisco (1970) *El justicia de Valencia (1238-1321)*, València: Ajuntament.
- SALAVERT, Vicent Lluís; NAVARRO, Jorge (1992) *La sanitat municipal a València (segles XIII-XX)*, València: Edicions “Alfons el Magnànim”.
- SÁNCHEZ-GUJÓN, Antonio (1996) *Defensa de costas en el Reino de Valencia*, València: Consell Valencià de Cultura.
- SANCHIS LLORENS, Rogelio (1972) *Aportación de Alcoy al estudio de la esclavitud en el Reino de Valencia*, Alcoi: Caja de Ahorros del Mediterráneo.
- (1979) “La bailía de Alcoy durante la Edad Media”, en *Revista de Festes*, Alcoi: Associació de Sant Jordi, pàgs. 78-79.
- (1981) “Un cargo complicado: el mustaçaf”, en *Revista de Festes*, Alcoi: Associació de Sant Jordi, pàgs. 80-81.
- (1986) *Memorias sobre antigüedades históricas*, Alcoi: Caja de Ahorros del Mediterráneo.
- SANTAMARÍA, Álvaro (2000). *Corpus documental para la investigación del Consell General de Valencia en el tránsito a la modernidad*, València: Direcció General del Llibre i Coordinació Bibliotecària.
- (2000) *El Consell General de Valencia en el tránsito a la modernidad*, València: Direcció General del Llibre i Coordinació Bibliotecària.
- SIMÓ SANTONJA, Vicent: “El dret privat en els furs”, en *En torno al 750 Aniversario...*, I, pàgs. 517-543.
- TEROL I REIG, Vicent (1996) “Els Síndics del Poble i Germania, reformadors de la cosa pública: constitució i intervenció de la Germania en la política municipal a Albaida i Ontinyent”, en *Actes del Primer Congrés d’Estudis de la Vall d’Albaida*, a cura de Josep Talens i Emili Casanova, Ontinyent: Diputació de València, Institut d’Estudis de la Vall d’Albaida *et al.*, pàgs. 837-891.
- (2000) “Contra cavallers i en defensa del Reial Patrimoni. Temps de Germania”, en *Carolus Rex Valentiae. Els valencians i l’Imperi*, València: Biblioteca Valenciana, pàgs. 51-84.
- TORRAS I RIBÉ, Josep M. (1994) “La política municipal de Fernando el Católico en los reinos de la Corona de Aragón”, en *1490: en el umbral de la Modernidad...*, I, pàgs. 233-256.

- TORRÓ ABAD, Josep (1992) *La formació d'un espai feudal. Alcoi, 1245-1305*, València: Edicions "Alfons el Magnànim".
- TORRÓ GIL, Lluís (1993) "Les ordenances gremials de 1561 i el desenvolupament industrial d'Alcoi", en *Revista de Festes*, Alcoi: Associació de Sant Jordi, pàgs. 99-101.
- (1994) *Abans de la indústria: Alcoi als inicis del sis-cents*, Alacant: Universitat.
- VALDEÓN BARUQUE, Julio (1984) "Los conflictos sociales en los siglos XIV y XV en la Península Ibérica", en *Anales de la Universidad de Alicante. Historia medieval*, núm. 3, Universitat d'Alacant, pàgs. 131-142.
- VILAPLANA GISBERT, José (1903) *Historia religiosa de Alcoy*, Alcoi: Francisco Payá (ed. facsímil, Alacant: Diputació Provincial, 1977, a cura d'Adrián Espí Valdés).
- ZURITA, Jerónimo (1562-1585) *Anales de la Corona de Aragón*, Saragossa: Pedro Bernuz, 6 v. (reed. a Saragossa: Institución Fernando el Católico, 1969-1977, 8 v.).

ÍNDEX TOPONOMÀSTIC

- Adrià d'Utrecht, *cardenal* 49, 50
 Alacant 22, 25, 51, 71, 78, 93
 Albaida 50, 62, *n. 114*, 75-76, 83-84, *n. 143*, 89-90, 99
 Alberic 76, 93
 Alçamora, Joan 24, 93, 96
 Alçamora, Melcior 85, 98, *n. 186*, 102
 Alçamora, Pere 61, *n. 117*, 96
 Alfons V, rei d'Aragó, *el Magnànim* 20, 35, 108
 Algemesí 50, 76, 93
 Alzira 16, 49, 50, 55, 59, 67, 72, *n. 120*, 74-83, 86-89, 99, 116-117
 Amat, Gaspar 19-20
 Aranda, comte d' 44, 90, *n. 170*, 92
- Barcelona 44, 48
 Bellús 77, 84, 93
 Bellvert, Ginés 53, 69
 Beniarres 70
 Benicarló 51, 62-63, 65-67
 Benifallim 46
 Benilloba 68, 79, 85, 90, 92, *n. 170*, 117
 Bernabeu, Gracià 53, 57, *n. 105*, *n. 178*
 Biar 50, 71, 99
 Bocairent 22, 45, 50, 83
 Borriana 51, 73
 Burjassot 62, 76, 81
- Cabanyelles, Lluís de, *governador* 20, 31-32, 42, *n. 79*, 46, 67, 75, 77, 95
 Canals 76, 81, 84, 86, *n. 170*, *n. 186*
- Càrdenas, Diego de 44, 51-52
 Càrdenas, Gutierre de 44, 51-52
 Carles I, *emperador* 9, *n. 2*, 19, 20, 38, 44, 47-49, 53-55, 57-58, 60-61, *n. 105*, 63-64, 77, 82-83, 88, 93, 95, 97
 Carbonell, Vicent, *cronista* 13, *n. 1*, *n. 110*
 Caro, Joan 47-48, 61, 63, 65, 67, 73
 Castelló de la Plana
 Chièvres 47-48
 Cocentaina 23, 28, 45, *n. 93*, 56, 68, *n. 114*, 70, *n. 115*, 73-75, *n. 121*, 80, 87-92, *n. 160*, 94-95, 99, 103, 105, 117
 Crevillent 22, 44, 51, 63, 71
 Cullera 50, 62, 99
- Dénia 56, 59, 63, 65, 69
 Diago, Fr. Francisco, *cronista* 23, *n. 25*
- Elda 51, *n. 114*, 80, 97, 103, 105
 Elx 28, 44, 51-52, 63, 65, 71, 94, 99, 105
 Escolano, Gaspar 14, *n. 2*, 34, 37, *n. 88*, 47, 49, *n. 114*, 68-69
 Espí, Pere 64, 96-97, 100, 102
 Estellés, Miquel 50, 67
- Ferran II, rei d'Aragó i Castella, *el Catòlic* 18-21, 26, 35-36, 38, 44, 52, 96-97
- Gandia 59, 62, 6, 67-71, 90, 92, 117
 Germana de Foix 87, 97-105, *n. 194*

- González de Villasilpliz, Joan *n.* 2, 61-62, *n.* 105, 63
- Guerau, Lluís 64, 74, *n.* 120, 77-78, 89, 116
- Guerau, Tomàs *n.* 52, 74, *n.* 120, *n.* 135, 85-86, *n.* 150, *n.* 151, 88, *n.* 158, *n.* 159, *n.* 160, *n.* 161, 90, *n.* 162, *n.* 163, *n.* 164, *n.* 165, *n.* 166, *n.* 167, *n.* 168, *n.* 171, *n.* 172, 93-94, *n.* 173, *n.* 174, *n.* 175, 96-97, 100, *n.* 205, 116
- Hurtado de Mendoza, Diego 53-56, *n.* 93, 58-59, 61, 63-67, 69, 72-74, 76-77, 79-80, 82-85, 87-88, 90, 93, *n.* 175, 98, *n.* 186
- Isabel I, reina de Castella 44, 52
- Jaume I, rei d'Aragó 33, *n.* 61
- Jaume II, rei d'Aragó 26, 53
- Joan II, rei d'Aragó 15, 23-24, 44, 52, 107
- Lladró de Pallars i Arinyó, Pere 51, 59
- Lladró, Ramon 103, 105
- Llíria 51, 117
- Llorenç, Joan 10, 47, 54-55
- Llutxent 76, 93
- Los Vélez, marquès de 65, 69-71, 74, 94
- Maça, Pere, *governador* 65, 70-71, 76
- Massamagrell 50, 67
- Mataix, Miquel 53, 57
- Matarredona, Onofre 66, *n.* 110, 80, *n.* 125, 85
- Miralles, Bernat *n.* 55, *n.* 57, *n.* 59, *n.* 78, 60, 100
- Moixent *n.* 114, 84-85
- Montcada, Hug de 55-56
- Morella 67, 73
- Morvedre 51, 55, 67, 71-73, 99, 117
- Múrcia 21, 70-72
- Muro d'Alcoi 70, 95, 117
- Nadal, Bàrbara 89, 98
- Nadal, Llorenç, *lo mallorquí n.* 6, 53, 68-70, *n.* 114, 72, 75, 87-89, *n.* 160, *n.* 161, 98, 108-111, 117
- Nadal, Llorenç, fill 69-70, 87, 109
- Novelda 51, 90
- Nules 22, 67, 71-72
- Oliva 65, 68, 74-75, 90, 92, 117
- Oliver de Boteller 63, 65
- Onda 51, 62, 67
- Ontinyent 22-23, 38, 45, 50, *n.* 93, 70-71, 75-76, 78, 80-81, 83, *n.* 143, 85, 89, 95, 99, 105, 108
- Oriola 17, 21-22, 25, 28, 49-52, 55, 59, 68, *n.* 114, 70-72, 90, 99
- Palomares, Pere 51, 68-69, *n.* 114, 71
- Pamplona 97, *n.* 184
- Penàguila 25, 62, 69-72, 90
- Peníscola 51, 63, 69, 73
- Pere I, rei d'Aragó 33-34
- Peris, Vicent 68, 71-76, 84, 89, 108
- Polop de la Marina 45, 69
- Puigmoltó, Joan de 53, 57, 64
- Rocafull, Ramon de 68, *n.* 114
- Ros, Jaume 64-65, 67
- Sant Mateu del Maestrat 24, 51, 67, 108
- Sempere, Bertomeu 64, *n.* 117, 80
- Sorolla, Guillem 47, 55, 73, 77, 108
- Torres, Diego de, *batle* 18, 20
- Urgellés, Esteve 65, 67-68, 108
- València, ciutat *n.* 2, 15-23, 26, *n.* 34, 28, *n.* 49, *n.* 57, 35, *n.* 69, 39, *n.* 79, 43, *n.* 82, 45-63, *n.* 91, 65-68, *n.* 114, 71-76, 87, 90, 93, 99, *n.* 190, *n.* 192, *n.* 195, 103-105, *n.* 199, 108, 110, 112, 117
- Valls, Pere 64, *n.* 117
- Viciana, Martí de 46-47, 51, *n.* 94, 63, 65
- Viciana, Rampson de, *governador* 51, 59, 65

ÍNDIX TOPONOMÀSTIC

143

Vila Joiosa 43, 45, 71, 96
Vila-real 51, 73
Villena 22, 78, 90, 94, 107
Villes, Pere 58, 73

Xàbia 22, 99
Xàtiva 16, 23, 49, 50, 52, *n. 91*, 56, 63,

67-68, *n. 114*, 71-84, *n. 146*, 86-88,
n. 159, 92-93, 96, 99, 101, 114

Xelva 51, 59, 62

Xèrica 44-45, 76, 108

Xixona 25, 64, *n. 108*, *n. 109*, 70-71, 98-
99, *n. 186*

